

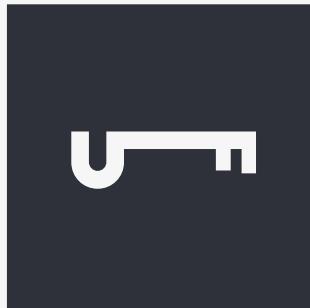
UKRAINIAN
INSTITUTE
FOR THE FUTURE

ПРОГНОЗ

UKRAINIAN INSTITUTE FOR THE FUTURE

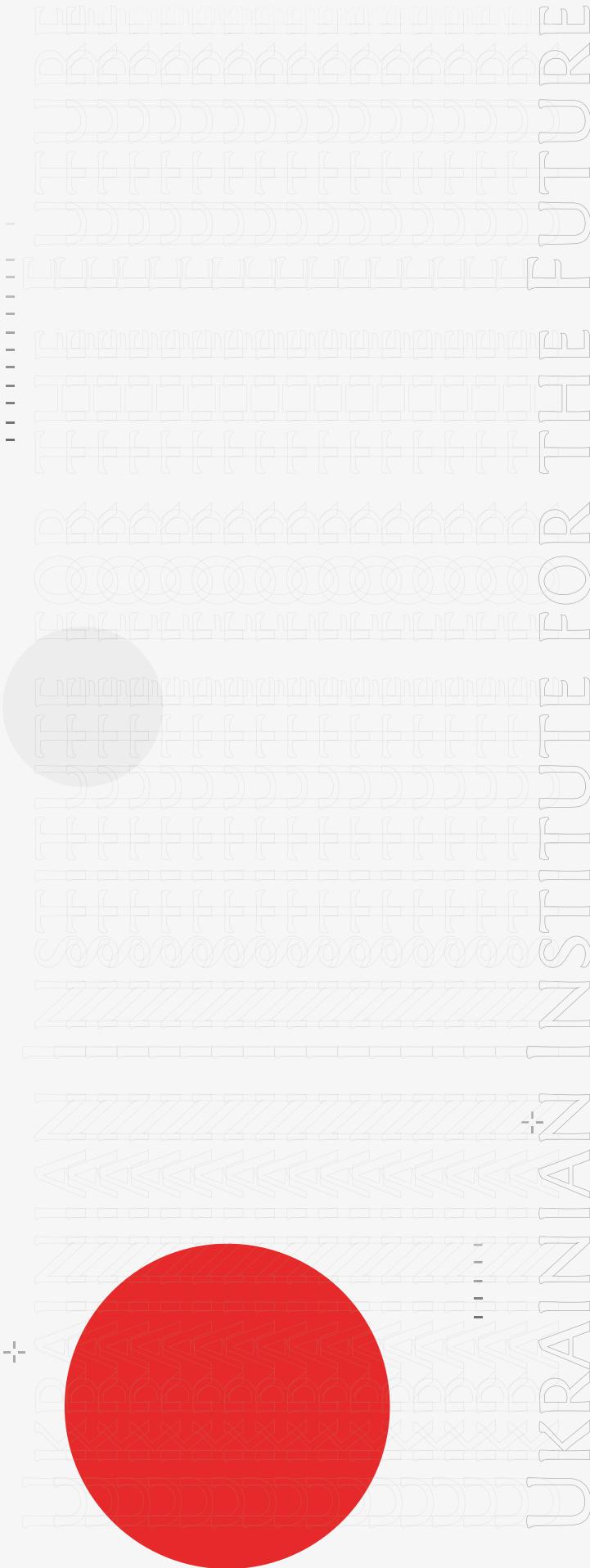

**Український інститут майбутнього – це незалежний
аналітичний центр, який:**

- прогнозує зміни та моделює можливі сценарії розвитку подій в Україні;
- надає компетентну оцінку українським подіям;
- формулює конкретні рекомендації до дій;
- пропонує ефективні рішення;
- пропонує майданчик для дискусій на актуальні теми.

Є спільним проектом представників українського бізнесу, політики та громадського сектору.

Заснований влітку 2016 року.

3MICT

03

ПЕРЕДМОВА

Вадим Денисенко

05

МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА У 2021 РОЦІ

Ілія Куса

41

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У 2021 РОЦІ

Ілія Куса

45

ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У 2021 РОЦІ

Ігор Тишкевич

65

КОНФЛІКТ НА ДОНБАСІ У 2021 РОЦІ

Марія Кучеренко

71
EKOOL

ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОГНОЗ НА 2021 РІК

Анатолій Амелін

та експерти економічних програм

ОЛ

Вадим Денисенко

ПЕРЕДМОВА

ПЕРЕДМОВА

ОЛ

Шановні друзі!

Український інститут майбутнього пропонує вашій увазі наш традиційний щорічний прогноз на наступний рік.

2020 рік був роком **«чорних лебедів»** і, на жаль, ці **«птахи»** збираються **«прилітати»** до нас і наступного року.

У 2021 рік ми входимо зі складною інституційною кризою держави і саме ця криза (не корупція, і навіть не економіка чи війна на Донбасі) буде визначальною для подальшої соціально-економічної ситуації в країні.

Другий глобальний виклик — **протекціонізм**, який став ключовим трендом у світі і тільки в Україні практично нічого не робиться у цьому напрямку. Цей тренд треба було б використати для локалізації виробництв і залучення інвестицій. Але замість шансу — це може перетворитися на проблему.

Ще одна річ, яка вплине на наше життя — відсутність суб'єктності у зовнішній політиці. А це у свою чергу викидає нас на периферію світових процесів.

На жаль, прогноз на 2021 рік — не найоптимістичніший текст перед Новим роком. Але правильно поставлений діагноз — це вже 50% подолання хвороби. ■

Вадим Денисенко,

виконавчий директор Українського інституту майбутнього

Ілля Куса

МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА у 2021 році

Початок другого десятиліття ХХІ століття став дуже символічним. Глобальні трансформації, що почали змінювати світовий лад ще 10-15 років тому, поступово виходять у свою найактивнішу фазу, якраз із початком 2020-х років.

У своєму попередньому прогнозі на 2020 рік ми писали про **трансформації світового політичного устрою, викликані глобальними проблемами людства**, які й до сьогодні лишаються актуальними для міжнародних відносин: кліматичні зміни, підйом «зеленої політики», поглиблення соціальної нерівності, загострення стратегічної конкуренції за нові технології, знання, ресурси, все більша схильність держав застосовувати протекціоністські заходи та сповідувати політику економічного націоналізму. Всі ці процеси свідчили про поступову **руйнацію старого світового ладу** – міжнародної системи, створеної після Другої Світової війни та оновленої за результатами «холодної війни» у 1991 році.

Процеси, які лежать в основі кризи цієї міжнародної системи, лишаються актуальними й для наступного року. Рік, що минає, засвідчив, що світ вступив у перехідний етап, коли стара міжнародна система змінюється на нову: формуються контури нового світового порядку, закладаються підвальнини нових моделей соціально-економічного розвитку, зміщуються центри політичного впливу, перерозподіляється економічна вага. Нове десятиліття, що розпочалося у 2020 році під знаком глобального системного переходу, отримає своє не менш жваве і бурхливе продовження у 2021 році.

Цей перехід характеризуватиметься кількома великими процесами, за якими варто спостерігати у наступні роки:

- 01 Соціальна радикалізація постковідного середовища;
- 02 Політична поляризація контр-елітної хвилі 2000-2010-х;
- 03 Зміна глобального балансу сил;
- 04 Ерозія традиційної євроатлантичної архітектури безпеки та її похідних геополітичних конструкцій;
- 05 Криза світового лідерства через втрату безумовної ініціативи США;
- 06 Руйнація регіональних порядків, спадку епохи після 1989 року.

Окрім того, що ці тренди свідчать про остаточний розпад звичного для нас міжнародного середовища, вони ж визначатимуть майбутнє нової системи, її суб'єктів, баланс сил та принципи функціонування. Не усі ці процеси мають однозначно негативне забарвлення лише тому, що сповіщають про кризу чогось старого, звичного та усталеного роками. Вони можуть нести як ризики, так і можливості. У цьому контексті 2021рік – лише один часовий проміжок, під час якого, звісно, не варто очікувати завершення вищезазначених подій, але який дасть нам нове розуміння, у якому напрямку рухається світ і як виглядатиме перехідний період вже наприкінці 2021 року. Від того, яких нових форм і рис набудуть світові процеси, визначені вище, залежатиме прогнозування майбутнього міжнародних відносин та місця у них України. ■

СОЦІАЛЬНА РАДИКАЛІЗАЦІЯ У ДЗЕРКАЛІ СВІТОВОЇ ПАНДЕМІЇ

Безумовно, рік, що минає, передусім варто назвати «роком вірусу». **Коронавірусна пандемія, без сумніву, стала подією, яка змінила життя усієї планети, щонайменше на ці 12 місяців.** Вірус, що поширився світом у середині січня, вже навесні змусив усю планету буквально зупинитися, завдавши катастрофічного удару по міжнародній економіці та логістиці. Вперше за довгий час світова спільнота, яка пережила 2008 рік, постала перед кризою, вирішення якої лежить поза економічною та фінансовою логікою.

Пандемія підняла на поверхню велику кількість питань соціально-економічного та гуманітарно-етичного характеру і стала каталізатором багатьох проблем, які до цього існували у різних країнах і які суттєво вплинуть на політичні процеси у цілих регіонах вже наступного року.

Карантинні заходи, що їх змушені були запроваджувати національні уряди, бодай вдарили по окремим соціальним групам. Рятуючи життя, держави втрачали частину прибутків, урізали соціальні виплати, а частка малого та середнього бізнесу зменшувалася: підприємства, що не витримували локаунів та різноманітних обмежень або закривалися, або втрачали фінансову самостійність. Параліч логістичних шляхів і міжнародної торгівлі гальмував ділову активність, збільшував державні видатки, зменшував дохідність. Через коронавірус держави брали на себе більше зобов'язань, щоб утримувати стабільність системи охорони здоров'я і зберігати соціальні виплати, особливо для уразливих верств населення. Через це країнам доводилося більше брати у борг, щоб закривати витрати, пов'язані з карантинними заходами, тим самим заганяючи наступні покоління у ще більші фінансові зобов'язання. **Економічні наслідки коронавірусної пандемії були безprecedентними для світового ринку.**

20 лютого розпочалося найбільше за останні 30 років падіння фондових ринків, що увійшло в історію як **«Коронавірусний обвал»**. За три перших місяці 2020 року ринки впали так, як не падали з 1987 року. 9 березня **«нафтова війна» між Саудівською Аравією і Росією**, частково спричинена всесвітнім локауном, відправила світові ціни на нафту у нокаут **на 30%** протягом одного тижня. Коронавірусний обвал ринків 16 березня затямарив собою навіть сумнозвісний «чорний понеділок» 1929 року, який передував Великій депресії. За даними МВФ, у перші два квартали 2020 року світова економіка впала на **3,4%**, що стало найгіршим показником з 1930-х років. Відповідно до Міжнародної організації праці, станом на червень 2020 року близько **400 мільйонів** людей у всьому світі втратили робочі місця. Тільки у США лише у березні **10 мільйонів** американців лишилися без роботи та були змушені податися на виплати по безробіттю. Рівень безробіття у США міг досягати **30%** навесні. Доходи працівників у світі скоротилися на **10%**, що еквівалентно втраті понад **\$3,5 трлн.**

Разом із таким послабленням економіки неминуче зростало соціальне напруження. Мільйони людей втрачали роботу або йшли у неоплачувану відпустку. В умовах скорочення доходів, закриття підприємств і фізичної ізоляції, питання, пов'язані з соціальною справедливістю, індивідуальними правами та свободами, доступом до базових послуг стали сприйматися набагато чутливіше, а суспільна увага до політичного керівництва країн особливо загострилася. У часи подібних викликів людям потрібні лідери, їхній погляд прикутий до високих кабінетів, звідки мають лунати чіткі, ефективні та зрозумілі алгоритми дій, які всіх врятають.

Тож не дивно, що коронавірусна пандемія цього року стала не лише викликом для національних систем охорони здоров'я, але й тестом на міцність стосунків між владою та суспільством, політиками та їхніми виборцями, державою і населенням. У час коронавірусної пандемії велика кількість людей, наляканіх раптовою загрозою смерті, збуджується і намагається «пережити кінець світу» через політичний протест. Тож анти-елітарні популістські настрої лише зростають, а протести часто втрачають раціональне зерно і набувають морально-етичного забарвлення.

Економічні кризи та гальмування темпів росту протягом останніх 20 років створили сприятливе середовище, у якому були легітимізовані анти-системні настрої і позасистемні, хаотичні та постідеологічні політичні сили. Табу на протест знялося остаточно. **Політичний протест став основною формою самовираження для великої кількості людей.** Зростання нігілізму та цинізму як наслідок послаблення центризму та ерозії традиційних ідеологій привели до загальної культури заперечення, на хвилі якої і піднялися націонал-популісти, що знесли старі усталені традиції і політичну культуру, але не створили нічого нового.

Акції протесту цього року спостерігалися практично по всій планеті під різними прапорами, гаслами і навіть з різних приводів. Коронавірусна пандемія виступила у якості каталізатора, особливо там, де ситуація й до цього була критичною. **Не дивно, що цей рік також назвали «роком протестів».**

Вбивство поліцейськими темношкірого жителя Міннесоти Джорджа Флойда дестабілізувало ситуацію у США, і без того напруженну через наслідки коронавірусного локдауну. Деморалізовані соціально-економічним колапсом, роздратовані несправедливою, на їхню думку, системою та розлючені неефективністю державних органів влади, американці десятками тисяч вийшли на акції протесту. Частина демонстрацій перетворилася на погроми та масові заворушення, які спричинили розкол у команді президента Трампа з приводу того, як реагувати на ситуацію. Намагання президента вивести на вулиці армію зрештою завершилися гучною відставкою міністра оборони Марка Еспера. Зрештою, це вплинуло на результати президентських виборів у листопаді не на користь президента США, а расове питання стало одним із основних під час передвиборчих дебатів.

Своя «вулична війна» розгорнулася й у ліванському Бейруті, де з початку жовтня 2019 року тривають антиурядові протести, підживлені радикальними анти-елітарними настроями у суспільстві. Коронавірусна криза та весняний локдаун витіснили за рівень бідності до 30% населення країни та практично знищили середній клас підприємців. Карантин прискорив економічну та фінансову кризу — у березні уряд оголосив дефолт. Пандемія завдала нищівного удару по слабкій, переважною мірою приватизованій у 1990-х роках, системі охорони здоров'я. Це підірвало легітимність правлячих еліт, вивело людей на вулиці вже восени, а також посилило залежність Лівану від зовнішніх гравців, особливо після трагічного вибуху в порту Бейрута на початку серпня.

Анти-монархічні виступи у Таїланді, що спалахнули на початку року, отримали друге дихання у середині літа, коли до протестуючих приєдналися також підприємці та працівники туристичної галузі, які постраждали від економічних наслідків коронавірусної пандемії. Есхатологія ковідних протестів привернула увагу частини демонстрантів, і політичне протистояння у Таїланді перетворилося на гру з нульовою сумаю, коли почали лунати заклики не просто до реформування монархії, але й до перезавантаження політичної системи, включно з відставкою уряду генерала Прают Чан-Оча, який захопив владу у результаті перевороту в 2014 році.

Сkeptичне ставлення президента **Бразилії** Жайра Болсонару до коронавірусу та його неефективна політика у сфері охорони здоров'я обвалили його особистий рейтинг. Протести у **російському Хабаровську**, спричинені протистоянням місцевих еліт із федеральним центром щодо перерозподілу фінансових потоків, ускладнилися через удар пандемії. Антиурядові соціально-економічні мітинги кілька разів проходили у **Німеччині, Бельгії, Нідерландах, Австрії, Іспанії та Італії**. Серія терактів у **Франції** після публікації чергових карикатур на пророка Мухаммеда спровокувала серйозну кризу в стосунках Парижа з ісламським світом та власною чисельною мусульманською громадою, і все це на тлі зростання кількості анти-каратинних виступів у різних містах. Через високі рівні бідності та безробіття, помножені у кілька разів ефектом коронавірусу, масові протести охопили південні регіони **Тунісу**, що змусило уряд направити туди війська. Аналогічна ситуація у **Йорданії** привела до відставки уряду, розпуску парламенту та перевиборів, ставши одним із найбільших викликів для правлячої монархії за останні 5 років. Вибори у Білорусі, в офіційні результати яких не повірила частина населення, привели до масштабних акцій протестів, які тривають вже кілька місяців.

У 2021 році соціальна радикалізація лишатиметься трендом у кількох особливо уразливих регіонах: Латинська Америка, Африка, Близький Схід, Південна Азія та країни колишнього СРСР. Початок вакцинації зможе стабілізувати ситуацію, але лише частково і за умови, що ця кампанія буде проведена вчасно, оперативно та злагоджено (не слід також забувати про можливість підігрівання теми «неправильних вакцин», яка може привести до неочікуваних наслідків у найнесподіваніших регіонах). Утім, питання подальшого розвитку економіки після ковіду лишатимуться на порядку денного у 2021 році, як і проблеми, пов'язані із рівним доступом громадян до соціальних благ. ■

ПОЛІТИЧНА ФРАГМЕНТАЦІЯ ТА ІДЕОЛОГІЧНИЙ РОЗСИНХРОН

Зростання соціального напруження неодмінно викликало поляризацію політичного простору. Перебуваючи під тиском розгубленого і роздратованого суспільства, політичні еліти головною мірою опинилися перед складним вибором. З одного боку, люди вимагали чітких відповідей та негайних (бажано простих, безболісних й ефективних) рішень. З іншого боку, ситуація вимагала доволі жорсткого, безкомпромісного підходу як у воєнні часи. Але це означало втрату популярності, падіння рейтингів і послаблення політичних позицій.

Реакція урядів була різною. Одні запровадили максимально жорсткі заходи, наскільки це було можливо, перетворивши країну на обложену фортецю. Другі намагалися балансувати завдяки «м'якому карантину». Треті робили спробу знайти альтернативні, креативні шляхи подолання кризи. Четверті взагалі нічого не робили, відаючи справу в руки «вищих сил», або через нестачу фінансових ресурсів, або через скепсис відносно коронавірусу, або через складнощі в управлінні, породжені вже існуючим букетом проблем.

Виклик, який постав перед країнами, загострив внутрішньополітичну конкуренцію. Ті, хто перебував при владі, намагалися знайти «винних» серед своїх опонентів та представляти свій план дій як єдиний правильний. Опозиція ж вбачала у ситуації свій шанс посилити політичний вплив через критику урядових заходів і гру на настроях суспільства. Взаємна боротьба, яка спалахнула навколо «ковідної тематики», ще більше розбалансувала взаємовідносини між різними таборами політичного бомонду. Чим вище зростали ставки, тим запеклішими ставали міжвідомчі та урядові баталії, жорсткішою публічна риторика, складнішим процес ухвалення рішень у парламенті. Як наслідок, у деяких країнах швидко спалахнула політична криза, або поглибилася вже наявна.

Так, 24 лютого розвалилася історична коаліція у **Малайзії**, яку сформував 95-річний прем'єр-міністр Махатхір Мухаммед після сенсаційної перемоги у 2018 році над правлячою протягом 63 років коаліцією. Політичні суперечки, які існували всередині нового коаліційного уряду останні 2 роки, загострилися через кризу у сфері охорони здоров'я і появи питання постковідного економічного відновлення. Пандемія створила додаткове токсичне середовище, у якому партнери по коаліції використали цей привід, щоб передомовитися між собою і витіснити Махатхіра Мухаммеда та його привід Анвара Ібрагіма зі своїх посад.

Хитка та нестабільна коаліція в **Ізраїлі** також стала жертвою коронавірусної кризи. Пошуки винних у втраті великої кількості робочих місць та провалі економіки через пандемію привели до нового спалаху політичного протистояння між партнераами по коаліції – партією «Лікуд» Біньяміна Нетаньяху та партією «Кахоль-Лаван» Бенні Ганца. Через це наприкінці листопада навіть заговорили про вірогідність нових – вже четвертих за останні 1,5 роки – дочасних парламентських виборів.

Провал комунікації влади з політично активною частиною середнього класу у **Білорусі**, особливо у чутливий період коронавірусного карантину, став однією з причин постелекторального політичного вибуху, який розхитує Білорусь до сьогоднішнього дня і створив передумови для різкого послаблення, здавалося б сильної і міцної, вертикаль Олександра Лукашенка.

У **Євросоюзі** спроби врятувати економіку, хоча й були загалом успішними, але стали предметом бурхливої політичної дискусії щодо того, кому давати більше грошей, хто має наглядати за виконанням планів спасіння економіки та у кого більше прав керувати карантином – у наднаціональних структур ЄС чи у національних урядів? У квітні, коли міністри фінансів ЄС погодили перший масштабний пакет економічної допомоги країнам, постраждалим від коронавірусу на **540 млрд євро**, вони заклали зерна суперечок щодо розподілення фінансових коштів на ковід-допомогу. Власне, у середині липня, коли ЄС знову виділив ще **1,3 трлн євро**, між країнами-членами спалахнули справжні дебати на цю тему. Саміт ЄС довелося розтягнути на безпрецедентні шість днів поспіль, щоб ухвалити політичне рішення. Ці ж дебати навряд чи вщухнуть із початком вакцинації у 2021 році, а боргові зобов'язання низки країн вдарять по частині населення наступного року, створюючи нові рамки потенційних суперечок за бюджет та принципи роботи Євросоюзу.

До того ж, квітень-травень 2020 року пройшов під знаком жорсткого локдаunu, після якого почали формуватися органіовані групи «ковід-дисидентів» та невдоволених карантином. Пізніше, влітку та восени повторні спроби запровадити противірусні обмеження наштовхнулися на відчайдушний спротив підприємців, бізнесменів, уразливих соціальних груп, робітників і ковід-скептиків. **Це протистояння – за і проти карантину – теж дуже швидко стане предметом політичної риторики.** А в деяких випадках, питання ставлення до карантину та коронавірусу навіть буде розділене на класичні ідеологічні лінії: політичні праві підтримуватимуть якомога скоріше відкриття економіки після локдаunu, а політичні ліві навпаки – виступатимуть за запровадження більш жорстких обмежень. Принаймні, саме таке розділення спостерігалося у тіні президентських перегонів у Сполучених Штатах цього листопада.

Політична фрагментація влади та ідеологічний розкол у суспільстві у результаті появи нового виклику створить додаткові перешкоди у 2021 році, особливо у тих країнах, на які чекають вибори, а це: Іран, Марокко, Ізраїль, Ефіопія, Чилі, Перу, Мексика, Еквадор, Казахстан, Сирія, Нідерланди, Албанія, Норвегія, Кіпр, Росія, Чехія, Німеччина та Болгарія. ■

ВТРАЧЕНА РІВНОВАГА:

ЗІРКОВИЙ ЧАС ДЛЯ НОВИХ ГРАВЦІВ

Криза міжнародної системи, про яку ми писали у минулорічному прогнозі, продовжиться у 2021 році. Вона нестиме як загрози для слабких, неефективних держав, так і величезні можливості для тих, у кого є бажання, ресурси, спроможність та воля заповнити ці вакууми впливу.

Вплив традиційних глобальних гравців, які стояли біля витоків сучасної міжнародної системи (США, Росія, Велика Британія, Франція, інші країни Західної Європи) **послаблюється з низки причин**: криза капіталізму, відсутність ідеологічного та філософського підґрунтя під сучасною постмодерністською епохою, антиглобалістські настрої, збільшення «borgового ярма», накопичування внутрішніх проблем. У свою чергу, це виводить на авансцену нових гравців регіонального та міжрегіонального рівнів, які мають ресурсні можливості, політичну волю, інструментальну здатність і доктринальну обґрунтованість кидати виклик старому ладу та його правилам гри (Туреччина, Індія, Іран, Китай, ОАЕ, Саудівська Аравія, Польща тощо).

Коронавірусна пандемія 2020 року породила додаткові фактори, що підсилили ефект кризи та прискорили її. Виявилося, що ідея про єдину морально-ціннісну базу з ліберальним ядром, що була б прийнята усіма учасниками – це поки що наївна утогія. Пандемія не стала причиною тіsnішої співпраці між країнами та не привела до посилення глобальної багатосторонньої взаємодії, радше навпаки: держави почали закриватися у собі, відгороджуватися одна від одної, все частіше застосовувати протекціоністські заходи, ставити свої вузькі національні інтереси вище за інших, зробили з розробки вакцини перегони і використовують це як спосіб поширення свого впливу на країни «третього світу».

До того ж, пандемія ще більше стимулювала конкуренцію різних моделей розвитку. Реакція на коронавірус продемонструвала більшу здатність Китаю і країн Східної Азії до суспільно-політичної солідарності та ефективній співпраці між населенням і владою, аніж у країнах Європи та Північної Америки. Це породжує новий виток конкуренції між двома блоками Сходу та Заходу, а глобальний ліберальний простір розпадається на кілька фрагментів, у яких нав'язаний Заходом лібералізм вже не є аксіомою.

Підйом окремих держав до регіонального або глобального рівнів (Індія, Китай, Туреччина, ОАЕ) не супроводжувався переходом цих країн на рейки західної моделі розвитку. Навіть навпаки: вони почали створювати альтернативні моделі і протиставляти їх Заходу. Зі спалахом пандемії ця конкуренція проявилася ще більше. Успішна боротьба з коронавірусом у Китаї стала для Пекіна одним з аргументів для просування власної неліберальної та недемократичної моделі розвитку як більш ефективної та правильної у часи подібної кризи. Боротьба з коронавірусом перетворилася на протистояння різних моделей – західної та східної, у межах якої конкурують спосіб мислення, сприйняття середовища, механізми ухвалення рішень, модель побудови владою вертикалі тощо. **Тому послабилася роль глобальних інститутів.**

Виявилося, що людство не зуміло побудувати міжнародну взаємодію у питанні охорони здоров'я, а міжнародні організації на кшталт ООН не мають достатньо повноважень/ресурсів, щоб впоратися із цим самостійно. **Не було створено ніякої універсальної глобальної системи управління, а економічна глобалізація виявилася доволі неоднозначним процесом, який необов'язково несе благо та прогрес.**

Для деяких країн це – загроза їхній єдності та самобутності, одна з причин нерівномірного розподілення благ, що й призвело до зростання попиту на антиглобалізм, у тому числі у США – державі, яка є головним архітектором цього порядку. Глобалізація дійсно стимулювала розвиток окремих країн, переважно на Заході, давши їм інструменти для торгово-економічної, технологічної та культурної експансії. Однак інші країни були відчужені та опинилися у ще більшій залежності від сильних гравців. До того ж, окрім соціальні групи в більшості країн світу опинилися відірваними одна від одної, особливо це стосується еліт і населення у провідних країнах світу. До прикладу, протестна хвиля, що вдарила по США влітку 2020 року, стала наслідком тотальної кризи довіри між окремими соціальними групами та правлячими елітами.

Регіоналізація міжнародних відносин у таких питаннях, як культурний розвиток, політична мораль, етичні дилеми, побудова економічного ладу, призводить до все частішого руйнування старих правил гри. **Країни, які вважають міжнародну систему такою, яка не обслуговує їхні інтереси, не зважають на її правила та норми, часто їх порушують або змінюють силовим шляхом.** Все частіше держави використовують інструменти економічної війни, політизують торговельні стосунки, намагаючись переформувати міжнародний економічний баланс сил.

Головними факторами могутності держав сьогодні є не чисельність населення, площа території або кількість збройних сил. Як показала коронавірусна пандемія, вирішальним стали мобільність, адаптивність, мінливість та швидкість ухвалення рішень. Через це світ стає швидшим і непередбачуваним, довгострокові стратегічні рішення приймаються все складніше, поступаючись тактичними тимчасовими союзами, які базуються не на цінностях або ідеологічній єдності, а на ситуативних інтересах прямо тут і зараз. З одного боку, це дозволяє державам оперативно змінюватись і швидко адаптуватися під нові умови, але з іншого боку – «вбиває» можливості до формування довгострокових інтересів та рішень, по-слаблює атмосферу довіри. Багатостороння колективна дипломатія поступається простішим двостороннім схемам співпраці, «круговим союзам», коли партнери можуть змінюватися щороку залежно від національних потреб держав.

Легітимність політичних режимів також стає темою для обговорення у наступні роки. Коронавірусна пандемія, яка спричинила вибух конкуренції між різними моделями організації суспільства та державного управління, продемонструвала, що старі правила, які визначали легітимність та прийнятність того чи іншого політичного режиму в країні, більше не актуальні. Верховенство права, демократичні практики, конституційний лібералізм, система стримувань і противаг вже не є рисами, які свідчать про однозначну спроможність держави. Приклади Китаю, Індії, Туреччини, Ірану, Угорщини, Руанди та інших країн, що змагаються за право нав'язати свою модель розвитку іншим, доводять, що світова спільнота ще не готова створити єдину основу для гармонійного співіснування. Існуючі на сьогодні характерні ознаки політичної організації суспільства, в основі яких ліберальні цінності та демократичний устрій, у майбутньому перестануть бути безумовними доказами легітимності, правильності або могутності держав.

У 2021 році криза світового порядку так само лишатиметься першочерговим питанням глобального порядку денного. Людству все ще потрібно буде відповісти на ряд питань, на які 2020 рік відповіді не дав: хто стане гегемоном у новому порядку? Яким чином забезпечити довгострокову стабільність системи? Що визначатиме стабільність та прогнозованість системи? Чи все ще актуальна концепція полярності, чи полюсів у світі більше не буде? Яким чином можна відродити міжнародну безпеку, якщо систему атакують не лише держави-реваншисти, але й сам гегемон — Сполучені Штати Америки, яких також не влаштовує система, збудована їхніми руками.

Ревізіонізм самого гегемона — це одна з важливих особливостей занепаду нинішнього світового порядку. Після перемоги у «холодній війні» у 1991 році, США поступово перетворилися на типову імперію, коли взяли під контроль інструменти глобального управління і почали їх застосовувати виключно для захисту власних інтересів, а не управління світовими процесами. Тому закономірною є поведінка Росії, яка кинула виклик силовій монополії Заходу та Китаю, який взявся за торговельно-економічну експансію і намагається підім'яти під себе міжнародну логістику, а також Німеччини, яка у 2020 році все відвертіше говорить про «автономізацію» зовнішньої політики ЄС від США. До того ж, **держави віддають перевагу протекціоністським заходам для захисту власної свободи маневру**, а відповіді на актуальні глобальні виклики все ще генеруються саме на національному рівні та національними урядами. Ці процеси лише посилилися протягом останніх років після приходу до влади в США Дональда Трампа.

Нарешті, один із трендів, який триватиме у 2021 році — занепад світових інституцій, які все більше маргіналізуються і перетворюються на об'єднання за інтересами або бюрократичних велетнів, які займаються питаннями, що їх не хочуть на себе брати країни. Такий обмежений функціонал позбавляє такі структури як ООН ролі міжнародного арбітра, який здатен збалансувати систему та пом'якшувати дисбаланси між сильними та слабкими гравцями. Коронавірусна пандемія завдала подібний удар по ВООЗ, яка виявилася нездатною впоратися із загрозою планетарного масштабу. Її мандат і повноваження обмежені, ресурсів не вистачає, а політизація боротьби з коронавірусом на тлі китайсько-американського протистояння підривала легітимність інституції для національних урядів. На прикладі ВООЗ у 2020 році чітко проглядається глобальна де-інституціоналізація міжнародної системи, яка триватиме у 2021 році. ■

КОНСТРУКЦІЇ, ЯКІ СТАРІЮТЬ: БЕЗПЕКА СТАЄ ПРІОРИТЕТОМ

Вищеписані тенденції у міжнародних відносинах впливають і на зміни у світовій архітектурі безпеки. **У 2020 році безпека стала абсолютним глобальним пріоритетом.**

Коронавірусна пандемія породила виклики у сфері охорони здоров'я, вбивши понад **1,5 млн** людей на планеті. Це змусило країни переосмислити свої підходи до лікування людей, перерахувати витрати на медицину, зосередити більше уваги на соціальній політиці та серйозніше підійти до розвитку біотехнологій та фармакології. Стратегічна конкуренція, яка загострилася на тлі пандемії, погіршила стосунки між одними державами та змусила зблизитися інші. **Послаблення усталених geopolітичних конструкцій у регіонах відкрило новим гравцям шлях для розширення своєї периферії та посилення впливу, часто — силовим шляхом.** Боротьба за глобальне лідерство — у науково-технологічній, телекомунікаційній, економічній, торговій та ідеологічній сферах — відбувається на стабільноті цілих регіонів. 2020 рік показав це з найперших днів.

6-7 січня між **Іраном та США** ледь не спалахнула війна регіонального масштабу, був збитий український пасажирський літак, а у районі Перської затоки розгорнулася повноцінна «танкерна війна» між Тегераном та аравійськими монархіями. 5 січня **Туреччина** висадила свої війська у **Лівії**, а у лютому розпочала третю військову операцію на північному сході Сирії, суттєво розширивши зону своїх інтересів і відкрито заявивши про свої претензії на регіональне лідерство. А історична нормалізація відносин між **Ізраїлем та аравійськими монархіями** стала реакцією на агресивну зовнішню політику Туреччини та спробою США залишити після себе проамериканську коаліцію, на яку б спиралася нова постамериканська архітектура безпеки на Близькому Сході.

Безпрецедентні січневі напади ісламських екстремістів на військові бази регулярних армій **Нігеру, Нігерії та Чаду**, а також масштабні військові операції бойовиків у Мозамбіку, засвідчили, що міжнародний тероризм у 2020 році не зник із розгромом «Ісламської держави» і спроможний адаптуватися під нові умови ведення війни, навіть у стані цілковитої облоги. А у деяких випадках, як, наприклад, в **Афганістані**, терористичні рухи та підпільні партізанські угруповання здатні завдасти поразки навіть провідним державам світу, свідченням чого стало підписання 29 лютого історичного мирного договору між США і «Талібаном», який фактично відкрив шлях для повного виведення американських військ із країни після 19 років війни.

Війна все більше приватизується і трансформується із появою технологій п'ятого покоління. Бойові дії на північному заході Сирії у провінції Ідліб у січні-лютому, битва під Тріполі у квітні-червні та військова ескалація у Нагірному Карабаху у вересні-листопаді засвідчили про ефективність використання ударних беспілотників, невеликих мобільних з'єднань, а також найманців, у тому числі з приватних військових компаній.

Територіальна експансія сама по собі перестає бути цінністю і запорукою успіху, набагато важливішими у війні стають здатність створити наратив, нав'язати та міфологізувати його, а також проводити тактично-оперативні бліц-операції зі швидким і негайним ефектом. «Приватизація» конфліктів стає способом беззаболісно вплинути на перебіг конфлікту та змінити баланс сил, а також заробити гроші. **Об'єднані Арабські Емірати** фінансували російських найманців з ПВК «Вагнер» у Лівії, допомагаючи військам генерала Халіфа Хафтара. **Туреччина** активно використовувала найманців із про-турецьких угруповань на півночі Сирії для відправлення на нагірно-карабахський фронт. А на початку травня група американських і колумбійських найманців з приватної військової компанії намагалася захопити президента **Венесуели** Ніколаса Мадуро, але вони провалилися і потрапили у полон.

18 січня 2020 року єменські повстанці-хусити здійснили потужні ракетні удари по військових базах Саудівської Аравії та ОАЕ на півдні **Ємену**. У такий спосіб вони продемонстрували **здатність недержавних та квазі-державних акторів протистояти регулярним військам і навіть виробляти складне озброєння** на кшталт балістичних ракет, якими вони кілька разів у 2020 році били по нафтогазових об'єктах інфраструктури на півдні Саудівської Аравії. Зрештою, це була одна з причин, яка змусила Ер-Ріяд шукати спосіб вийти з цієї війни і розпочати мирні переговори з хуситами вже у липні-серпні.

Глобальні трансформації, описані у попередніх розділах, відкривають значні можливості для тих, хто шукає спосіб закріпити свій вплив на міжнародній арені і заповнити вакуум впливу, який лишається у результаті послаблення традиційних світових гравців. **Це призводить до ре-конфігурації архітектури безпеки, створеної на базі домовленостей 1970-1990-х років.**

Китайсько-індійські травневі зіткнення на спріному кордоні, хоча й були великою мірою збіgom обставин, але продемонстрували, що конфлікт між двома країнами заморожений, але неврегульований. До того ж, обидві країни нарощують військову присутність по обидва боки лінії фактичного контролю. На тлі амбітних і масштабних програм модернізації національних збройних сил взаємна підозра обох сторін лише зростає. Це загрожує порядку, встановленому в регіоні після мирних угод 1960-х років та китайсько-індійського діалогу 1990-2000-х років. Переозброєння, реваншистські настрої, зростання націоналізму в обох країнах, а також загострення глобального протистояння Китаю і США (які за останній рік відверто стали на бік Індії) дозволяють зробити висновок, що конфлікт між двома азійськими гігантами вирішиться нескоро, а **у 2021 році цілком можливі нові провокації та інциденти, у міру експансії Індії та Китаю у своїй периферії.**

Війна у Нагірному Карабаху у вересні-листопаді була партією, яку розіграла Туреччина з метою посилення своїх позицій на Південному Кавказі, користуючись послабленням у цьому регіоні впливу традиційних глобальних гравців, перш за все Сполучених Штатів Америки, Франції та Росії. Підтримавши та підготувавши Азербайджан до війни – найманцями, зброєю, технологією, фінансами – офіційна Анкара зуміла закріпити за собою статус одного з ключових стейкхолдерів нагірно-карабахського урегулювання, гарантів миру і безпеки Закавказзя. Виходом на зручний для них двосторонній формат врегулювання конфлікту разом із РФ, Туреччина зміцнила свої позиції у своїй розширеній периферії та збільшила свою політичну вагу на історично важливому кавказькому напрямку.

Водночас **силова зміна статусу-кво навколо Карабаху фактично знесла багатосторонні механізми, які були створені для заморозки конфлікту 30 років тому**, а разом із ними пішли у небуття відповідні домовленості та послабився вплив США та Франції як спів-голів мінської групи ОБСЄ. Все це стало можливим завдяки новій геополітичній реальності, у якій США більше не бажають грати активну роль на периферії, Російська Федерація втрачає силову монополію на пострадянському просторі, а все більше країн бажають диверсифікувати зовнішню політику за рахунок зближення з новими регіональними гравцями, такими як Туреччина.

Подібні ж геополітичні трансформації дозволили **Саудівській Аравії** стати одними з основних донорів самопроголошеної проамериканської курдської адміністрації на північному сході Сирії, а **Об'єднаним Арабським Еміратам** та **Ірану** зайти на спустошений війною сирійський ринок у якості інвесторів, партнерів та забудовників, посилити свій контроль над Дамаском і вступити у конкурентну боротьбу з Росією. Так само **Туреччина** стала ключовим донором для північно-західних регіонів Сирії, де вона з кожним роком все тіsnіше прив'язує до себе окуповані території у провінціях Ідліб та Алеппо: запроваджує турецьку ліру замість сирійського фунту, вибудовує зав'язану на собі транспортну логістику або створює маріонеткові державні структури.

Військова операція Марокко у Західній Сахарі проти місцевих сепаратистів та **громадянська війна в Ефіопії** у листопаді 2020 року також є результатом докорінних змін в архітектурі безпеки обох регіонів. Військовий переворот 2019 року в Судані привів до влади про-західний уряд, який не став втручатися у конфлікт в Ефіопії, завдяки чому федеральні війська й здобули перемогу у війні проти своїх політичних опонентів з північного регіону Тиграй. А політичні зміни в Алжирі (також переворот у 2019 році) дозволили марокканським військам за політичної підтримки аравійських монархій Затоки зруйнувати 30-річне перемир'я та атакувати про-алжирських сепаратистів у Сахарі, не боячись відповіді.

У 2021 році світова архітектура безпеки зміниться. Загострення боротьби за світове лідерство призводить до зміни модальності відносин на регіональному рівні. **Старі коаліції та альянси видозмінюються, тимчасові «пломби» у вигляді заморожених конфліктів зриваються, старі домовленості де-актуалізуються, а правила гри та норми відходять на другорядний план** відносно вузьких національних інтересів окремих гравців, що бажають заповнити собою вакуум впливу у регіонах на тлі послаблення традиційних центрів сили, таких як США, Російська Федерація або країни Західної Європи.

На арену вийдуть нові регіональні гравці, які будуть формувати власні альянси та союзи. Туреччина — на Кавказі, у Чорному морі та Східному Середземномор'ї. США — на Близькому Сході, у Західній Африці та Південно-Східній Азії. Китай — в Індійському океані, на сході Африки та на пострадянському просторі. Індія — у районі Південної Азії та Афганістану, Бенгальської затоки та Малаккської протоки. Зміна балансу сил у регіонах призведе до перерозподілу військово-політичних ресурсів на світовому рівні: центр глобального протистояння перейде з Європи до Азії.

Військово-політична експансія Туреччини у Північній Африці (Лівія, Алжир), Закавказзі (Нагірний Карабах, Грузія, Азербайджан) та на Близькому Сході (Сирія, Ірак, Ліван, Катар) створює нову геополітичну реальність для кількох суміжних регіонів — Східної Європи, Центральної Азії, Середземномор'я та Сахеля.

На цьому тлі у **Східному Середземномор'ї** формуються нові геополітичні альянси з участю Єгипту, Ізраїлю, Кіпру, Греції, ОАЕ та Франції. **Війна у Ємені** поступово перетворилася на регіональне суперництво Саудівської Аравії та Об'єднаних Арабських Еміратів, які планують вийти з тіні Ер-Ріяда зі своєю новою геостратегією, орієнтованою на захоплення контролю над морською логістикою. Необхідність у створенні нових альянсів **зближує Ізраїль з аравійськими монархіями Затоки**, що у свою чергу знищує регіональний компроміс навколо «палестинського питання» 1990-2000-х років. **Війни у Сирії та Іраку** послабили США та засвідчили провал постсаддамівської архітектури безпеки, яку намагався збудувати Вашингтон.

Посилення впливу Китаю на свою периферію у Південно-Східній Азії змушує регіональні держави переосмилювати свій функціонал, відмовляючись від усталених правил гри. У пошуках способу стимати китайський вплив, **Японія** крок за кроком скидає із себе обмеження, накладені після Другої Світової війни. **Південна Корея** балансує між необхідністю виробити самостійний підхід до проблеми КНДР та залежністю від військового альянсу зі США. **Індія** нарощує свою військово-політичну та економічну присутність у периферійних зонах, де її інтереси все частіше зіштовхуються з китайськими: Бенгальська затока, Шрі-Ланка, Мальдівські острови, Непал, Бутан, Афганістан, Кашмір. Цьогорічні зіткнення між індійськими та китайськими військами на спірному кордоні в долині Галван яскраво свідчать про наслідки зміщення регіонального балансу сил.

Послаблення впливу РФ на свою периферію на пострадянському просторі вже розморозило конфлікт у Нагірному Карабаху. Грузія та Азербайджан більше не залежать виключно від РФ, а ще й від Туреччини, яка стала новим повноцінним гравцем у російському «ближньому зарубіжжі». Вибух стрімких реформ в **Узбекистані** після смерті Іслама Карімова у 2016 році та вихід країни на багатовекторну зовнішню політику, політичні трансформації у **Казахстані** та конституційна криза у **Киргизстані** – все це свідчить про те, що РФ втрачає безумовну ініціативу у регіоні на користь інших, альтернативних гравців: Туреччини, Ірану, Саудівської Аравії, Індії, Китаю, Пакистану, ОАЕ тощо. Політична криза, що спалахнула у **Білорусі**, стала вже реакцією Кремля, спробою втримати контроль над периферією, зберегти звичний регіональний порядок, що з'явився з руїн Радянського Союзу. У деякому сенсі, те, що відбувається навколо Росії, можна назвати продовженням розпаду радянського геополітичного простору, який у багатьох місцях не розвалився до кінця. **Цілком можливо, що у 2021 році ми побачимо певні зміни у Казахстані, Молдові, Таджикистані та, можливо, навіть у самій Росії.** Перед Кремлем вже стоїть фундаментальне завдання: **переосмислити свою зовнішню політику щодо сусідів і включитися у глобальне протистояння між Китаєм і США так, щоб це принесло Москві дивіденди, а не стало екзистенційною загрозою.** Повноцінний союз із КНР неможливий, адже Росія не погоджується грати роль «молодшого брата» Китаю та його сировинного придатку. Однак і розворот на Захід також складно реалізувати, оскільки у такому випадку російські політичні еліти будуть змушені піти на суттєві поступки Вашингтону, а це викличе ворожу реакцію з боку Пекіна.

Латинська Америка у наступному році продовжить страждати від відсутності ядра своєї регіональної системи. Самоусунення США від міжнародних процесів в епоху Дональда Трампа, дискредитація лівих рухів через корупційні скандали, проникнення Китаю та наслідки коронавірусної пандемії загострили протистояння лівих і правих сил.

Американсько-китайське глобальне суперництво змушує Латинську Америку обирати: з ким бути та до кого приїднатися, особливо у галузі безпеки та технологічного розвитку? Дилема для країн регіону доволі складна. Хоча США роблять усе, щоб переконати латиноамериканські держави відмовитися від співпраці з Китаєм, рівень залежності окремих країн регіону від КНР все ще високий. А у результаті коронавірусної пандемії, ця залежність на деяких напрямках навіть посилилася, наприклад у Бразилії. Проте свій центр сили у Латинській Америці не з'явився. Політичні лідери-націоналісти не можуть об'єднатися навколо єдиного ядра. А без останнього не може сформуватися стійка та довгострокова регіональна коаліція. До того ж, падіння темпів економічного зростання з 2014 року ускладнює будь-які інтеграційні переговори, а політичні лідери в різних країнах часто занурюються у внутрішні проблеми.

Регіональні порядки у 2021 році розпадатимуться й надалі. Це створить як ризики для найслабших, так і можливості для найсильніших та найбільш спритних. ■

МАТРИЦЯ БАЗОВИХ ІНТЕРЕСІВ: ГЛОБАЛЬНИЙ РІВЕНЬ

Глобальні тренди, описані вище, дають розуміння загальної картини світу, в якому ми живемо, змальовують логіку його функціонування, напрямки руху та контури змін, завдяки яким міжнародна система трансформується. Для повноцінного аналізу міжнародної ситуації варто окрім розглянути базові інтереси глобальних гравців, які визначають їхню поведінку та зумовлюють ухвалення тих чи інших стратегічних рішень. Вони ж будуть вирішальними для розуміння великої глобальної гри у 2021 році.

США

Головний виклик

БАЗОВІ ІНТЕРЕСИ

Криза гегемонії

- Збереження позицій інноваційного лідерства;
- Домінування у науково-технологічній галузі;
- Захист внутрішнього ринку;
- Створення мережі гнучких альянсів та союзів, яким можна передати частину поліцейських функцій для захисту інтересів США;
- Переформатувати або створити нові глобальні інститути під свої інтереси;
- Збереження долару як світової валюти;
- Оновлення інституційно-ідеологічної бази;
- Реформа соціального сектору + охорони здоров'я;
- Наново зв'язати Америку на нових технологіях та новій інфраструктурі (Велике перевантаження);
- Створення ефективного екологічного плану в своїх інтересах;
- Здобуття першості в освоєнні близького космосу;
- Збереження контролю над глобальними комунікаціями;
- Не допустити великих об'єднавчих антиамериканських коаліцій у Євразії.

Головний виклик

ТАКТИЧНІ ІНТЕРЕСИ НА 2021 РІК

Криза гегемонії

- Зменшити витрати на зайву військово-політичну інфраструктуру на Близькому Сході та у Європі;
- Вивести війська з Сомалі, Афганістану, Сирії та Іраку, оптимізувати військову присутність у Європі та Азії;
- Завершити процес нормалізації стосунків між Ізраїлем та арабськими державами;
- Завершити конфлікт у Перській затоці між аравійськими монархіями;
- Посприяти створенню регіонального військово-політичного альянсу на Близькому Сході та в Азії;
- Посилити свій союз з Індією проти Китаю на базі концепту Індо-Тихоокеанського блоку (Індія, Австралія, Нова Зеландія, Південна Корея, Японія);
- Не допустити зближення РФ з Китаєм у Євразії;
- Взяти процеси автономізації зовнішньої політики ЄС від США під свій контроль;
- Переосмислити глобальну місію НАТО;
- Створити міцну атлантичну вісь у Східній Європі для стримування КНР і РФ;
- Розширити вплив у багатьох ресурсами районах Африки;
- Захистити Латинську Америку від проникнення Китаю;
- Витіснити Китай з науково-технологічної гонки через санкційний тиск, торгові обмеження та політичні маневри;
- Заблокувати спроби КНР запровадити свої технології 5G;
- Зірвати плани КНР щодо розширення своєї ініціативи «Один пояс, один шлях» та проекту «Зроблено в Китаї 2025»;

Головний виклик

КИТАЙ

БАЗОВІ ІНТЕРЕСИ

Криза гегемонії

- Стримування КНР через тиск на периферію — Гонконг, Тайвань, Сіньцзян, Південно-Китайське море, Східно-Китайське море, Корейський півострів;
- Подолати наслідки коронавірусної пандемії.

Головний виклик

Здобуття світового лідерства

- Збереження контролю над периферією;
- Завоювання першості в інноваціях і технологіях;
- Формування інституційної бази нового світового порядку з Пекіном у центрі;
- Переформатувати або створити нові глобальні інститути під свої інтереси;
- Виведення своєї валюти на один рівень з доларом;
- Захист внутрішнього ринку;
- Пошук нових джерел енергії;
- Взяття під контроль глобальних комунікацій та логістики;
- Створення ефективного екологічного плану в своїх інтересах;
- Утвердити свою модель розвитку як правильну та ефективну;
- Здобуття першості в освоєнні близького космосу;
- Не допустити оточення гнучкими ворожими альянсами та коаліціями.

Головний виклик

ТАКТИЧНІ ІНТЕРЕСИ НА 2021 РІК

Здобуття світового лідерства

- Розширити свою військово-політичну присутність у Східній Африці, Південно-Східній Азії та на Близькому Сході;
- Реалізувати свої проекти з мережею 5G;
- Створити альтернативні механізми запровадження санкцій та обходу американських;
- Переформатування СОТ під свої інтереси;
- Консолідувати контроль над периферією — Гонконг, В'єтнам, Південно-Китайське море, Східно-Китайське море, Корейський півострів, Непал;
- Посилити тиск на Тайвань;
- Відбити ворожі наративи про Сіньцзян-Уйгурський район;
- Посилити економічну та фінансову вагу власних регіональних банків та установ;
- Розпочати реалізацію своїх проектів «Один пояс, один шлях» у Східній Європі, Латинській Америці та на Близькому Сході;
- Розширити свій вплив на Південну та Західну Африку;
- Посилити контроль над морськими комунікаціями навколо Малайзії, Бангладеш, Шрі-Ланки, Мальдівських островів, Індонезії та Філіппін;
- Розширити свої фінансово-економічні можливості у Центральній Азії та на Кавказі.

РОСІЙСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ

Головний виклик

БАЗОВІ ІНТЕРЕСИ

ТАКТИЧНІ ІНТЕРЕСИ НА 2021 РІК

Архаїчність суспільно-політичного ладу

- Збереження контролю над периферією;
- Створення нових центрів стійкості / архітектури безпеки;
- Переформатування світової системи під свої потреби;
- Збереження глобальних інститутів і статусу-кво;
- Максимізувати прибутки від старої промислової бази;
- Пережити перехідний етап міжнародного порядку без втрат;
- Пошук нових джерел довгострокових ресурсів, зайняття нових економічних ніш;
- Закріплення свого статусу як глобального гравця \ сфер впливу в регіонах.

- Втримати контроль над процесами у Білорусі, провести керований транзит влади;
- Отримати вигідну для себе модальність врегулювання конфлікту в Молдові;
- Залишити питання окупованого Криму за дужками міжнародних переговорів, а у найкращому випадку — закрити це питання через взаємні домовленості;
- Залишити питання окупованого Донбасу у топі внутрішньополітичного порядку денного в Україні \ повернути окупований Донбас на своїх умовах;
- Втримати ситуацію у Нагірному Карабаху, отримати новий лояльний уряд у Вірменії;

Головний виклик

Архаїчність суспільно-політичного ладу

- Стати модератором врегулювання конфлікту в Сирії;
- Розширити свою військово-політичну інфраструктуру на Близькому Сході;
- Вийти на нові глобальні переговори зі США;
- Стати партнером Європи у сфері безпеки, покращити імідж РФ у сприйнятті європейських еліт;
- Послабити санкційний тиск країн Західу через демонстрацію «прогресу» на переговорах щодо України та інших кризових майданчиків;
- Розпочати реалізацію проектів розвитку Арктичного транспортного коридору;
- Відновити свої політичні позиції на Балканах: у Сербії, Чорногорії та Болгарії;
- Не допустити надмірного проникнення Західу в Казахстан та Киргизстан;
- Розширити торгові та військово-технічні можливості співпраці з Індією, аби не втратити цей напрямок;
- Розвивати співпрацю з Японією у питаннях регіональної безпеки і через переговори щодо Курильських островів;
- Зберігати превентивно-обережний характер взаємовідносин зі США, не доводити до відкритої конfrontації.

НІМЕЧЧИНА

Головний виклик

БАЗОВІ ІНТЕРЕСИ

Повернення у глобальну політику /
збереження цілісності ЄС

- Зберегти цілісність ЄС;
- Стабілізація світової системи, збереження статусу-кво;
- Конвертувати економічну вагу на політичний вплив;
- Пошук стійкої моделі безпеки для Європи;
- Врегулювання міграційних і демографічних дисбалансів;
- Закріплення франко-німецького тандему в ядрі ЄС;
- Зберегти безпеку глобальних комунікацій і логістики;
- Автономізація зовнішньої політики від США;
- Збереження своїх позицій у ядрі інноваційних держав;
- Захист внутрішнього ринку.

ТАКТИЧНІ ІНТЕРЕСИ НА 2021 РІК

- Підготувати політичний транзит влади після Ангели Меркель;
- Стабілізувати економіку ЄС після ковіду;
- Вийти на деескалацію стосунків з Польщею та Угорщиною;
- Ухвалити низку рішень, спрямованих на автономізацію політики ЄС у галузі безпеки та оборони;
- Добудувати «Північний потік-2»;
- Прийняти до лав ЄС Північну Македонію та Албанію;
- Знайти спосіб протистояти американським екстериторіальним санкціям;

Головний виклик**Повернення у глобальну політику / збереження цілісності ЄС**

- Стабілізація регіональних конфліктів в Україні, у Молдові, у Білорусі, на Кавказі;
- Провести кампанію масштабної вакцинації населення ЄС від коронавірусу;
- Розпочати з Росією діалог у питаннях стратегічної та європейської безпеки.

ФРАНЦІЯ**Головний виклик****Занепад старої імперії, повернення амбіцій****БАЗОВІ ІНТЕРЕСИ**

- Зберегти цілісність ЄС;
- Стабілізація світової системи, збереження статусу-кво;
- Захист залишків своєї «імперії» за кордоном;
- Переосмислення власної глобальної ролі;
- Подолання кризи національної ідентичності та врегулювання проблеми інтеграції мігрантів;
- Закріплення франко-німецького тандему в ядрі ЄС або посилення власних позицій у ЄС за рахунок ФРН;
- Зберегти безпеку глобальних комунікацій і логістики;
- Автономізація зовнішньої політики від США;
- Пошук стійкої моделі безпеки для Європи;
- Створення франко-центричної пан'європейської ідеологічної платформи.

Головний виклик

ТАКТИЧНІ ІНТЕРЕСИ НА 2021 РІК

Занепад старої імперії, повернення амбіцій

- Перетягнути на себе політичний вплив після відходу Ангели Меркель;
- Стабілізувати економіку ЄС після ковіду;
- Ухвалити низку рішень, спрямованих на автономізацію політики ЄС у галузі безпеки та оборони;
- Посилити ядро країн ЄС щодо периферії, реалізувати концепт «Європи різних швидкостей»;
- Посилити контроль над міграцією та боротьбу з ісламським радикалізмом під егідою франко-центрального антирелігійного світського підходу;
- Знайти спосіб протистояти американським екстериторіальним санкціям;
- Стабілізація регіональних конфліктів в Україні, Молдові, Білорусі, на Кавказі;
- Вихід на діалог з РФ, посилення франко-російської співпраці на противагу КНР та США;
- Збереження контролю у своїх колишніх колоніях: зберегти вплив після транзиту влади в Алжирі, посилити контроль над Ліваном, повернути профранцузький уряд у Малі;
- Очолити геополітичну боротьбу проти Туреччини за вплив у регіонах;
- Зменшити вплив Великої Британії після Brexit.

ВЕЛИКА БРИТАНІЯ

Головний виклик

БАЗОВІ ІНТЕРЕСИ

**ТАКТИЧНІ ІНТЕРЕСИ
НА 2021 РІК**

Пошук нових смыслів і функціоналу після Brexit

- Переосмислення власної глобальної ролі;
- Пошук власного функціоналу у світових процесах, створення своїх альянсів;
- Подолання кризи національної ідентичності;
- Збереження національної цілісності;
- Розвиток особливих відносин зі США;
- Стабілізація стосунків з колишніми колоніями;
- Мінімізація ризиків від Brexit;
- Збереження стабільних відносин з ЄС;
- Захист внутрішнього ринку;
- Подолання проблеми інтеграції мігрантів.

- Мінімізувати втрати від Brexit завдяки торговим угодам з третіми країнами;

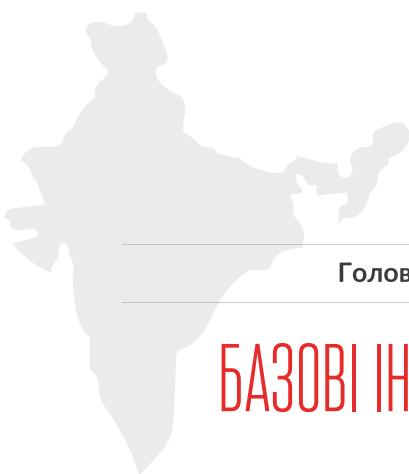
- Покращити відносини з новою адміністрацією у США;

- Не допустити виходу Шотландії зі складу Британії або кризи у Північній Ірландії після Brexit;

- Подолати економічні наслідки коронавірусної пандемії;

- Диверсифікувати зовнішню політику завдяки зближенню з Туреччиною, Саудівською Аравією, ОАЕ, Ізраїлем, Індією тощо;

- Створити свою окрему зовнішню політику у Європі на базі жорсткого захисту прав людини, стримування РФ та підтримки традиційних союзників у Східній Європі та Балтії.

ІНДІЯ

Головний виклик

БАЗОВІ ІНТЕРЕСИ

Завершення перехідного етапу
до глобального рівня

- Вийти у ядро інноваційних держав світу;
- Створення власної архітектури безпеки в регіоні;
- Стабілізація власної периферії;
- Утримання контролю над внутрішніми процесами;
- Збереження безпеки глобальних комунікацій і логістики;
- Пошук постійного доступу до сировини;
- Формування власної глобальної місії та функціоналу у світі;
- Недопущення оточення прокитайськими союзами та країнами;
- Подолання внутрішніх соціально-економічних дисбалансів;
- Створення нової інституційно-ідеологічної бази.

ТАКТИЧНІ ІНТЕРЕСИ НА 2021 РІК

- Подолати наслідки коронавірусної пандемії;
- Посилити контроль над спірним штатом Кашмір;
- Модернізувати Збройні сили та закупити нове військове обладнання;
- Укріпити свою інфраструктуру на спірному з Китаєм кордоні;
- Зірвати плани КНР з будівництва інфраструктури та логістики поблизу берегів Індійського півострова;
- Посилити свій вплив на Афганістан після виведення американських військ;

Головний виклик**Завершення перехідного етапу
до глобального рівня**

- Здобувати військово-політичні переваги над Пакистаном у Кашмірі;
- Нейтралізувати ефект від зони вільної торгівлі між КНР та країнами АСЕАН;
- Закласти підвалини нового регіонального альянсу між Індією, Австралією, Новою Зеландією, Японією і США.

ЯПОНІЯ**Головний виклик****БАЗОВІ ІНТЕРЕСИ****Формування нової архітектури
безпеки в регіоні**

- Зберегти свої позиції в ядрі інноваційних держав;
- Зберегти стосунки зі США;
- Автономізація зовнішньої політики;
- Пошук нової ролі у регіональних процесах;
- Вийти за рамки обмежень післявоєнного ладу;
- Зберегти безпеку глобальних комунікацій і логістики;
- Створення нової архітектури безпеки в регіоні;
- Врегулювання проблем внутрішньої демографії;
- Пошук нових джерел енергії;
- Стабілізація глобальних інститутів, збереження статусу-кво.

Головний виклик

ТАКТИЧНІ ІНТЕРЕСИ НА 2021 РІК

Завершення перехідного етапу
до глобального рівня

- Зберегти політичний курс експрем'єр-міністра Сіндзо Абе;
- Максимізувати ефект від зони вільної торгівлі АСЕАН;
- Налагодити тіснішу співпрацю з новою адміністрацією у США;
- Наростити гуманітарні програми в Африці та на Близькому Сході;
- Очолити регіональні зусилля зі створення архітектури безпеки для стримування КНР;
- Вийти на вигідні домовленості з РФ щодо Курильських островів.

Ми вже писали, що глобальні трансформації тягнуть за собою зміну рівноваги та звичних порядків. Баланс сил у світі змінюється, а з ним і ситуація на регіональному рівні. Це важливо розуміти для повного аналізу трендів і процесів, які відбуватимуться у 2021 році.

Країни Східної Європи перебувають у все ще підвішеному стані щодо майбутнього місця у нових регіональних та міжрегіональних розкладах. Другий етап розпаду радянського геополітичного простору, пов'язаний з послабленням впливу РФ у Центральній Азії, війною у Нагірному Карабаху та кризою у Білорусі, виводить на східноєвропейську шахову дошку якісно нових гравців, які до цього не грали серйозної ролі у місцевих процесах: Туреччина, Китай, Індія, Ізраїль, Іран, ОАЕ. Це вимагає від таких країн, як Польща, Угорщина або Румунія корегувати свою не менш амбітну зовнішньополітичну місію під потреби знаходити спільну мову з все більшою кількістю гравців. Водночас старі проблеми нікуди не зникли, а за останній рік навіть збільшилися.

Політико-ідеологічне протистояння між Брюсселем і східноєвропейським блоком країн ЄС на чолі з **Польщею** та **Угорчиною** знову стояло на порядку денного. Польський закон про заборону абортів викликав негативну реакцію Євросоюзу, а у самій Польщі пройшли масові антиурядові мітинги прихильників опозиції та противників заборони. У ЄС знову заговорили про те, що правляча нині націонал-консервативна партія «Право і справедливість» (PiS) приймає рішення, які суперечать цінностям і принципам ЄС. У відповідь, Польща звинувачує Брюссель у втручанні у внутрішні справи країни та спробах придушити національний суверенітет Варшави. Подібним чином розгортається конфлікт між ЄС та Угорчиною через авторитарні замашки Віктора Орбана, його антиімміграційну риторику та критику проектів, спрямованих на посилення інтеграції ЄС, а відповідно і його наднаціональних органів.

Фактично, країни «Вишеградської четвірки», а також Румунія не змогли знайти відповідь на одвічне питання: якою має бути модель національного розвитку, яку б можна було реалізовувати у межах членства в ЄС, але водночас вона була б прийнятна для місцевого населення з урахуванням специфіки національної культури, історії та менталітету. Конституційний лібералізм західноєвропейських демократій не став для Східної Європи повноцінним прикладом для наслідування, оскільки містить певні особливості, які у Варшаві, Будапешті або Бухаресті можуть вважати загрозливими для їхньої національної самобутності та самосприйняття. З іншого боку, алтернативних моделей розвитку ніхто не пропонує. Загравання Віктора Орбана або Ярослава Качинського з концептами «неліберальної демократії» поки що перебувають на поверхневому рівні і не ставлять під сумнів членство країн у ЄС. Вони частіше використовуються для консолідації електорату напередодні виборів та мобілізації прихильників, завдяки чому у 2020 році був переобраний на свою посаду президент Польщі Анджей Дуда.

Тим не менше, Східна Європа перебуває на роздоріжжі. З одного боку – послаблений, невпевнений у собі, але фінансово потужний Євросоюз. З іншого боку – Сполучені Штати, які просувають все більш автономну від ЄС політику у Східній Європі, спрямовану на задоволення насамперед своїх інтересів – стримування КНР і РФ. А з третього боку – ряд нових і старих агресивних й амбітних гравців, які намагаються перекроїти геополітичну mapu Євразії: Туреччина, ОАЕ, Ізраїль, Іран, Китай, Росія тощо. Така невизначеність, без сумніву, штовхатиме східноєвропейські країни до тіснішої інтеграції між собою у межах кількох великих проектів, які, можливо, почнуть реалізовуватися у 2021 році. Мова йде про концепцію «Тримор'я» та транспортні логістичні коридори з півночі на південь.

Подібний виклик стоїть перед **країнами колишнього СРСР**. Розпад радянського геополітичного простору, прискорений коронавірусною пандемією, вимагає від них швидких, конкретних та системних кроків для виконання кількох важливих задач:

- 01** Пережити геополітичні потрясіння;
- 02** Перезапустити національну політичну систему для скидання токсичності, обнурення зобов'язань з РФ, оновлення суспільного договору;
- 03** Перерозподіл фінансових потоків для запуску низки реформ, необхідних для соціально-економічної стабілізації;
- 04** Формування нової зовнішньої політики, вже з урахуванням постросійського середовища та світу, який є багатополярним, квазі-хаотичним і надзвичайно динамічним.

Політична криза у **Білорусі** стала яскравим проявлом спроб РФ втримати контроль над своєю периферією, зшити наново геополітичний простір, залишений у спадок від Радянського Союзу. Постелекторальні акції протесту влітку відбувалися за активної інформаційно-медійної, ідеологічної та фінансової підтримки російських олігархічних груп. Послаблення Олександра Лукашенка в результаті підриву його легітимності після виборів стало для Кремля способом втримати його під своїм контролем і змусити повернутися до тісної співпраці з Москвою. Останнім часом загравання Лукашенка та його команди з багатовекторністю, що призвело до нормалізації стосунків зі США, покращенням комунікації з Європою та посиленням у Білорусі китайського капіталу, непокойло Росію. Москва вступала з Мінськом в нові і нові конфлікти, починаючи від цінових суперечок за нафту і завершуючи довготривалим процесом інтеграції у Союзну державу. У 2021 році Білорусь стане тестом для Росії у її спроможності проектувати вплив, управляти процесами у своїй периферії, маневрувати поміж зовнішніх партнерів і домовлятися з елітами. Фактично, саме у 2021 році Білорусь має провести керований транзит політичної влади, який, імовірніше за все, призведе до відставки Олександра Лукашенка та приходу на його місце компромісної фігури, яка відновить лояльність Кремля.

Після війни у Нагірному Карабаху у вересні-листопаді **Вірменія** опинилася у ще більш скрутному геополітичному становищі. Втрата значної частини Нагірного Карабаху поставила Вірменію у вкрай невигідну геостратегічну позицію відносно Азербайджану. До того ж, послаблення країни в результаті бойових дій і недостатньо ефективна комунікація з суспільством спричинила політичну кризу, яка підірвала легітимність прем'єр-міністра Нікола Пашияна. Затиснута геополітично між Туреччиною, Азербайджаном, Іраном і Росією, Вірменія завжди перебувала у складному геополітичному положенні, єдиним виходом з якого була або динамічна та грамотна багатовекторність, або врегулювання конфлікту з Туреччиною. У будь-якому випадку, це передбачало поступовий відхід від однозначної залежності від Москви та дрейф у бік інших альтернативних центрів сили, таких як Іран, Китай, Індія, США або Франція. Утім, за 2,5 роки свого правління Нікол Пашиян не зумів довести до кінця належні реформи, а поразка у війні позбавила його політичного капіталу та внутрішньої легітимності, яка дозволила йому прийти до влади на антиелітарній хвилі 2018 року.

Російська Федерація розіграла нагірно-карабахську ескалацію разом із Туреччиною саме для збереження контролю над Єреваном, цементуванням своїх позицій у Південному Кавказі, закріплених ще у 1990-х роках, а також для послаблення політичних позицій Пашиняна, щоб згодом замінити його на більш лояльного для Кремля політика. У 2021 році Вірменія має пройти через політичне потрясіння та подолати психосоціальну травму від поразки у війні і розпочати новий етап перевбудови своєї політики відповідно до задач, описаних вище. Інакше вона ризикує втратити суверенітет і потрапити у залежність від одного-двох центрів сили на довгий час.

Цікаві процеси відбуваються й у **Молдові** — ще одній території, на якій завершується розпад радянського геополітичного простору. Перемога голови проєвропейської та проуніоністської опозиції Майї Санду на виборах президента повертає країну у статус-кво 2019 року. Проєвропейські, орієнтовані на Румунію та Захід, політичні сили знову отримали шанс закріпитися при владі та витіснити своїх опонентів з проросійського табору. Утім, загострення внутрішньополітичної боротьби навряд чи докорінно змінить ситуацію у Молдові у 2021 році. По-перше, країна все ще лишається вкрай залежною від національного олігархату, який і диктує правила гри з «глибинного рівня», на який політики часто не мають повноцінного впливу. Тому президент Майя Санду матиме обмежене вікно для політичного маневру, а більша частина рішень прийматиметься поза рамками публічної держави.

По-друге, Молдова все ще надзвичайно залежна від зовнішніх сил. Ключовими стейкхолдерами на цій території є Російська Федерація, яка зберігає керованість над Кишиневом через Придністров'я, США, які діють у Молдові через Румунію, а також Європейський Союз, від фінансової підтримки якого залежить внутрішня легітимність молдавських політиків. Ця залежність від волі зовнішніх партнерів не дає можливості говорити про повноцінну суб'єктність тих чи інших політичних лідерів у Молдові. Тому, все ще чинний президент Ігор Додон, якби не хотів зближення з Росією, але був змушений вести переговори з ЄС, а Майя Санду, будучи прихильницею євроатлантичного курсу, буде змушена говорити з Москвою. Від зовнішніх гравців залежатиме, чи побачить Молдова певні зрушенні у врегулюванні конфлікту в Придністров'ї, чи все залишиться у замороженому стані.

Дещо іншими виглядають виклики у **Західній Європі**. Коронавірусна криза спричинила суттєві соціально-економічні зрушенння у країнах Західної та Північної Європи. За даними Європейського Центрального Банку, за перші 3 квартали 2020 року ЄС був змушений виділити 3,7 трлн євро на підтримку європейської економіки та постковідні відновлення. Раптові додаткові витрати тягарем лягли на ЄС і, скоріше за все, матимуть довгострокові наслідки для Єврозони. У минулорічному прогнозі ми писали, що основним завданням для країн Західної Європи був пошук прийнятної та універсальної моделі, яка б дозволила зберегти темпи економічного зростання, утримати свої позиції у інноваційному ядрі держав світових лідерів та водночас зберегти цілісність Європейського Союзу, уникаючи відцентривих тенденцій на тлі загострення конкуренції між самими країнами-членами. Після спалаху коронавірусної пандемії виконати це завдання стане ще складніше, і не лише тому, що конкуренція і національний егоїзм держав загострилися, але й через додатковий фінансовий тягар, який населення відчуватиме ще протягом кількох років. Коронавірус також витиснув на другий план дискусії про реформування ЄС і загальмував інтеграційні проекти всередині Союзу.

Після виходу Британії зі складу ЄС 31 січня, центр тяжіння у ЄС остаточно змістився убік Франції та Німеччини, які й задавали курс Брюсселя упродовж 2020 року.

Однак у 2021 році впевненість у цьому курсі буде меншою. **Німеччина** вступить у період політичної невизначеності: епоха Ангели Меркель добігає кінця, а у країні пройдуть парламентські вибори. Коронавірусна пандемія завдала тяжкого удару по економіці ЄС, яку Берлін щосили намагався витягнути з кризи і не дозволити їй вийти з-під контролю. Під час самітів країн-членів ЄС у квітні та у липні, коли вирували гострі дебати щодо розподілення бюджетних коштів на постковіднє відновлення, саме позиція ФРН ставала вирішальною в ухваленні політичних рішень. Для Німеччини цілісність та стабільність Євросоюзу лишається пріоритетом №1 у зовнішній політиці.

В умовах жорсткого весняного локдауну та економічного падіння, у Німеччині особливо яскраво проявилася соціальна радикалізація громадян з одного боку (масштабні антиурядові протести під Рейхстагом) та політична поляризація з іншого, яка призвела до зростання екстремізму в усіх його формах. Трагічним наслідком цього стали розстріл праворадикалом натовпу людей у Ханау та напад ісламіста на перехожих у Дрездені.

У січні вперше в історії післявоєнної Німеччини праворадикальна партія допомогла сформувати коаліцію на місцевому рівні у Тюрингії. Для багатьох це стало свідченням повернення правої риторики у політичний дискурс і ледь не реваншем неонацистів. Для інших – демонстрацією слабкості правлячих центристських і поміркованих християнських демократів і соціал-демократів.

Франція переживає власні внутрішньополітичні потрясіння: зростання екстремізму, поглиблення регіональних дисбалансів між центром і провінцією, неврегульовані претензії профспілок до президентської програми та загострення геополітичної боротьби у своїх колишніх колоніях. З-поміж усіх європейських країн Франція найбільш чутливо сприймає поступове зміщення глобального центру сили з Європи до Азії. Країна, яка не змирилася з тим, що її імперія зникла, вбачає у цих трансформаціях подальшу небезпеку для своєї розгалуженої мережі впливу у межах Франкофонії. Президент Франції Еммануель Макрон має амбіції і намір повернути свою країну до минулоГ величі, відновити її могутність, відродити репутацію та авторитет у колишніх колоніях Північної Африки та регіону Сахеля.

Візит Еммануеля Макрона до Лівану після страшного вибуху у порту Бейрута 4 серпня яскраво продемонстрував бажання Парижа повернутися у велику гру глобальних гравців. Утім, поки що, ці зусилля не дали результатів. Ліванські політичні еліти не можуть домовитися між собою, навіть під тиском французів. Сам Макрон, який і без того вклав чимало особистого політичного капіталу у цю справу, ризикувати не хоче. До того ж, послаблення позицій Франції грає на користь їхнім геополітичним суперникам, насамперед Туреччині, відносини з якою у Парижа цього року досягли найнижчої точки за багато років. Дилема, яку не може розв'язати Макрон: як повернути велич країні, яка не має для цього ані достатніх економічних ресурсів, ані рівня зовнішньої легітимності?

Внутрішньополітичні проблеми, які часто вилюються в акції протесту, страйки та мітинги, лише підсилюють переконання у тому, що французька влада не здатна проєктувати свій вплив назовні і у найближчому майбутньому порине у вирішення власних питань.

У **Великій Британії** 2021 рік стане роком пошуку самих себе після остаточного завершення епопеї з Brexit. Наприкінці 2020 року завершується перехідний період, протягом якого Лондон мав домовитися з Брюсселем про умови поступового виходу країни з ЄС.

Однак на момент написання прогнозу переговори все ще тривали. Сценарій «жорсткого Brexit» у випадку провалу переговорів вже у 2021 році стане потужним ударом по британській економіці, послабленій після коронавірусного локдауну. До того ж, у 2021 році Британію може очікувати два великих політичних потрясіння – загострення ситуації у Північній Ірландії, якщо питання кордону з Ірландією не буде вирішено на переговорах із ЄС, та оголошення другого референдуму про незалежність Шотландії, про який нещодавно оголосила лідер націоналістів Нікола Стерджен.

Регіональні процеси на **Балканах** у 2021 році безпосередньо впливатимуть не лише на сприйняття спроможності ЄС до розширення (у зв'язку з прийняттям нових членів Албанії та Північної Македонії), але на європейську безпеку. Загострення конфлікту між **Сербією і Косово** на початку 2020 року через імпортні мита та торгівлю завершилося деескалацією наприкінці літа, коли за посередництва США обидві сторони підписали угоду про примирення. Попри публічну браваду з боку Вашингтона, насправді ця угода нічого не означала на практиці. Протиріччя між Косово та Сербією були тимчасові заморожені під тиском адміністрації Дональда Трампа, яка бажала продемонструвати успішність своєї дипломатії. Фактично ж, зміна влади у Вашингтоні у 2021 році може знову привести до ескалації, особливо на тлі антиурядових протестів у Белграді та обвинувачень, які Міжнародний трибунал висунув косовським лідерам за військові злочини під час війн 1990-х років.

Дещо несподівана поразка на виборах у **Чорногорії** партії президента Міло Джукановича, який керує країною у різних іпостасях вже майже 30 років, відкрила двері для чергового раунду внутрішньополітичного протистояння. Свою перемогу просербська опозиція «Демократичний фронт», що зуміла сформувати коаліційний уряд, отримала на тлі коронавірусної пандемії, що вдарила по рейтингах правлячої партії та масових протестах православних християн через суперечливий закон про віросповідання. Опозиція має скептичні настрої щодо євроатлантичного курсу Чорногорії, а також планує розвивати тісні відносини з Росією, Китаем і Сербією. Утім, попри це, вони уникають відверто антизахідних заяв і переконують, що не збираються згортати курс країни до ЄС. Цілком імовірно, що політико-ідеологічне протистояння за зовнішньополітичну орієнтацію Чорногорії розпочнеться у більш виразних формах у 2021 році, коли почнеться постковідне відновлення економіки і можуть розпочатися суперечки між урядом і президентом.

У країнах **Латинської Америки** традиційне протистояння лівих і правих призвело до серйозних політичних криз у Перу, Чилі, Еквадорі, Болівії, Гватемалі та Бразилії. Цікаво, що обидва політичні табори, лишаючись основою регіонального політикуму, переживають власну кризу і перестають бути актуальними до потреб молодого населення. Праві неоліберали знову не змогли закріпитися у **Болівії** після перевороту 2019 року, і до влади в результаті виборів повернулися ліві з партії вигнаного президента Ево Моралеса. Попри обвал рейтингів через коронавірус, президент **Бразилії** Жаїр Болсонару все ще тримається на своїй посаді, маючи стабільну підтримку свого електорального ядра. Спроби повалити уряд Ніколаса Мадуру у **Венесуелі** зазнали поразки, хоча сам він не зумів посилити свої позиції, а його опонент, самопроголошений президент Хуан Гуайдо втратив підтримку частини іноземних партнерів та союзників з числа опозиціонерів. Гіперпопулярний на момент виборів, лівий президент-соціаліст **Еквадору** Ленін Морено втратив більшу частину підтримки за останні 2 роки і на виборах 2021 року може програти або комусь зі своїх опонентів з партії, або кандидату від правих сил. Латинська Америка все ще лишається регіоном без ядра та власного центру, і 2021 рік не стане винятком з огляду на події, що там розгортаються.

Зміни региональної конфігурації сил у **Південно-Східній Азії** через послаблення впливу США та сходження Китаю змусили чимало країн регіону шукати шляхи для правильного, безболісного для себе та ефективного балансування між Вашингтоном і Пекіном. З одного боку, країни регіону хвилюються через безконтрольну, на їхню думку, експансію Китаю. Цього року В'єтнам двічі подавав скарги проти Пекіна за зіткнення з риболовецькими судами у спірних водах поблизу Парасельських островів та за будівництво адміністративних об'єктів у спірному Південно-Китайському морі. З іншого боку, ці країни не бажають, щоб перед ними ставили жорсткий вибір: або США, або Китай. Для більшості з них, а надто – Індонезії, Малайзії, В'єтнаму, Лаосу, Сінгапура – Сполучені Штати – це надійний партнер в області безпеки та оборони, але Китай – стратегічний партнер у питаннях торгівлі, інвестицій, інфраструктури та енергетики.

Тому дуже часто окремі країни намагаються співпрацювати разом або для балансування двох глобальних впливів, або для створення субрегіональних гнучких коаліцій на базі АСЕАН на противагу китайській експансії в умовах, коли США не готові виділяти більше ресурсів на сам регіон. Звісно, після останніх президентських виборів у США Японія, Південна Корея, Індонезія, В'єтнам та Індія сподіваються на більш активну роль Штатів у протистоянні Китаю на Індо-Тихookeанському напрямку.

Країни **Африки** у 2021 році переживатимуть як загострення конкурентної боротьби за їхні ресурси з боку глобальних гравців, так і нарощування внутрішніх викликів: ісламський екстремізм, ескалація міжетнічних конфліктів, погіршення екологічних проблем, нестача води, посухи. Військовий переворот у **Малі**, активізація терористичних угруповань у **Мозамбіку**, відновлення нападів «Боко Харам» у районі озера Чад, теракти у Буркіна-Фасо, Чаді, Нігері, Нігерії та Камеруні свідчать про розширення географії діяльності екстремістських груп. Громадянська війна в **Ефіопії**, що спалахнула через політичний конфлікт між прем'єр-міністром Абій Ахмедом та елітами регіону Тиграй на півночі, засвідчила про кінець етноконфедералізму, на якому десятки років стояла стабільність Ефіопії як однієї з найбільших африканських країн. Будівництво скандалної ГЕС «Відродження» на Блакитному Нілі, яке стало предметом гострої суперечки між **Ефіопією**, **Єгиптом** і **Суданом**, у 2020 році майже завершилося, а домовленостей між трьома сторонами досягти не вдалося. Соціально-економічна криза у **ПАР** після «темних часів» правління президента Джейкоба Зуми досі відчуваються на населенні країні, а коронавірусна пандемія ще більше послабила міжнародні позиції Південної Африки. Нарешті, у 2021 році трендовим стане протистояння між Китаєм і США, яке цього року було не надто активним переважно через незацікавленість в африканському напрямку адміністрації Дональда Трампа. Прихід до влади нової команди, для якої першим пріоритетом є глобальне стримування Китаю на базі багатосторонніх альянсів, знову поверне увагу до Африканського континенту.

Розпад регіонального порядку, встановленого на **Близькому Сході** ще 100 років тому, призводить до занепаду держав у їхніх сучасних, переважно штучних кордонах. На відміну від інших регіонів, де спостерігається криза порядків Ялинсько-Потсдамського світу або епохи після «холодної війни», Близький Схід переживає розпад Версальсько-Вашингтонської системи, яка була встановлена після Першої Світової війни. Старі еліти перестають розуміти переважно молоде населення своїх країн. Соціально-економічні негаразди наявні практично в усіх країнах Близького Сходу, за винятком багатих монархій Перської затоки. Фінансові труднощі змушують багатьох людей братися за зброю, емігрувати або виходити на нескінчені акції протесту. Близький Схід безсумнівно стане одним з найнебезпечніших регіонів 2021 року.

Глибока соціально-економічна криза 2019-2020 років довела **Ліван** до катастрофи: оголошено дефолт, переговори із зовнішніми кредиторами заморожені, спалахнув дефіцит продовольства і навіть паперу, банки не видають іноземні депозити, правлячі еліти не можуть домовитися між собою у парламенті, а з жовтня 2019 року вже змінилося три прем'єр-міністри. Основні ризики, які були актуальні для Лівану у 2020 році – соціальний колапс та громадянська війна – лишаються актуальними на 2021 рік. Цілком можливо, що ситуацію врятує зовнішнє управління, яке намагаються нав'язати одразу кілька впливових гравців: турецько-катарський тандем, саудівсько-еміратсько-єгипетський союз, Франція, США та Іран.

Хоча адміністративної та виборчої реформи в **Іраку** в 2020 році не відбулося, як ми прогнозували, не сталося й краху політичної системи. Новий прем'єр-міністр Іраку Мустафа Аль-Казімі спромігся тимчасово стабілізувати ситуацію всередині країні, заспокоїти протестувальників і знайти точку опори, на якій він балансує між двома головними зовнішньополітичними силами в Багдаді – Сполученими Штатами, що вимагають знищення проіранської військово-політичної мережі в країні, та Іраном, який домагається витіснення американських військ з території країни після вбивства у січні свого генерала Касема Сулеймані. Останні місяці 2020 року виявилися особливо напруженими. Намагаючись не допустити потенційної нормалізації відносин між США та Іраном після зміни влади, президент Дональд Трамп тиснув на іракське керівництво із тим, щоб вони розпочали масштабний наступ на проіранські угруповання, щоб спровокувати їх на конfrontацію. Однак прем'єр-міністр Аль-Казімі поки що вдавалося уникнути ескалації. У 2021 році, навіть після зміни влади у Вашингтоні, хитка рівновага в Іраку перебуватиме під загрозою як зсередини (політична боротьба, нові дочасні вибори у парламент та заклики окремих регіонів до автономії), так і з боку зовнішніх гравців (військове вторгнення Туреччини на північ Курдистану, партизанська війна Ірану проти американських військових).

Сирія у цьому році не увійшла у фазу постконфліктної стабілізації. По-перше, Конституційна комісія у Женеві, на базі якої сторони могли б прийти до політичного врегулювання конфлікту, так і не розпочала повноцінну роботу. По-друге, у результаті «стратегії максимального тиску» США на Іран у Сирії почастішали зіткнення між проіранськими, проросійськими, проамериканськими та протурецькими угрупованнями. По-третє, коронавірусна пандемія, економічна криза та шалений санкційний тиск після ухвалення одіозного «Закону Цезаря» у США не дозволили Сирії вийти за межі логіки воєнного часу. Утім, цілком можливо, що наступного року, у мірі наближення президентських виборів, зовнішні гравці спробують ще раз вийти на глобальні домовленості щодо Сирії. Російська Федерація може знайти заміну Башару Асаду, який не є абсолютно підконтрольним Москві. Сполучені Штати спробують скористатися результатами засідань Конституційної комісії для послаблення санкційного тиску, який критикують більшість правозахисних та гуманітарних організацій. Об'єднані Арабські Емірати збільшать свою допомогу сирійському уряду в обмін на преференції на ринку, а Туреччина спробує нейтралізувати терористів у провінції Ідліб шляхом їхнього ребрендингу та підпорядкування Анкарі.

Аравійські монархії Перської затоки – **Саудівська Аравія, Катар, ОАЕ, Кувейт, Оман і Бахрейн** – готовуються до настання нової постамериканської епохи на Близькому Сході. Починаючи від «сланцевої революції» 2000-х років, яка до кінця 2010-х зробила США потужним експортером нафти, цінність близькосхідного «чорного золота» для Вашингтона знизилася.

Адміністрація Дональда Трампа переглянула свої відносини з Саудівською Аравією і перемалювала умовні «червоні лінії»: відтепер саудівська нафтина інфраструктура перестала бути метою обов'язкової військової присутності США в Аравії і не потребувала тих затрат, які Штати виділяли на її оборону фактично з кінця Другої Світової війни. А це означало, що роль США у регіоні почне знижуватися у мірі все більшого зміщення уваги глобальних гравців з Європи та Близького Сходу на Південно-Східну Азію.

Зміна модальності взаємовідносин між США та арабськими монархіями Затоки привела до підвищенння уразливості цих країн, наприклад від атак з боку **Ірану**. За один лише листопад 2020 року проіранські єменські хусити зуміли завдати ракетні удари по нафтопереробному заводу у Джізані на півдні Саудівської Аравії, по нафтосховищу у порту Джидди на узбережжі Червоного моря та по танкеру поблизу Аш-Шукайка. Реакція США на усі ці атаки була доволі пасивною і слабкою. Тому перед країнами Затоки постала **необхідність у формуванні сильного регіонального альянсу, який би компенсував часткове самоусунення США від управління регіоном за останні 4 роки**. Зрештою, це відповідало й інтересам Вашингтона, який планує залишати після себе гнучкі лояльні коаліції, які захищатимуть його безпосередні інтереси і не дадуть заповнити вакуум впливу суперникам.

Саме з цією метою адміністрація Трампа кілька разів загравала з ідеєю «арабського НАТО» на Близькому Сході, до якого могли б увійти аравійські монархії, а також Йорданія, Єгипет та Ірак. Однак через велику кількість міжарабських суперечок та конфліктів цю ідею реалізувати не змогли. Натомість, Вашингтону вдалося закласти фундамент, зблізити своїх головних союзників – Ізраїль та монархії Затоки, започаткувавши процес нормалізації відносин між ними. До того ж, в останній тиждень листопада США розпочали ще один процес у цьому напрямку – намагаються організувати міжараївські переговори, щоб помирити Саудівську Аравію і Катар, які з 2016 року перебувають у стані відкритої політичної конfrontації.

У 2021 році аравійські монархії Перської затоки стоятимуть перед завданням оформити свій альянс, спробувати залагодити основні суперечки та створити нову архітектуру безпеки у регіоні. Щоправда, разом із необхідністю об'єднання, зниження впливу США також відкрило «скриньку Пандори» і для протилежного процесу: конкуренції між цими країнами (особливо у трикутнику Катар-Саудівська Аравія-ОАЕ) за те, хто має більше прав і можливостей визначати політику регіону. ■

Ілія Куса

Зовнішня політика України у 2021 році

Зовнішня політика України за результатами 2020 року не подолала свої основоположні проблеми, які великою мірою пов’язані з внутрішньополітичними процесами:

- 01 Провінційність української політики** – смислова обмеженість, закостеність державних інститутів, закомплексованість в ухваленні рішень, невпевненість у власному шляху;
- 02 Рефлексивність зовнішньополітичної діяльності** – хронічний режим «пожежної команди» щодо зовнішніх ситуацій, які виникають завжди «зненацька»;
- 03 Короткозорість зовнішньої політики** – нездатність виробляти довгострокові плани дій та нав’язувати порядок денний;
- 04 Культура політичної безвідповідальності** – нечіткість ієрархії ухвалення рішень, відсутність покарання, розмитість критеріїв оцінювання роботи, розсинхрон у взаємодії державних органів.

Нова влада на чолі з Володимиром Зеленським не змогла сформувати новий зовнішньополітичний курс і вирішила триматися за старі, але перевірені історії: збереження стратегічної ставки на ЄС\НАТО, розвиток стосунків із Туреччиною через співпрацю у сфері ВПК і торгівлі, підтримання обмежених політичних контактів з Польщею, збереження статусу-кво на усіх інших існуючих напрямках. Хоча такий курс і зберіг зовнішню політику України на мінімально стабільному рівні, не можна сказати, що він покращив міжнародні позиції України. Навіть навпаки – Україна переживає зовнішньополітичну стагнацію.

Коронавірусна пандемія різко обірвала політичні та дипломатичні контакти між країнами. Чимало держав занурилися у свої внутрішні проблеми, і Україна не є винятком.

Європейський напрямок розвивається слабко та не дуже активно. У ЄС зайняті подоланням внутрішньої кризи, розподіленням коштів на відновлення економіки, стабілізацією політичного дискурсу, вирішенням проблеми міграції, стримуванням китайської експансії та американського протекціонізму. За останні роки Україна перейшла у розряд незначних зовнішньополітичних питань Євросоюзу. Україну розглядають через призму двох важливих процесів, які мають значення для європейців – конфлікту на Донбасі та відносини з Росією. Україна досі не має жодної ініціативи, яка б стосувалася широкого розуміння урегулювання конфлікту на Донбасі із серйозним обговоренням проблем гуманітарного, соціально-економічного, юридичного, майнового, земельного, освітнього питань на окупованих територіях та аспектів їхньої потенційної реінтеграції. Замість цього, єдине, що часто прориває інформаційний простір – це одинокі провокаційні тези про організацію місцевих виборів на окупованих територіях, спільні патрулі з бойовиками, створення вільної економічної зони, повної амністії тощо. Тому і порядок денний на переговорах формує не Україна, а наші західні партнери, які іноді займають навіть більш «проукраїнську» позицію, аніж сама Україна, як це було на прикладі з ситуацією навколо створення Консультативної комісії у межах ТКГ навесні 2020 року.

Відносини України з **Росією** також позбавлені системності та конкретики. В умовах війни, в Україні практично відсутня цілісна та багатостороння експертиза щодо Росії: внутрішніх процесів, стану економіки, санкційного тиску, планів на майбутнє. Це робить Україну уразливою перед будь-якими потенційними політичними маневрами, що їх реалізує Російська Федерація з різних боків для отримання політичних і дипломатичних переваг: на рівні «Норманської четвірки», на переговорах у Мінську, у двосторонньому діалозі з Францією або ФРН, на Близькому Сході або в Африці тощо. Україна у 2020 році не просунулася із питанням деокупації Криму, хоча й розпочала переговори щодо створення «Кримської платформи». Щоправда, досі невідомо, яким чином діятиме ця структура і які в ній будуть функції, в тому числі у принципових для України питаннях: порушення права людини в Криму, постачання води на півострів, санкційний тиск.

У **США** передвиборча кампанія створювала токсичний фон для різких кроків у американсько-українських відносинах, особливо після скандалної історії з імпічментом Дональда Трампа, яка завершилася напередодні пандемії у лютому. Нерозуміння внутрішніх процесів у США завадило Україні усвідомити сутність кризи глобального гегемона, яка є характерною рисою кризи старого світового порядку. Відсутність у Україні повноцінної здатності сформувати власний функціонал у стосунках зі США та нав'язати його, неможливість перевести наші відносини у ділове середовище знижує авторитет країни та ставить її у статус підлеглої Вашингтону. Інструментально-смислову пустоту, що є характерною для відносин України та США, які зациклені на тих же обмежених категоріях сфери безпеки, привела до маргіналізації українського напрямку у зовнішній політиці Білого Дому. Тому симптоматично, що на шостому році війни Україна та США розмовляють тією мовою та тими ж фразами, що й у 2014 році.

Стосунки України з **Китаєм**, на жаль, погіршилися. Після кількох неприємних скандалічних історій із контрактами щодо зерна та заводом «Мотор Січ», у Пекіні не впевнені, що Україна здатна дотримуватися старих контрактів та своїх зобов'язань. Погіршення репутації привело до несерйозного сприйняття Китаєм української влади, а це перешкоджає нормальній комунікації. Бінарність глобального мислення, яку іноді демонструють представники України («Захід проти Сходу», «США проти РФ», «демократичне добро проти диктаторського зла» тощо), а також схильність екстраполювати свою внутрішню ситуацію на зовнішню політику (що показувала риторика навколо протестів у Гонконзі), також вплинула на ерозію китайського та, ширше, азійського напрямку зовнішньої політики України.

Решта напрямків – **Близький Схід, Латинська Америка, Африка, Південно-Східна Азія** – лишаються полем можливостей для України. Винятком є **Туреччина**, з якою Україна цього року посилила співпрацю у галузі ВПК і збільшила товарообіг.

З огляду на вищеописані глобальні тенденції, зовнішньополітична стагнація та міжнародна маргіналізація України – це серйозний ризик для країни, яка перебуває у стані війни та має слабкі політичні та соціальні інститути і неефективну економіку. Несистемність відносин з ключовими глобальними гравцями, відсутність України у різноманітних регіональних ініціативах і проєктах, нерозуміння власного функціоналу у міжнародних взаємовідносинах приведуть до того, що Україна опиниться на периферії зовнішньої політики більшості ключових гравців. У такому разі, нам буде складно розраховувати на однозначну та сильну підтримку зовнішніх партнерів.

Перехідний етап міжнародної системи поки що складається не на користь України. Ключовими процесами, які впливатимуть на подальші позиції України у 2021 році, є ситуація із врегулюванням конфлікту на Донбасі, початок керованого політичного транзиту у Росії до 2022 року, постковідне економічне відновлення, вірогідна реконфігурація політичної влади у Києві, обстановка на світових сировинних ринках, стабільність політичної системи та темпи занепаду пострадянської регіональної архітектури безпеки. Крім того, варто також зауважити, що додатково на Україну впливатимуть і процеси, пов'язані з політичною кризою у Білорусі, імовірним вирішенням замороженого конфлікту в Придністров'ї, турецько-російськими домовленостями щодо Близького Сходу та Кавказу, а також глобальні переговори між Росією, США, Європою і Китаєм. ■

04

Ігор Тишкевич

ВНУТРІШНЯ
ПОЛІТИКА
УКРАЇНИ

КОНФІГУРАЦІЯ ВІЛЬНОГО
ПОЛЬОТУ

01

ІСТОРИЧНА
ВІДНОВА
ІНДУСТРІАЛЬНА
ПОЛІТИКА

МЕТОДОЛОГІЯ

У цьому прогнозі ми продовжуватимемо дотримуватися методології, яку використовували раніше, зважаючи, що вона дозволила досить точно описати логіку процесів 2020 року. Навіть з урахуванням «непередбачуваності» пандемії.

Стійкість як окремих політичних груп, так і держави в цілому (державної влади) можна визначити за балансом наступних факторів:

Де **легітимність** – згода населення (або груп еліт) із владою, визнання за нею права приймати обов'язкові рішення. Зовнішня легітимність – сприйняття законності чинного режиму в очах зовнішніх акторів.

Економічні ресурси – сукупність матеріальних і нематеріальних засобів, ресурсів і можливостей природних ресурсів (корисні копалини, земля тощо), трудових ресурсів, наявність фінансових ресурсів і механізмів їхнього поповнення, знань (технологія), підприємницького потенціалу. Сюди ж можна додати незалежні від держави (політичної групи) фактори, як-от клімат, зміна попиту на зовнішніх ринках.

До **силових ресурсів** відноситься сукупність засобів і доступних методів, що дозволяють державі забезпечувати виконання своїх базових функцій. Для політичної групи – гарантувати власну безпеку, забезпечувати керованість системою та захист своїх інтересів.

Організаційні ресурси – сукупність горизонтальних і вертикальних систем комунікації, прийняття рішень. Вони покликані відповісти потребам збору, передачі, обробки та аналізу інформації, контролю над прийняттям рішень. Ці зв'язки/системи дозволяють контролювати (zmіцнювати, відновлювати) доступні силові ресурси і забезпечують оптимальне використання економічних можливостей.

Організаційний блок, де легітимність – це згода населення (або груп еліт) з владою, визнання за нею права приймати обов'язкові рішення. Зовнішня легітимність – сприйняття законності чинного режиму в очах зовнішніх акторів.

Ідеологічні ресурси – система ідей, цінностей, традицій, що визначає відносини всередині соціальної групи (або суспільства в цілому), її комунікацію із зовнішнім світом.

Наявність силового, організаційного та ідеологічного ресурсу дозволяє забезпечувати необхідний баланс і проводити корекцію показників у рамках внутрішня/зовнішня легітимність, зовнішня підтримка.

Зовнішня підтримка – політична, економічна, військова, технологічна, ідеологічна (освіта, підготовка еліт) підтримка, що надається зовнішніми акторами державі, елітам, суспільству. Важливо відзначити, що «зовнішня підтримка» не тотожна рівню зовнішньої. Вона більшою мірою залежить від наявності організаційних ресурсів, частково від ідеологічної стійкості. Але ключова роль – інтереси зовнішніх гравців. Типовий приклад – підтримка різних сторін конфлікту в Лівійській війні, де жодна зі сторін не є повністю легальною чи легітимною.

На відміну від минулорічного прогнозу, для аналізу до таблиці додали групу «регіональні еліти», які представлені як давно існуючими місцевими політико-економічними кланами, так і новим поколінням обраної влади.

Залежно від балансу зазначених факторів, державна система (політична група) може перебувати:

- у стабільному стані, що дозволяє здійснювати необхідні трансформації, планувати й реалізовувати довгострокові проекти;
- у стані керованої дестабілізації – перехідному етапі, що характеризується низькими показниками по одному або декільком параметрам, але дозволяє запускати (і реалізувати) механізми стабілізації;
- у стані некерованої дестабілізації (хаос), який інакше можна назвати глибокою системною кризою, що загрожує існуванню самої держави (політичної групи).

У таблиці стани (сценарії розвитку) можна відобразити наступним чином:

		Стабільний	Керована дестабілізація	Некерована дестабілізація	
Легітимність	Внутрішня	+ –	+	–	– – – – –
	Зовнішня	+ – +	+ або –	+ або –	– – – – –
Ресурси		+ – + +	–	–	– – – – –
Зовнішня підтримка		+ + – +	- або min +	–	– – – – –

В цьому прогнозі ми продовжуватимемо дотримуватися використовуваної методології, враховуючи, що вона дозволила досить точно описати логіку процесів 2020 року. Навіть враховуючи «непередбачуваність» пандемії.

Нова влада входила в 2020 рік з прекрасними показниками внутрішньої легітимності серед населення (підтримки мас), але кризою легітимності серед еліт. Українські фінансово-промислові групи з їхнім медійним і політичним ресурсом зіткнулися з ситуацією, при якій їхні домовленості не гарантували ухвалення рішень у Верховній Раді, уряді або на рівні Офісу Президента. Як результат – представники старих еліт бачили в оновленні політичного поля загрозу своєму існуванню або, як мінімум, загрозу існуванню звичкої системи взаємодії.

Водночас нові політичні сили не були структуровані, не володіли необхідними ресурсами і не мали сформованого бачення майбутньої системи організації суспільства.

Старі еліти національного та регіонального рівнів мали організаційні, медійні, фінансові ресурси, але не мали достатнього рівня внутрішньої (серед населення) та зовнішньої легітимності й не могли похвалитися перспективами зовнішньої підтримки.

Нові сили мали величезний за українськими мірками запас внутрішньої легітимності, можливості виходу на хороші рівні зовнішньої підтримки, але відчували гострий ресурсний голод.

За зовнішнім балансом інтересів зовнішніх гравців, 2020 рік починається з перспектив підвищення рівня взаємодії з США, КНР, Європейським Союзом. Російська Федерація аналізує ситуацію, щоб розпочати роботу для виходу з «української кризи».

У прогнозі на 2020 рік ми припускали, що логічними діями старих еліт буде спроба домогтися переконфігурації влади заради відновлення впливу на прийняття політичних рішень. Ми припускали, що атака буде вестися на оточення президента Зеленського, і на тлі кадрового голоду влади більшість із олігархічних груп по черзі запропонують себе в якості партнерів, здатних стабілізувати ситуацію. Це вело до формування всередині партії «Слуга народу» кількох організованих і явно помітних груп, залежних від українських ФПГ. Тобто провладна партія, за задумом старих еліт, повинна була перетворитися на звичайний олігархічний політичний проект.

Коротко цей процес можна назвати спробою реконструкції старої політичної системи балансу і домовленостей між олігархічними групами без повного усунення влади, оскільки це могло привести до втрати зовнішньої легітимності та підтримки. Об'єктивний інтерес – створення стабільної, передбачуваної ситуації з максимальним захистом власних інтересів.

Нова українська влада наприкінці 2019 року не могла похвалитися наявністю великої кількості ресурсів і можливостей. Основним активом була висока (за українськими мірками) легітимність серед населення, наявність формальної монобільшості в парламенті й обережний оптимізм зовнішніх гравців, який міг (при розумній політиці) привести до зростання зовнішньої підтримки. З точки зору організаційних, ідеологічних, економічних ресурсів можна було міркувати про пошук шляхів вирішення проблем, ніж про безхмарні перспективи.

Силовий ресурс утримувався в нейтральній зоні передусім завдяки МВС й особі Авакова (який грав і грає власну гру). Лояльність інших силових структур, не реформованих судів була вкрай низька. Не в останню чергу завдяки системі зв'язків і впливу старих еліт.

При вирішенні проблеми керованості силовим блоком, структурному оформленні власної команди, запуску ефективного механізму рекрутування грамотних управлінців влада могла вийти до представників старих еліт, регіональних груп зі своєю концепцією взаємодії. Йдеться про переформатування або руйнування олігархічного «договорняка» і появу арбітра, здатного вирішувати конфлікти між різними групами інтересів.

Для реалізації такого сценарію ключовими були наступні напрями:

- структурне оформлення провладних еліт, посилення організаційного та ідеологічного потенціалу партії «Слуга народу»;
- вирішення проблеми феодалізації країни за допомогою вдалого проведення місцевих виборів, на яких здобули перемогу загальнонаціональні політичні групи й ослабили позиції місцевих кланів;
- забезпечення керованості силовим блоком у такий спосіб вирішивши проблему кадрового голоду в цій сфері;
- утримання показників легітимності серед мас на максимально можливому рівні. Завдяки цьому виходити на конфлікти з різними групами інтересів «з позиції сили»;
- збереження й бажано підвищення рівня зовнішньої легітимності. Це можливо завдяки виходу з конфліктних ситуацій із сусідами (передусім з Угорщиною, Польщею, Румунією), пропозиції нових підходів (бачення) вирішення проблеми війни на Донбасі, виходу із зони токсичності для американських еліт, нормалізацією відносин з КНР. У внутрішній політиці демонструвати рівновіддаленість від олігархічних груп.

Зростання зовнішньої легітимності могло призвести до зростання підтримки, що приносило додаткові ресурси для проведення реформ і зміцнювало позиції влади.

Реалізація пп. 1-5 була можлива або завдяки власній агресивній політиці, яка б включала в себе вибудування нових центрів сили, або через компроміси зі старими олігархічними групами, готовими запропонувати медійні, фінансові та організаційні ресурси в обмін на просування своїх інтересів.

З огляду на цей баланс, в прогнозі на 2020 рік базовим сценарієм зазначений сценарій керованої дестабілізації. В його рамках передбачалося, що старі еліти, передусім фінансово-промислові (олігархічні) групи почнуть атакувати Зеленського і його оточення. Причому насамперед цілитимуться на рішення команди, окремі персоналії в оточенні президента. Мета – вихід на формат домовленостей і часткове оновлення влади, вже зі своєю участю. У Верховній Раді повинні були остаточно сформуватися близькі до окремих олігархічних кланів групи депутатів. Це неминуче повинно було призвести до фактичного розпаду «монобільшості».

Влада могла вийти з цієї ситуації завдяки підтримці легітимності і поступовому перезавантаженню органів влади. Зокрема, ми припускали відставку уряду і можливі дострокові вибори до Верховної Ради у разі вирішення проблеми структурного оформлення партії «Слуга народу» й високого рівня підтримки президента населенням.

Події 2020 року підтвердили справедливість прогнозу. Вже до лютого 2020-го можна було говорити про атаку на оточення президента з боку практично всіх олігархічних груп медійних холдингів. На тлі цього відставка уряду як перший крок відходу Зеленського від токсичності сталася навіть раніше прогнозованого терміну. Однак необхідного кроку для утримання позицій – структурного оформлення провладної партії – так і не відбулося. Бренд «Слуга народу» залишився структурою за принципом парасолі або франшизою, в рамках якої представлені безліч груп впливу, що найчастіше мають прямо протилежну мету. Типовий приклад – законопроекти в податковій сфері, які за деякими напрямами (ПНВК, зменшення податкового навантаження) суперечать положенням передвиборчої програми Зеленського. Крім того, вже до середини березня «монобільшість» перестала існувати – навіть президентські законопроекти ухвалювалися лише за підтримки інших депутатських груп і фракцій. Повторилася ситуація 2018-2019 років, коли «більшість» у ВР існувала тільки на папері. З однією відмінністю – у 2020-му йшлося не про коаліцію, а про одну партію, формально «президентську», реально розділену на кілька груп, серед яких Зеленський міг розраховувати на 140-170 голосів.

Водночас починається криза, пов’язана з COVID-19. Необхідність реагувати на спричинені пандемією виклики загострила проблеми з організаційним, економічним і силовим ресурсом влади. Дефіцит ідей, виконавців, ресурсів для реалізації планів, можливостей для примусового виконання приписів створив додаткові виклики. Насамперед регіональні еліти – центральна влада. Вже до кінця травня 2020 року конфлікт мерів багатьох українських міст і офісу президента увійшов у відкриту фазу.

Пандемія посилила дефіцит економічних ресурсів. Негативними факторами можна назвати:

- початок світової економічної кризи;
- необхідність введення жорсткого карантину, який завдав потужного удара по малому бізнесу та економіці українських регіонів;
- повернення додому трудових мігрантів і, як наслідок, різке зменшення обсягів грошових переказів з-за кордону;
- зменшення доступних джерел зовнішньої допомоги.

У міжнародній політиці посилилися тенденції різкого агресивного захисту власних інтересів окремих країн як на глобальному, так і на регіональному рівні. Протистояння США і КНР, посилення Туреччини, активізація країн «Тримор’я» з просування передусім власних інтересів створюють нові виклики для української влади. І, як мінімум, істотно обмежують ймовірність отримання додаткових обсягів зовнішньої допомоги.

З огляду на дефіцит організаційних, економічних і силових ресурсів влада не змогла продемонструвати успіху ні в одному з магістральних напрямів:

- Реалізація ідеї рівновіддаленості від олігархів і обмеження їхнього впливу на політику;
- Прориву в переговорному процесі щодо Донбасу не відбулося. Україна залишається в рамках старої моделі «ні війни, ні миру», що, до речі, прогнозувалося нами в 2019 році;
- Боротьба з корупцією залишається слабким місцем, і новій владі загалом нічого надати суспільству в якості доказів своєї успішності. А завдяки активності ключових медіахолдингів, набувають широкого розголосу скандали, пов'язані з першими особами нової провладної команди;
- Замість спрощення податкової системи, анонсованої ще кандидатом у президенти Зеленським, у 2020 році не вщухали акції протестів малого бізнесу, викликані непослідовною політикою з боротьби з COVID-19 і новими законодавчими ініціативами у фіiscalній сфері;
- Часті кадрові зміни на митниці не привели до декларованого зменшення контрабандних потоків. Кадрова чехарда, швидше, стала демонстрацією відсутності у влади ідей щодо ефективної політики в цій сфері;
- Програма «велике будівництво», яка могла стати ключовим фактом підтримки популярності президента, стала токсичною з початком другої хвилі пандемії. Виділення на дороги частини коштів із «ковідного фонду» на тлі невирішених проблем у системі охорони здоров'я змушує населення ставити неприємні для влади запитання.

Намагаючись розв'язати проблему, Зеленський пішов на контакт і домовленості з частиною фінансово-промислових груп. Близче до квітня вже можна було говорити про тактичний союз ОП з Ахметовим. Це можна відслідкувати завдяки зміні політики медіагрупи «Україна», що належить згаданому олігарху. В першій половині року змістилися акценти медійного холдингу StarLighMedia, що належить Пінчуку.

Медійна група Коломойського, яка на початковому етапі сприймалася як частина інформаційного ресурсу нової влади, почала активно атакувати оточення Зеленського.

Телеканал «Інтер», підконтрольний Фірташу і Львовочкіну, займає позицію «стриманої критики».

Ресурси, підконтрольні Медведчуку і Порошенку, активно атакують як управлінські, так і кадрові рішення влади.

Оточення Зеленського намагається зосередитися на ключовому, на їхню думку, напрямі – підтримці рівня легітимності. Однак вже близче до осені стає очевидною ключова помилка – звуження поняття «підтримка РІШЕНЬ влади» до поняття «рейтинг».

Штучно зберігають міф про широку підтримку влади з боку населення, і навіть падіння рейтингів подається як «перемога», оскільки показники конкурентів ще нижчі.

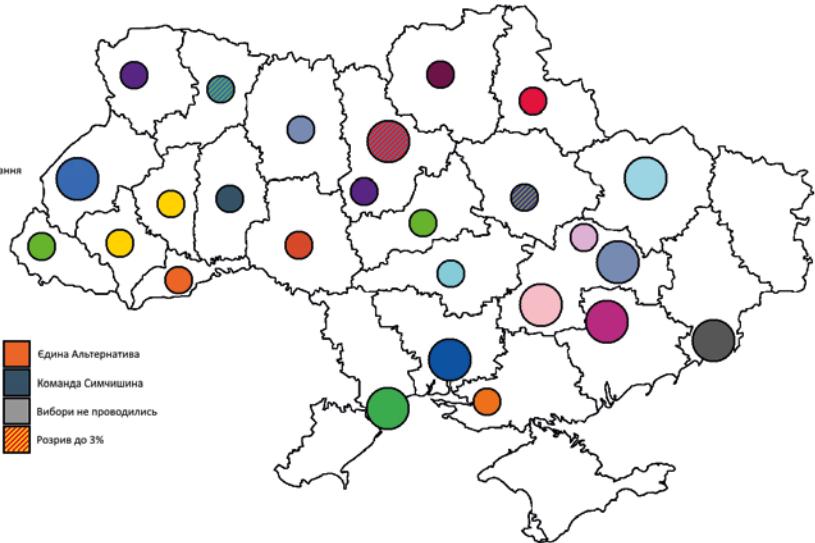
Перехід від суті до форми, відсутність передбачуваної і логічної політики на тлі пандемії поглиблює конфлікт з регіональними елітами. До того ж, влада сама частково розв'язала їм руки, коли дала можливість створювати мікропартії регіонального рівня (і це незважаючи на досить серйозну дискусію стосовно цього в парламенті й Офісі Президента). Наслідок цього відображається в результатах місцевих виборів. Партія «Слуга народу» спробувала вкотре обіграти високі рейтинги Зеленського – без чіткої роботи реальних місцевих структур, без низки локальних програм, просто зіграти на силі бренду. Інші парламентські партії і нові проекти, що претендують на загальнонаціональний статус, вели агітацію, яка більше підходить для виборів до Верховної Ради. Другий ешелон, представлений регіональними та місцевими (в рамках однієї області/міста) проєктами, навпаки, концентрувався на локальному порядку.

В результаті виборів можна говорити про частковий крах загальнодержавного порядку:

- Зокрема, зазнали фіаско колишні керівники обласних і районних державних адміністрацій, які намагалися висуватися на місцевому рівні.
- У низці областей загальнонаціональні партії були використані місцевими елітами як «франшиза». Регіональні групи розподілили «своїх людей» відразу в кілька «великих проєктів», зокрема і до «Слуги народу», забезпечивши необхідний баланс сил у місцевих радах.
- Майже всі старі великі регіональні клани зберегли або посилили свої позиції.
- Більшість локальних політичних проєктів (партій) успішно пройшли вибори і забезпечили собі контроль за місцевим самоврядуванням;
- Більшість «нових» мерів міст, обраних за останні 5-6 років, переобралися на нові терміни.

Результати місцевих виборів в розрізі контролю над територіями

Вибори до ОМС 2020 року. Партії лідери в міській раді

Вибори до ОМС 2020 року. Партії лідери в обласній раді та до міської ради м.Києва

Отже, кампанія місцевих виборів 2020 року стала своєрідним «медійним замінником» виборів до Верховної Ради. **Але вона не вирішила жодного з ключових завдань для влади:**

- результати виборів, з огляду на кількість отриманих голосів, не можна внести до активу партії «Слуга народу»;
- не вирішена проблема конфлікту нових місцевих еліт із центром, що загострилася в 2020 році;
- посилення регіональних груп, зокрема й через франшизи національних партій, не може не привести до зниження рівня лояльності до загальнонаціонального порядку (місцеві еліти, навіть перебуваючи в партійній ієрархії загальноукраїнських проектів, вимагатимуть нові преференції за вдавану керованість);
- не вирішено питання послаблення старих регіональних кланів у ключових областях (Харківська, Одеська, Закарпатська, Львівська, Миколаївська, Запорізька, Волинська, Полтавська, Вінницька);
- вперше за всі роки незалежності вибори не зіграли роль «клапана для випуску пари» для населення. Однією з причин стало те, що люди розглядалися переважно як інструмент у виборній машині. У більшості регіонів людям навіть не спробували дати відчути, що вони впливають на щось.

Можна констатувати, що нова влада не перенесла першої кризи дорослішання – переходу кількісних показників (підтримка населення, контроль у Верховній Раді, дезорганізація опонентів) в якість (структуризація провладної партії, створення системи рекрутування нових кадрів у владу, поліпшення параметрів керованості країною) не відбулося. Замість цього ми підійшли до моменту, після якого може відбутися оформлення обрисів нового «колігархічного договорняка» – перерозподілу сфер впливу (і центрів прийняття рішень) між кількома фінансово-промисловими групами. Але, на відміну від попередніх років, на процес впливатиме зміцніла роль регіонів і нелояльність місцевої влади до питань загальнонаціонального значення. Причому ця сама нелояльність часто буде підігріватися цими самими ФПГ. ■

СТАРТОВІ УМОВИ ТА БАЛАНС СИЛ НА ПОЧАТКУ 2021 РОКУ

Для того, щоб зрозуміти стартові умови перед новим, 2021 роком, варто ще раз звернутися до таблиці, що описує ключові фактори стійкості влади і держави.

Стартові умови станом на грудень 2019 року та умови до початку 2020 року

	2019 рік	ситуація в грудні 2020
Легітимність		
Внутрішня	— маси еліти регіональні еліти	+ — +/- (падає) +/- (падає) +/- (падає)
Зовнішня	+ —	+/-
Ресурси		
Економіка	+/- —	-
Силовий блок	+/- —	+/-
Організація	- —	- (погіршилася)
Ідеологія	- —	-
Зовнішня підтримка	+ —	+/- (криза в економіці)

Внутрішня легітимність

- **Маси** – легітимність влади як «колективного органу» і Володимира Зеленського як президента зменшилася і знижуватиметься далі. Причинами можна назвати вищезгадані провали роботи за основними напрямами передвиборчої програми президента, розвиток кризи, нелогічність дій центральної влади, криза в економіці.
- **Еліти (старі еліти).** Президент Зеленський і його команда не стали «своїми» для старих еліт (і водночас самі не стали повноцінною елітою). Тому очікувати зростання легітимності в цій групі не слід. Процеси несуть за собою, швидше, зворотній характер: суб'єктність влади падає, олігархічні групи ведуть політику з відновлення старої системи, побудованої на поділі сфер впливу на центри прийняття рішень без чіткої системи стримувань і противаг, де кожен конфлікт інтересів розглядається за своїм алгоритмом. Роль арбітра, здатного стабілізувати систему за такого підходу здається старим елітам зайвою.

- **Регіональні еліти (старі й нові).** 2020 рік став кризою у відносинах Києва та регіонів. У результаті місцевих виборів позиції місцевих груп посилилися як для представників старих, сформованих ще в середині нульових регіональних кланів, так і для відносно нових груп. Влада програла раунд боротьби за контроль над процесами на місцях. Наступним етапом буде спроба регіонів агресивно лобювати (захищати) свої інтереси на національному рівні. До того ж олігархічні групи, що мають потужний медійний ресурс, залучать «інформаційну атаку». На додаток, в низці регіонів ми побачимо створення об'єднань нових місцевих еліт і груп впливу національних ФПГ на місцях. На національному рівні домінуватиме порядок старих еліт, на місцевому рівні процес буде не менш масштабним, але децентралізованим, де кожен регіон просуває свій план, популяризуючи його передусім серед місцевого населення.

Зовнішня легітимність

У 2019 році можна було говорити про відновлення «кредиту довіри» до влади. Наприкінці 2020 року Україна поступово зникає зі списку пріоритетів для ключових гравців. У відносинах з низкою сусідніх держав буде присутній, зокрема, й конфлікт.

- США після зміни президента будуть переважно сконцентровані на вирішенні внутрішніх проблем. Україна поки знаходиться в полі «міжпартийного консенсу», що гарантує мінімальну підтримку, але говорити про початок нових масштабних проектів не доводиться.
- Не була використана можливість поліпшення відносин з Китаєм. Швидше напаки, рішення офіційного Києва щодо «Мотор Січі», прийняті під тиском США (чого у Вашингтоні не приховують), загострили конфлікт з КНР. Нові проекти можливі лише, якщо вдасться вийти з кризи відносин.
- Після надій на нормалізацію стосунків із сусідами Україна та Угорщина пішли на новий виток кризи. У взаєминах з Польщею так само ймовірне погрішення. Відсутність власної політики і копіювання польсько-литовських підходів щодо Білорусі зруйнували політичні відносини між Києвом і Мінськом. Невирішene питання контрабанди та торгівлі з ПМР створює передумови нового конфлікту у відносинах з Молдовою.
- Німеччина і Франція більше сконцентровані на внутрішньоєвропейському порядку. Зокрема, це вихід з кризи, пов'язаної з пандемією, питання Brexit, взаємини з країнами Трьохмор'я, Білоруська криза, криза у відносинах з Туреччиною (стратегічне партнерство з якою декларує офіційний Київ).
- Відновлення впливу олігархів на прийняття рішень в Україні та відсутність успіхів у реформуванні країни (виконанні програми Зеленського) створили додаткові труднощі у відносинах з міжнародними фінансовими організаціями.
- Російська Федерація на тлі успішних для неї кейсів «нормалізації» в кризових осередках продовжує нав'язувати свій формат виходу з «української кризи» і відновлювати вплив на українську політику.

Ресурси

Ситуація із ресурсною базою як основних акторів, так і держави в цілому за 2020 рік істотно погіршилася.

Економічні ресурси. Світова економічна криза, зменшення обсягів міжнародної торгівлі, спроба пошуку нових логістичних ланцюжків негативно відображається на експорті України і, певна річ, українських олігархічних груп. На цьому тлі загострюється боротьба за вцілілу доступну ресурсну базу всередині країни – енергетичний ринок, логістику, фінанси. Водночас передача землі на місця різко посилює роль місцевої влади в цих ресурсних війнах. А «земельні війни» (в основному підкілимні і кулуарні) можуть стати однією з визначальних рис 2021 року.

Світова криза й обмеження на пересування громадян вже створила проблему зменшення обсягів грошових переказів з-за кордону. У 2021-му році до них додається зменшення доступних обсягів фінансових ресурсів від міжнародних організацій, падіння обсягів інвестицій (у світовому масштабі).

До внутрішньоукраїнських проблем варто додати кризу пенсійної системи, яка щороку відчуває все більший дефіцит, зростання безробіття (зокрема, через погіршення умов для малого бізнесу), падіння споживчого попиту й відсутність кредитування, проблема неефективності економіки.

І зрештою значна частина фінансового ресурсу з 2021 року перерозподіляється на місцевий рівень.

Отже, економічний ресурс у влади низький. Економічний ресурс олігархічних груп зменшується. Є перспективи зростання економічного ресурсу в місцевих еліт, але це в сьогоднішніх умовах створює додаткові конфліктні точки – місцева влада захищатиме свій ресурс від спроб центру й олігархічних груп контролювати його. Водночас завдяки посиленню ролі ОТГ у нас з'явиться новий конфлікт – між елітами обласного (районного) рівня та елітами рівня нових потужних ОТГ.

Силові ресурси. В якості силового ресурсу Зеленського, як і раніше, залишається тільки МВС. Але Аваков – самостійна фігура, яка веде свою політику й переслідує власні інтереси. До того ж, міністр внутрішніх справ не погодиться віддати під контроль відомство. Генпрокуратура, як і раніше, перебуває в кризі і в конфлікті з ДБР. Реформа СБУ, про завершення якої говорили наприкінці 2019 року, за 12 місяців без зрушень. Натомість проявилася криза судової системи, антикорупційних органів. І, врешті-решт, варто окремо згадати кризу, пов’язану з роботою Конституційного Суду.

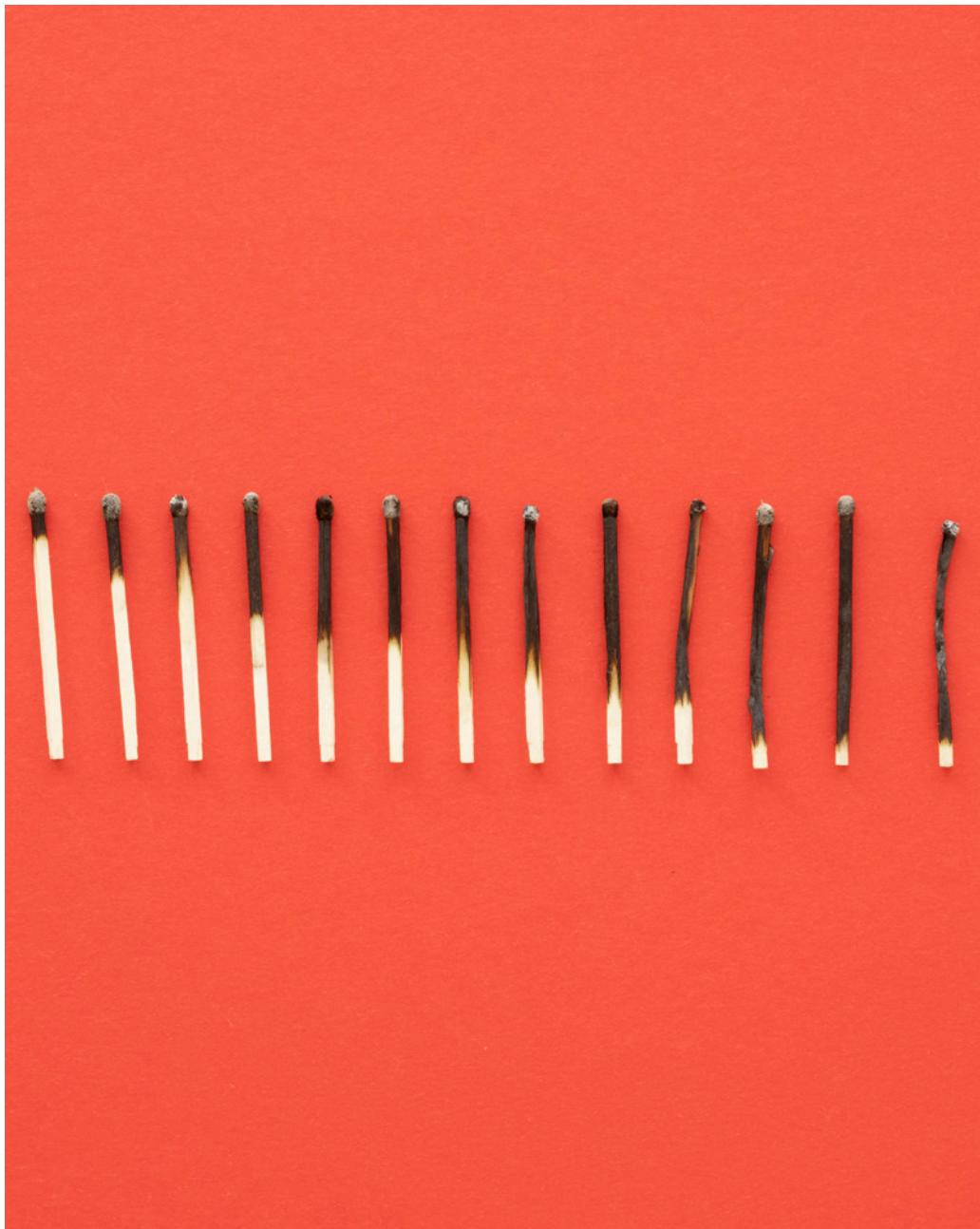
Організаційні ресурси. За 2020 рік ситуація лише погіршилася. Очікуваної структуризації політичних сил, планомірної кадрової роботи, навіть організації кваліфікованої комунікації не відбулося. Ще одним негативним фактором є провал загальнонаціонального плану на місцевих виборах.

Ідеологічний ресурс. В кінці 2019 року в прогнозі ми використовували формулювання «його поки що немає». Ситуація лише погіршилася. Сьогодні можна стверджувати, що в 2021-му зрушень в цьому напрямі не буде. З певною часткою допущень до створення ідеологічних сил підійшли ОПЗЖ і ЄС. Обидві мають чітку артикуляцію за зовнішньополітичною орієнтацією. Але обидві навіть близько не підійшли до незмінного каркасу економічних тез, реагуючи, швидше, на запити внутрішніх груп впливу.

Рівень підтримки. Рівень зовнішньої підтримки падає. З одного боку є пауза у відносинах з МВФ, з іншого – вищезгадана світова економічна криза і власний порядок ключових глобальних гравців.

Можна констатувати, що політичний режим виглядає стабільним. Однак можлива втрата внутрішньої легітимності серед еліт, загрозлива ситуація з економічними ресурсами, вкрай низький рівень забезпеченості силовим ресурсом при відсутності організаційних та ідеологічних ресурсів вже в короткостроковій перспективі переводять ситуацію в рамки сценарію керованої дестабілізації. ■

ЛОГІКА ДІЙ ВНУТРІШНІХ АКТОРІВ

Старі еліти

Інтереси старих еліт можна сформулювати таким чином: «за допомогою відновлення старої системи розподілу впливу, забезпечити собі доступ до ресурсної бази держави, що зменшується». Можливість змінити ситуацію, яка з'явила після виборів 2019 року, зрозуміло, втрачена. Умовний «великий олігархат» втратив більшість у парламенті, але відновив позиції завдяки відцентровим силам всередині фракції «Слуга народу». Президент на тлі кризи намагається вирішити проблему нестачі передусім організаційного, медійного і силового ресурсу, завдяки тактичним союзам з окремими олігархічними групами.

До того ж, якщо розглянути інтереси ключових фінансово-промислових груп (Ахметов, Пінчук, Коломойський, Порошенко, Фірташ, Медведчук), кожна з них готова стати політичним партнером влади. Як самостійно, так і в якості члена більшої групи. Питання лише в конфігурації нової владної системи і розділі сфер впливу.

Однак їхній спільний інтерес – вийти на стабільну для себе і передбачувану конфігурацію. **Основні її характеристики визначені таблицею:**

Зважаючи на світову кризу і стан української економіки, досягнення консолідованих позицій, результатом якої може стати зміщення влади, в 2021 році малойmovірне. З огляду на розкол в суспільстві, потенційні конфлікти у відносинах з регіонами, збереження «умовного Зеленського», який перейматиме на себе токсичність і негатив на цьому етапі, вигідне всім олігархічним групам.

З іншого боку, слабкість влади і переміщення в бік тактичних союзів зі старими елітами диктує орієнтованість на підтримку Зеленського (особисто) за умови оновлення частини правлячої групи. Простіше кажучи, поставити «своїх» людей на ключові посади, не чіпаючи президента в його кабінеті.

Далі, на рубежі 2021-2022 років, залежно від активності внутрішніх і зовнішніх акторів (зовнішня підтримка, можлива світова економічна криза), механіки формування владних еліт (нові, оновлені, компроміс зі старими елітами, реванш старих еліт) країна або покращує позиції, рухаючись у напрямі стабільного сценарію (але не виходячи на нього в перспективі найближчих 2-3 роки), або провалюється в неконтрольовану дестабілізацію.

Таким чином, користуючись термінологією міжнародних кредитних агентств, ситуацію можна назвати умовно стабільною з негативним прогнозом.

Регіональні еліти

Ця група неоднорідна. З одного боку, є кілька мініолігархічних кланів, які контролюють процеси в масштабах міста або області (Харків, Одеса, Закарпаття, Волинь, Хмельницький тощо). З іншого – сформоване за останні 5-6 років місцеве самоврядування, групи регіональних еліт, які лише до 2020-го завершили процес отримання повного контролю над прийняттям рішень на місцевому рівні.

Програш загальнонаціонального порядку на осінніх виборах, слабкість центральної влади і перерозподіл податкових надходжень створюють передумови для загострення конфлікту в центральних регіонах.

Однак, враховуючи роз'єднаність регіональних еліт, на даному етапі їхня скоригована політика щодо захисту своїх інтересів малоймовірна. Водночас конфлікти на рівні окремого міста/області, коли місцеве самоврядування саботує або відкрито виступає проти рішень офіційного Києва, будуть звичним явищем. ■

ВЛАДА

Для ілюстрації логіки дій влади знову скористаємося таблицею факторів, що впливають на стабільність.

		Ситуація в грудні 2020	Бажаний результат у 2021
Легітимність	Внутрішня маси	+/- (падає)	+/- зупинити падіння
	еліти	+/- (падає)	+/- стабільний
	регіональні еліти	+/- (падає)	+/- вихід на систему взаємодії
	Зовнішня	+/-	+
Ресурси	Економіка	-	+/-
	Силовий блок	+/-	+/-
	Організація	- (погіршилася)	+/-
	Ідеологія	-	-
Зовнішня підтримка		+/-	+/- (криза в економіці)

Для оточення Зеленського важливо зберегти своє становище хоча б в рамках сценарію «керована дестабілізація». Вихід на рівень легітимності серед мас 2019 року неможливий. Але є завдання зупинити падіння легітимності серед еліт і створити систему взаємодії з регіонами, щоб запобігти обвалу легітимності на місцевому рівні.

На зовнішньому полі завданням № 1 є відновити рівень зовнішньої підтримки, та водночас показник «легітимності» не сприймається як ключовий.

На тлі економічної кризи надзвичайно важливо поліпшити показники організаційного і силового ресурсів, оскільки саме вони допомагають як в діалозі з місцевими елітами, так і в накопиченні економічних ресурсів.

Однак загальне ослаблення позицій Зеленського малоймовірно передбачає несподівані, ризиковані кроки. Це стосується ескалації у відносинах з Аваковим, репресій щодо місцевих еліт. Це справедливо і щодо проведення масштабних електоральних кампаній, як, наприклад, дострокові вибори до Верховної Ради – місцеві вибори восени 2020 стали занадто великим шоком для Офісу Президента. ■

СЦЕНАРІЙ

Виходячи з балансу ресурсів, факторів, що впливають на ситуацію, можна констатувати, що в 2021 році Україна залишається в стані «керованої дестабілізації». Стабілізації становища не відбудеться. Більш того, якщо в кінці 2019 року перспективи наступних 2-3 років оцінювалися як загрози й можливості, то зараз можна говорити про подальше ослаблення державних інститутів, яке може проявлятися у вигляді прискореного поглиблення кризи вже в першій половині 2022 року.

Водночас різких потрясінь очікувати не варто. Відбуватиметься переконфігурація влади з поступовим посиленням окремих олігархічних груп.

Станом на сьогодні «партнерами влади» можна називати Ахметова й Пінчука. Цього могло б бути достатньо, якби не криза відносин із місцевим самоврядуванням, яка лише посилилась в 2021 році.

Необхідний «третій партнер». Найімовірнішим може бути зближення Зеленського з Медведчуком, Порошенком або декількома регіональними кланами.

Водночас без підтримки Коломойського і його груп впливу в парламенті Зеленський зможе проводити більшість необхідних для ОП законів. Тож якщо Зеленський не налагодить стосунки з «третім» партнером, він буде змушений весь час повертатися до Коломойського.

Перші двоє мають потужний медійний ресурс, і припинення ним критики Зеленського може бути сприйняттю як тактична політична перемога Офісу Президента. Однак ці обидві фігури є токсичними, зокрема й для електорату Зеленського. Формальна коаліція з Медведчуком обвалить рейтинги Зеленського в Центральній і Західній Україні. Партнерство з Порошенком не сприйме частина базового електорату Зеленського, до того ж є фактор особистої неприязні.

Спробу вийти на довгострокові партнерські відносини з групою регіональних кланів складно реалізувати, оскільки необхідно буде балансувати інтересами відразу декількох гравців, що часто призводитиме до конфлікту з частиною парламентської фракції «Слуга народу» і ускладнить процес збору голосів у Верховній Раді.

Виходячи з базового сценарію, передбачається збереження відносин із Ахметовим, ставка на Пінчука як можливого посередника в діалозі із США і серія тактичних союзів, де партнерами почергово виступатимуть як Коломойський, Медведчук, так і Порошенко. У цю ж групу можна включити низку нових (оформлених) політичних проектів на кшталт «ЗА МАЙБУТНЄ», «Пропозиція» тощо.

Подібний підхід дозволить децю стабілізувати ситуацію і забезпечити можливість прийняття рішень у парламенті без його перезавантаження. Тобто ймовірність дострокових виборів до Верховної Ради знижується. Курс буде на локальні «договорняки». З іншого боку, це призведе до посилення зв'язку депутатських груп (і окремих депутатів) з національними олігархічними кланами.

Крім того, збільшується ймовірність кадрових перестановок в уряді, Офісі Президента і силових структурах.

Вхід олігархічних груп у владу завжди супроводжується призначенням «своїх» людей. Повна відставка уряду може відбутися лише в разі оформлення довгострокового партнерства Зеленського з обраною групою олігархів (або за форс-мажорних обставин).

Правда, тоді ймовірність досрочкових парламенських виборів невелика. А з огляду на те, що підготовка до виборів займає в середньому від 6 місяців, то перспективи перевиборів до парламенту хоч і залишаються актуальними, але в 2022 році. Імовірність такого розвитку подій можна оцінити в **35-40%**.

Найбільш вірогідним сценарієм є формат підтримки відносин із Ахметовим, посилення позицій Пінчука і тактичними союзами з іншими групами. У такому форматі ймовірність кадрових перестановок не нижча. Вони просто відбуваються інакше – з послідовним усуненням одиноких фігур (або ж відбудеться консенсусна відставка уряду для емоційного розвантаження за заспокоєння суспільства). Імовірність такого сценарію – **55-60%**.

Ще близько **5%** ймовірності можна виділити на повний обвал системи в результаті непередбачених факторів з таким масштабом як пандемія коронавірусу.

Ситуація залишається у форматі «керованої дестабілізації». Зазначені дії дозволяють стабілізувати становище як влади, так і олігархічних груп. Але це:

- не відповідає на запит суспільства на зміни;
- не скасовує причин і гостроти конфлікту з регіонами;
- не задовольняє інтереси нових політичних груп і проектів;
- несе додаткові ризики негативної реакції зовнішніх гравців.

Тому «керована дестабілізація» 2021 року має негативний вплив на перспективи розвитку ситуації вже у 2022 році. ■

05

Марія Кучеренко

Конфлікт на Донбасі у 2021 році

ПОЛІТИЧНА
ДІЯЛЬНІСТЬ
У 2021 РОЦІ

05

ПЕРЕРОЗПОДІЛ ПОВНОВАЖЕНЬ

У ТЕМІ ВРЕГУЛЮВАННЯ

Делегуючи Дмитру Козаку повноваження з ведення переговорів в Н4 на рівні зовнішньополітичних радників глав країн, йому передали й загальне керівництво переговорним процесом. Зі створеною указом Путіна 05.11.2020 Міжвідомчою комісією з питань сприяння міжнародному розвитку – структури, сформованої «під заступника голови Адміністрації Президента Росії Козака», що об'єднує діяльність профільних управлінЬ в АП і міністерств, позиції Дмитра Козака будуть тільки посилюватися. На окупованих територіях, які Росія, як і раніше, сприймає як своє «прикордоння», буде максимально задіяне Міністерство економічного розвитку, управління АП з прикордонної співпраці й Дмитро Козак та його ставленники. Але Козак, як і раніше, не може претендувати на роль ідеолога, а залишається тільки менеджером дуже високого рівня. А це означає, що тактика переговорного процесу може змінюватися, а ось його ідейне наповнення – ні. Україні так само буде нав'язуватися сценарій форсованої реінтеграції без задоволення вимог безпеки. Ми неминуче зіткнемося з новими спробами легалізації представників незаконних збройних формувань ОРДЛО як через різні міжнародні майданчики, так і на рівні наявних переговорних форматів.

Політичною складовою переговорів у Тристоронній контактній групі (ТКГ) й досі керують люди Суркова з управління з прикордонної співпраці АП (політпідгрупа ТКГ – Олексій Дмитрієвський), і навряд чи можливе іхнє концептуальне відсторонення від процесу. Однак в цілому від «боротьби між вежами» і перестановок всередині АП позиція РФ не зміниться кардинально. ■

ПЕРЕГОВОРИ В ТКГ

На рівні цього формату **Російська Федерація намагатиметься проводити свою лінію легалізації НЗФ ОРДЛО**. А саме – через апеляцію до тексту комплексу заходів з реалізації Мінських домовленостей, де збройні формування ОРДЛО фігурують як військове протистояння. Реалізувати цю ідею намагатимуться на рівні кожної з підгруп ТКГ окремо. Це пропонувалося ще в чернетці протоколу засідання ТКГ 26.03.2020, авторами якої були представники НЗФ, підконтрольних Росії. Частково прописані в чернетці ідеї втілилися через концепцію «спільних інспекцій» і переосмислення РФ формату Спільногого центру контролю й координації (СЦКК). Ця позиція була зафікована в додаткових заходах щодо припинення вогню від 22.07.2020. Крім цього, РФ спекулюватиме на проваленій ідеї Єрмака-Рєзникова зруйнувати монополію НЗФ ОРДЛО в Мінську шляхом залучення вимушених переселенців до роботи формату: крім спроб «витіснення» українських представників ОРДЛО шляхом фактичного позбавлення їх права голосу, Росія може повернутися до ідеї оформити спілкування представників ОРДЛО документально. ОБСЄ як сторона, що здійснює процедуру запрошення НЗФ ОРДЛО, навряд чи відмовиться від ідеї запрошення бойовиків на засідання, оскільки організації-посереднику важлива присутність осіб, які є формально відповідальними за ситуацію на місцях.

Збережеться тенденція блокування заходів безпеки й повноцінної роботи гуманітарної підгрупи в ТКГ до задоволення російських політичних вимог (легалізація НЗФ і їхніх проектів через внесення до ВРУ, створення нових переговорних підгруп/одиниць всередині ТКГ, що легалізують НЗФ як сторону в форматі, так звана правова очистка осіб при підготовці до звільнення/після процедури обміну утримуваними особами).

Водночас російська сторона докладатиме зусиль для вирішення питання амністії для учасників НЗФ. Вже цього року ми спостерігали активізацію цієї теми в ТКГ і на рівні представників українського парламенту від ОПЗЖ: спроби Медведчука й Кузьміна згадувати проголосований, але не підписаний законопроект про недопущення переслідування учасників подій в ОРДЛО, постійні вимоги ухвалити закон про амністію і закон про особливий статус на постійній основі.

Інформування про хід засідань ТКГ з боку української делегації буде суттєво обмежений через декларований «принцип єдиного голосу».

В цілому Росія докладе всіх зусиль, щоб ТКГ стала основним майданчиком для переговорів, остаточно витіснивши і замінивши собою Нормандський формат.

Нормандський формат

Після листа Дмитра Козака на ім'я зовнішньополітичних радників керівників держав Н4 і очільників зовнішньополітичних відомств можна з упевненістю стверджувати, що Росія докладе всіх зусиль для того, щоб Нормандський формат не працював на практиці. Але навряд чи Кремль при цьому піде на відкритий і документально оформленій демарш. Неформальний канал Єрмак-Козак може втратити свою роль у процесі врегулювання.

Виконання умов попереднього Нормандського саміту приречене залишитися одностороннім. Спроба проводити нові саміти, йдучи на поступки на рівні ТКГ (узгодження списків на обмін із включенням до них осіб, які не мають відношення до конфлікту, спроби вимагати від Росії лише схвалення, а не авторства «дорожньої карти» для розблокування переговорного процесу тощо) призведе лише до втрати позицій у переговорах і взяття на себе нових зобов'язань.

Росія й далі гратиме на культі нормандських зустрічей, в які вірить чинна українська влада. Крім того, окреслені заздалегідь концепції «плану В» і «плану С» вже опрацьовані російськими учасниками переговорів.

«Плани А, В, С»

До кінця 2020 року так званий **«план А»**, яким передбачена ціла низка поступок на рівні ТКГ (ігнорування присутності так званої «СЦКК» НЗФ у встановлених Рамковим рішенням ТКГ від 20.09.2016 зонах безпеки, порушення домовленостей про режим припинення вогню від 22.07.2020) заради проведення зустрічей у Нормандському форматі, показав свою недієздатність. Зважаючи на численні висловлювання учасників української делегації в ТКГ, Україна перейде до так званого «плану В», яким передбачається миротворча місія ОБСЄ. **Ця концепція детально обговорювалася в 2016 році, але і тоді, і зараз ця ідея мала небагато спільног з реаліями конфлікту:**

- будь-яка місія з підтримання миру може стати успішною, тільки якщо сторони мають чинний рамковий договір, який де-факто припиняє насильство;
- Мінські домовленості, очевидно, не є таким договором;
- заплановане озброєння місії стрілецькою зброєю – зрозуміло, недостатня міра;
- щоб охопити окуповану територію і непідконтрольну українській владі ділянку україно-російського кордону, місія повинна бути надзвичайно численною.

Так, ця ідея трансформувалася українською делегацією в ТКГ під час підготовки плану розблокування переговорів – учасники процесу запропонували доукомплектувати СММ ОБСЄ ще 1500 співробітниками, причому зробити це ще до середини грудня 2020-го. Такий підхід не зовсім реалістичний: в зазначені терміни неможливо набрати стільки персоналу та перепланувати бюджет Спеціальної моніторингової місії. В описаному в «плані Кравчука» варіанті так званий **«план В»** неможливо реалізувати. «Компроміс», якого вийде досягти з РФ у цьому напрямі, може бути лише переосмисленням старої російської ідеї про «збройну охорону ОБСЄ на лінії розмежування», і лише в обмін на чергові політичні поступки, наприклад, затвердження «дорожньої карти», створеної на основі «плану Кравчука» і плану, підготовленого РФ та презентованого НЗФ, через голосування Верховної Ради.

«План С», про який раніше згадував Вадим Пристайко, й аспекти, про які розповідали депутати від «Слуги народу» під час своєї поїздки на позиції українських військовослужбовців, а також висловлювався радник голови української делегації в ТКГ Олексій Арестович, – **«план «Стіна»**.

Під ним Пристайко мав на увазі тимчасову відмову від переговорів про відновлення територіальної цілісності. Цей план також не вдається реалізувати в найближчій перспективі, оскільки Україну одразу звинуватять у виході з чинних переговорних форматів. Крім цього, Росії невигідна відмова від виснаження наших ресурсів шляхом ведення бойових дій низької інтенсивності. Тому будь-які спроби відмовитися від наявних переговорних форматів/ «відрізати» окуповані території призведуть до чергової ескалації і, можливо, силових провокацій далеко за лінією розмежування.

Тим не менш, гуманітарна складова **«плану «Стіна»**, яка передбачає максимальне виведення людського ресурсу з окупованих територій (робота з абітурієнтами з ОРДЛО, програми переселення тощо), може бути реалізована без серйозних ризиків для складової безпеки.

Сценарії для окупованих територій і переговорних процесів

Затягування переговорного процесу через елементи ускладнення: миротворці, появі нових структур всередині ТКГ, самостійних додаткових форматів. Спроби домовитися про конфігурацію миротворчої місії нічим не закінчаться, якщо це не буде місія на лінії розмежування. Згода України на миротворчу місію виключно на лінії розмежування і через механізм прямих переговорів з НЗФ (на чому наполягаємо РФ) означатиме згоду на фіксацію окупації у наступні роки. Також це призведе до поступової легалізації підконтрольних Росії НЗФ в якості сторони військового протистояння та наявних переговорних форматах.

Цей сценарій може розглядатися як імовірний у разі наполегливих і непродуманих спроб українських учасників переговорів реалізувати так званий «план Б». Під час реалізації цей самий сценарій можуть спробувати позначити як «план С», представивши як «відсікання території». Але на повноцінне відсікання цих територій від України РФ не піде. Це може бути тільки ілюзією відмови від «повернення ОРДЛО тут і зараз», насправді це політична пастка у вигляді визнання НЗФ стороною.

Ні миру, ні війни або збереження статус-кво за допомогою зіткнення в рамках ТКГ непримиримих позицій сторін і подальшого ігнорування порушень режиму припинення вогню/вимог безпеки для точок відведення. Це концепція, яка поступово вичерпує себе. При такому сценарії порушення з боку РФ і підконтрольних їй НЗФ будуть ставати дедалі явними й відкритими, й українська сторона буде змушені реагувати. Відсутність реакції призведе до подальшого розколу всередині українського суспільства, частина якого й без того болісно сприймала останні ініціативи і проявила безпрецедентний інтерес до того, що відбувається на Мінському переговорному майданчику, а також до посилення політичного й силового тиску з боку РФ. Відповідна реакція все одно залишить ініціативу за російською стороною, змушуючи Україну поступатися в кожному новому раунді.

Форсована реінтеграція або згода на політичні вимоги РФ через «спільний план з розблокування ТКГ» на основі документів, презентованих від імені НЗФ та української делегації/зміни формату роботи політпідгрупи ТКГ/інших конфігурацій, при яких політичні вимоги РФ щодо легалізації незаконних збройних формувань частково або повністю задовольняються. Цей сценарій не отримає широкої підтримки всередині українського суспільства, будучи неприпустимим як з політичної, так і з економічної точки зору. А втім, на сьогодні цей сценарій не варто відхиляти як неймовірний.

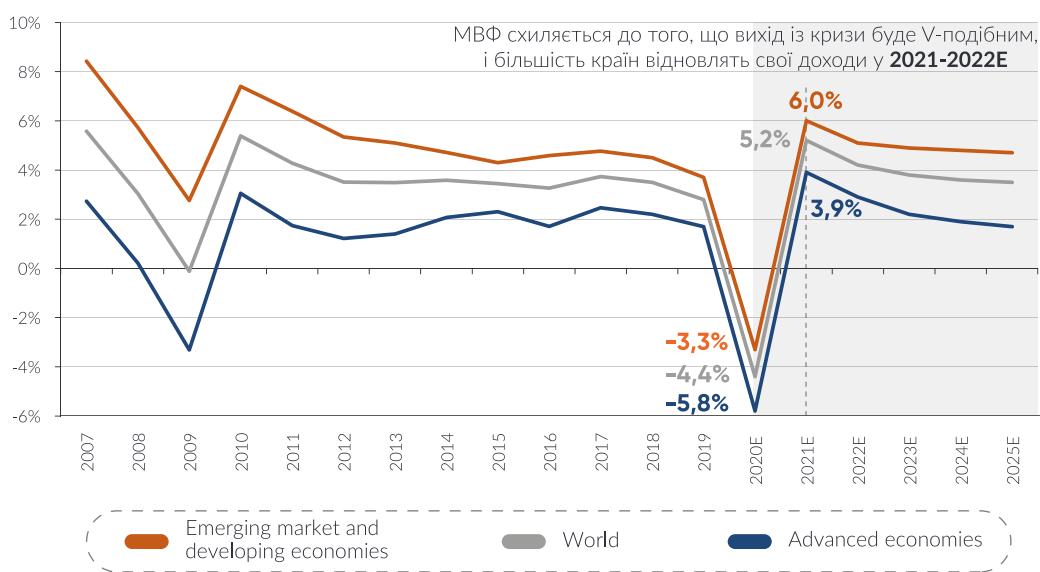

Анатолій Амелін
Яна Лаврик
Данило Монін
Юлія Самаєва
Андріан Прокіп
Арина Цатурян

ЕКОНОМІЧНИЙ
ПРОГНОЗ НА
2021 РІК

2021Е: V-ПОДІБНЕ ВІДНОВЛЕННЯ АБО ПОДВІЙНА РЕЦЕСІЯ?

Темпи зростання світової економіки (world), економіки розвинених країн (advanced economies) і країн, що розвиваються (emerging market and developing economies)

Джерело: IMF

Напередодні 2020 року аналітики передрікали світу фінансову та економічну кризу. Економіка розвивається циклічно: приблизно раз на 10 років у світі трапляються економічні спади. Триває зростання після великої депресії 2008-2009 років підштовхувало на думку про неминучу корекцію. У серпні 2019 року математична модель ФРБ Нью-Йорка оцінювала ймовірність рецесії США протягом наступних 12 місяців на рівні **40-60%**.

«Світ перекредитований, а ера дешевих грошей призвела до формування надвеликої кількості бульбашок у всьому світі» — ключовий аргумент, що звучав з вуст економістів у 2019 році.

ФРС США, немов передбачаючи події поточного року, почала знижувати ключово-ву процентну ставку ще влітку 2019 року, а інвестори поступово переходили до безризикових активів, таких як: золото, швейцарський франк тощо.

Але «чорні лебеді» на те і «чорні лебеді», що ніхто і ніколи не може їх передбачити. На цей раз причиною світової рецесії став вірус COVID-19, а точніше його стрімке поширення усією планетою і реакція урядів у вигляді карантинів та локаунів.

Введення карантинних заходів призвело до стрімкого зростання безробіття та зменшення купівельної спроможності населення. Скоротилося споживання, імпорт, обсяги виробництва.

Центральні банки та уряди у буквальному сенсі рятували свої економіки, запускаючи програми кількісного пом'якшення (QE) та забезпечуючи масштабні фіскальні стимули. За оцінками МВФ, глобальна допомога урядів у 2020 році може сягнути **12 трлн дол.** Сумарна допомога ЄС, за даними Європейської комісії, перевищить **4 трлн євро.** Крім цього, до середини 2021Е ЄЦБ планує сумарно влити в економіку **1,35 трлн євро** через викуп облігацій. США виділили на стимулування економіки **5,2 трлн дол.,** з яких ФРС – **2,4 трлн дол.**

За прогнозами МВФ, світова економіка у 2020Е впаде на **4,4%** (для порівняння: рік тому, у жовтні 2019 року, прогнозувалося зростання на **3,4%**).

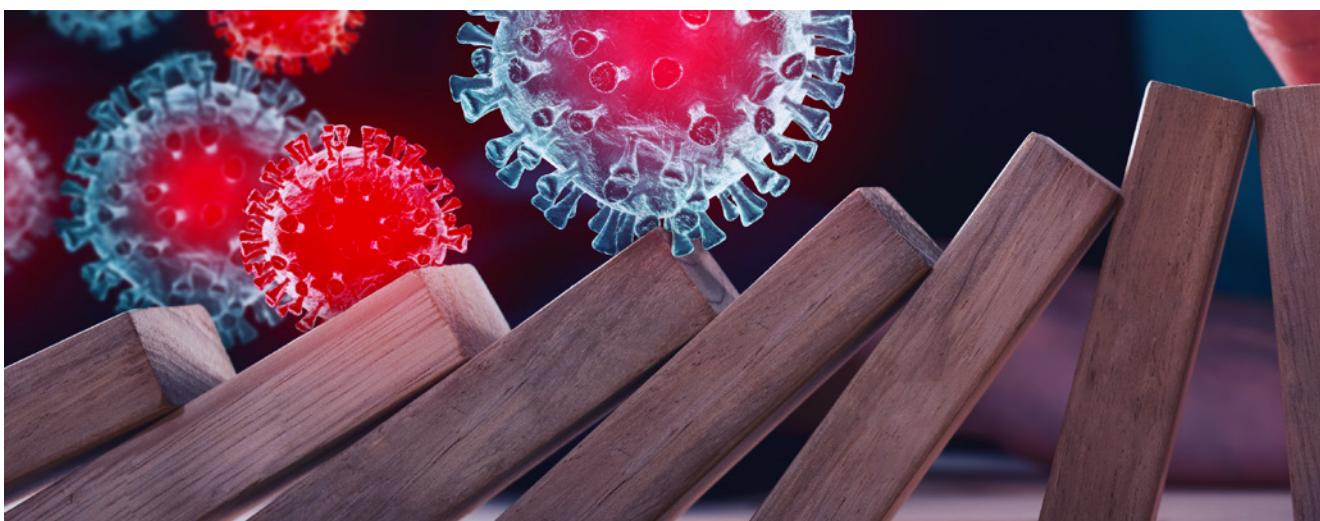
Завдяки зняттю частини обмежень в 3-му кварталі економічна активність дещо підвищилась, тому падіння економік було не таким різким, як очікувалось у квітні. А економіка Китаю, за прогнозами МВФ, єдина з G-20 зросте у 2020 році (на **1,85%.**) Китай першим зіткнувся з пандемією і подолав її раніше за інших.

Ключові ризики 2021 року пов'язані з можливою другою хвилею коронакризи. Чи побачимо ми V-подібне зростання, або у 2021Е світова економіка знову скотиться в рецесію, залежить насамперед від того, яким буде сплеск нових випадків захворювання на коронавірус і чи буде введення/продовження локдаунів. Країни досі перебувають в очікуванні вакцини, а попереду важкі зимові місяці.

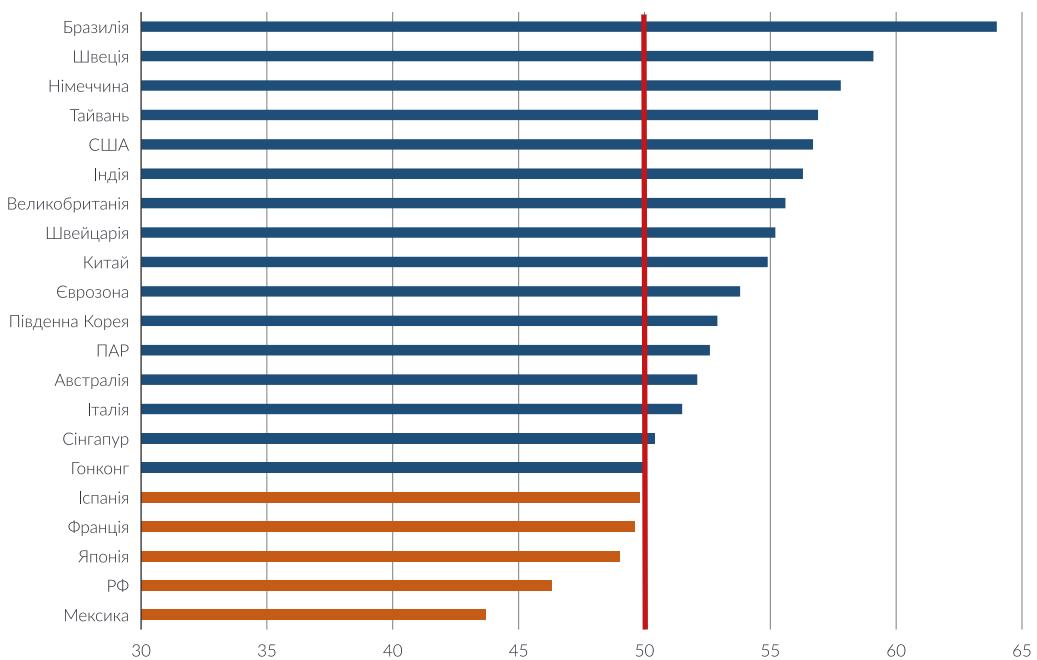
Проте більшість експертів чекають помірного економічного відновлення наступного року.

У 2021Е МВФ прогнозує зростання світової економіки на **5,2%** (через нову хвилю заражень на COVID-19 у 4-му кварталі 2020 року прогноз може бути погіршено).

Очікується, що у 2021Е все ще будуть діяти заходи захисту від поширення захворювання, буде необхідність підтримки соціальної дистанції та інших обмежень, але з появою та розповсюдженням вакцини ці заходи будуть поступово скасовувати.

Більшість індексів PMI* станом на листопад 2020 року перебуває вище за позначку в 50 пунктів – це позитивний сигнал

Джерело: tradingeconomics.com/country-list/manufacturing-pmi

* **Індекс ділової активності (PMI)** — випереджальні індикатори стану національних економік. Падіння індексів нижче рівня 45–50 пунктів (залежно від країни) може свідчити про початок рецесії.

Прогноз зміни реального ВВП у країнах – основних імпортерах товарів і послуг з України

Країна	2020E	2021E	2022E
РФ	-4,1%	2,8%	2,3%
Китай	1,9%	8,2%	5,8%
Польща	-3,6%	4,6%	4,5%
Німеччина	-6,0%	4,2%	3,1%
Туреччина	-5,0%	5,0%	4,0%
Італія	-10,6%	5,2%	2,6%
Єгипет	3,5%	2,8%	5,0%
США	-4,3%	3,1%	2,9%
Індія	-10,3%	8,8%	8,0%
Нідерланди	-5,4%	4,0%	2,0%
Угорщина	-6,1%	3,9%	4,0%
Білорусь	-3,0%	2,2%	2,0%
Іспанія	-12,8%	7,2%	4,5%
Велика Британія	-9,8%	5,9%	3,2%
Румунія	-4,8%	4,6%	3,9%
Швейцарія	-5,3%	3,6%	2,1%

Джерело: IMF

БОРГИ ТА ДЕФІЦИТИ БЮДЖЕТІВ ЗРОСТАЮТЬ...

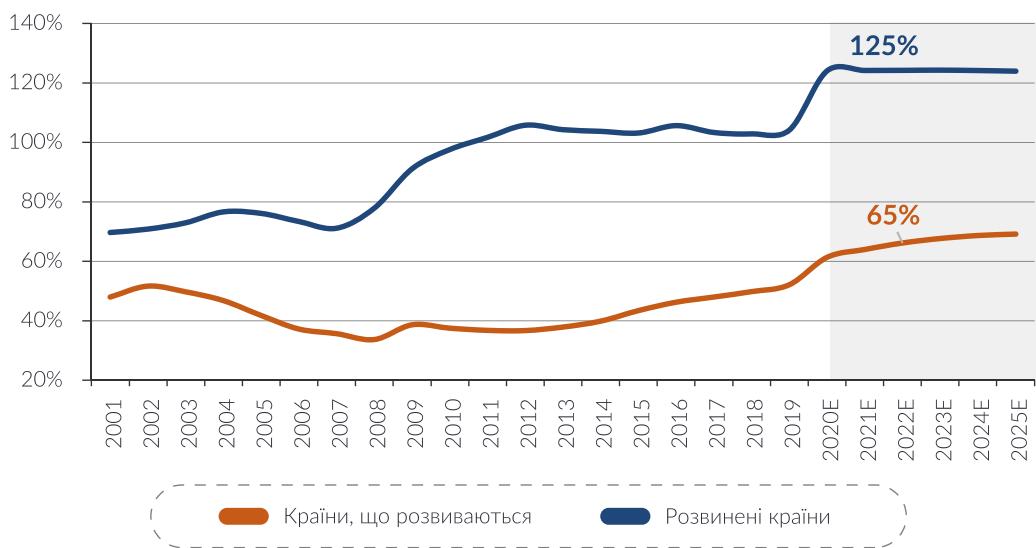
Для пом'якшення наслідків коронакризи держави запускали безпрецедентні програми стимулювання. Це мало негативні наслідки у вигляді зростання боргів та дефіцитів бюджетів.

МВФ оцінює зростання заборгованості на кінець 2020E у **+20%** ВВП у країнах з розвиненою економікою, **+10%** ВВП у країнах, що розвиваються та **+7%** в країнах з низькими доходами. Це підвищення відбувається на тлі боргів, які вже є рекордно високими.

Державний борг у країнах з розвиненою економікою, за оцінками МВФ, може досягти **125%** ВВП до кінця 2021E, у країнах, що розвиваються — **65%** ВВП.

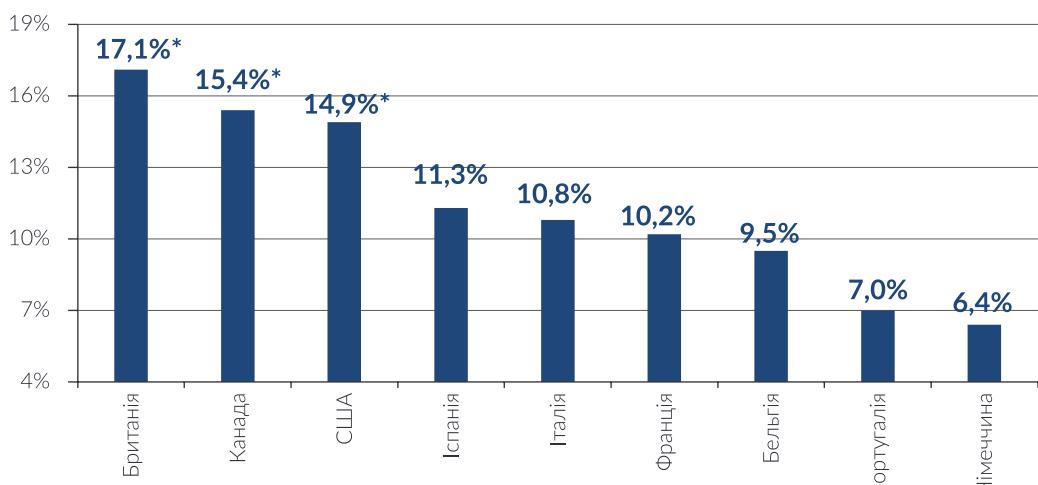
Дефіцити бюджетів в окремих світових країнах-лідерах перевищують позначку у **10%** ВВП. Питання у тому, хто і коли сплатить усі поточні витрати?

Державний борг, % ВВП

Джерело: IMF, IFS, CBO, Econews, Credit Agricole Economic Research, ING, Fitch, Reuters

Дефіцити бюджетів окремих країн 2020Е*, % ВВП

* фінансовий рік не збігається з календарним

Джерело: IMF, IFS, CBO, Econews, Credit Agricole Economic Research, ING, Fitch, Reuters

... А структурні проблеми у світі

Залишаються

Вливання «дешевих грошей», зниження податків і прямі бюджетні дотації стали екстреними заходами для порятунку економік, які допомогли захистити від колапсу під час пандемії. Однак вони не тільки не вирішили системні проблеми світової економіки, що існували до кризи, а, навпаки, багато в чому посилили їх.

У світі зберігаються такі фундаментальні проблеми:

- 01 Низький обсяг **заощаджень, інвестицій** і слабке зростання **продуктивності** в розвинених країнах.
- 02 **Заборгованість світової економіки** на всіх рівнях, починаючи з урядів і закінчуючи домогосподарствами і студентами. Пандемія COVID-19 підштовхнула світовий борг до рекордного рівня:
 - глобальний державний борг, за оцінками МВФ, у 2020Е досягне рекордного рівня майже у **100%** від світового ВВП;

- глобальна непогашена заборгованість, включно з заборгованістю урядів, корпорацій і домашніх господарств, за оцінками Інституту міжнародних фінансів у Вашингтоні, виросте до **365%** ВВП 2020Е.

Підтримувати економічне зростання з таким борговим навантаженням стає дедалі складніше, адже все більше грошей йде на обслуговування старих позик, а не на розвиток економіки.

03 Суверенні борги країн, що розвиваються. Ще до COVID-19 це була одна з ключових проблем світової економіки, а після завершення пандемії боргова криза може заграти новими фарбами. На період коронакризи були вжиті заходи, які дозволили деяким країнам відстрочити виплати¹, деякі країни отримали додаткову фінансову допомогу від міжнародних організацій, зокрема від МВФ (**31 млрд дол.** 76 країнам). Крім того, ключові центробанки світу вливали трильйони доларів в рамках пакетів допомоги боротьби з COVID-19, значна частина цих грошей надійшла на ринки країн, що розвиваються. Але у міру виходу з кризи і згортання стимулюючих програм, країни, що розвиваються, можуть знову зіткнутися з проблемою обслуговування своїх суверенних боргів (особливо у разі девальвації їх національних валют) і навіть опинитися на порозі дефолту.

04 Стійкі зовнішні дисбаланси. США дотепер зберігають дефіцит рахунку по-точних операцій (**-3,5%** в II кв 2020 року, **-2%** ВВП 2020Е) і покривають його завдяки купівлі іноземцями доларових активів. Основні інвестори – це азіатські країни, які мають зовнішньоторговельні профіцити, здебільшого Китай. Купуючи американські держоблігації, вони фінансують зростаючий дефіцит бюджету США, який у 2020 фінансовому році склав рекордні **3,1 трлн дол.** або **15% ВВП**. Отже, дві ключові проблеми США: зовнішній дефіцит і дефіцит бюджету – нікуди не поділися. Така ситуація є бомбою уповільненої дії. Якщо, наприклад, Китай вирішить активно позбавлятися від доларових активів, що поки оцінюється з невисокою ймовірністю, на економіку США чекають дуже непрості часи: реальною загрозою є дефолт, а долар, цілком можливо, втратить статус резервної валюти.

¹Ініціатива припинення обслуговування боргу (DSSI) дозволяє 77 країнам Міжнародної асоціації розвитку (MAP) припинити виплату основної суми і відсотків за своїми боргами країнам G20 до кінця 2020 року.

РИЗИКИ ЗРОСТАННЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ У 2021 Е

- Друга хвиля коронакризи, локдауни 01

Безумовно, головний ризик у світовій економіці пов'язаний з поширенням COVID-19 і можливими вихідними наслідками: зростанням захворюваності у зимовий період, гіпотетичною мутацією вірусу, нездатністю систем охорони здоров'я країн впоратися з напливом хворих, зростанням кількості смертей, введенням нових жорстких карантинних заходів і локдаунів. Це може бути найбільш негативний сценарій, за якого світову економіку чекає повторна рецесія і більш затяжний і складний вихід з неї, ніж у 2020 році. Практично всі можливі інструменти з виведення економік з кризи вже задіяні, і подальші кроки вимагають принципово нових рішень.

- Високий рівень безробіття 02

Мільйони людей у світі втратили роботу на тлі коронакризи. Найсильніше постраждали бідні верстви населення, молодь, низькокваліфікована робоча сила, а також люди, які зайняті фізичною працею та відповідно не могли перейти на віддалену роботу. Пандемія вже призвела до збільшення нерівності у світі. Це стосується як і можливості забезпечити собі дохід на час карантину, так і доступу до медицини. Очікується, що розрив між багатими і бідними продовжить зростати, чинячи тиск на економічне зростання.

Безперервна боротьба з вірусом прискорює процеси цифровізації, автоматизації та роботизації, які вже були запущені до цього. З метою заощадити компанії будуть шукати опції заміни людини автоматизованими процесами, переходити на аутсорсинг, де це можливо, наймати нових співробітників на віддалену роботу. Відновлення зайнятості буде головним викликом урядів і, найімовірніше, вимагатиме набагато більше державних коштів і додаткових бюджетних витрат, ніж передбачалося раніше. Цілком ймовірно, що на цьому тлі знову активізується дискурс про безумовний (універсальний) базовий дохід як альтернативу всім іншим соціальним допомогам.

- Нерівномірне відновлення чи так зване К-подібне зростання 03

Головною особливістю коронакризи стало те, що проблема спіткала всіх одночасно, проте виходити з рецесії країни будуть по-різному. Очікується, що в деяких країнах спад триватиме довше за інших. Це ж стосується і галузей економіки. Нерівномірне відновлення – це ще один фактор, який сприятиме збільшенню нерівності у світі і буде стримувати економічне зростання.

- Фінансові ризики країн, що розвиваються: 04

- ризики, пов'язані зі збільшенням **дефіциту бюджету** і необхідністю залучати нові позики у 2021Е;
- потенційне **погіршення сальдо поточних рахунків**, криза платіжного балансу;
- девальвація національних валют, відтік капіталу, ризики **валютних криз**;
- **боргові проблеми** і загрози суворених **дефолтів**.

Все це пов'язані між собою проблеми, які можуть загостритися наступного року і поставити під загрозу відновлення світової економіки (якщо не спровокувати хвилю дефолтів у всьому світі).

Особливо це стосується тих країн, які потребували структурних реформ економіки та перегляду боргової політики ще до COVID-19. До групи ризику, на думку міжнародних аналітиків, входять ПАР, Індія, Нігерія, Бразилія, Туреччина, Аргентина, Індонезія, Мексика, Єгипет, Замбія і Гана.

- Обвал фондovих ринків, фінансова криза 05

Ще одна особливість кризи 2020 року – це те, що на тлі загального колапсу, фондові індекси продовжували оновлювати історичні максимуми. Оптимізм інвесторів підживлювали безпрецедентні програми допомоги з боку урядів і центробанків. Частина ліквідності акумулювалася на фондових біржах, роздуваючи нові «бульбашки».

Однак настрої інвесторів – досить хитка і мінлива річ. Заяви про нові лоқдауни, неефективність вакцини або, навпаки, більш швидке згортання програм стимулювання, ніж очікується, можуть мати зворотний ефект і викликати хвилю розпродажів. Це стосується і можливого падіння на ринках сировинних товарів, експортером яких є Україна. Важливо пам'ятати, що навіть заяви про відсутність нових стимулів можуть стати сигналом для повороту індексів на фондових ринках і спровокувати фінансову кризу.

- Протекціонізм 06

Торгові війни у світі почалися ще до пандемії, а коронакриза тільки посилила світовий тренд на протекціонізм і регіоналізацію. Історичні статистичні дані вказують на те, що темпи зростання світової економіки сповільнюються у періоди протекціонізму і, навпаки, прискорюються під час глобальної торгової лібералізації. За оцінками СОТ, у 2020Е світова торгівля товарами впаде на **9,2%**. У 2021Е СОТ прогнозує зростання обсягів торгівлі, проте відновлення буде більш слабким (**+7,2%**), ніж прогнозувалося раніше (**+21,3%**).

Поки світова економіка переживає епоху потрясінь, уряди будуть захищати своїх національних виробників, створювати їм пільги і преференції, вводити нові тарифні бар'єри та інші обмеження для імпорту. **«Кожен сам за себе»** – так звучить принцип нового світового порядку.

- Банкрутство і дефолти в корпоративному секторі 07

Карантини і локдауни призвели до збитків і закриття бізнесів. Але є ще один важливий момент: коронакриза дозволила легітимізувати старі проблеми компаній, які раніше вдавалося приховувати, такі як: роздуті борги, неефективні і застарілі бізнес-моделі тощо.

Зараз у компаній з'явилася можливість списати все на COVID-19. Цілком ймовірно, що у 2021Е ми побачимо хвилю банкрутств, які досі просто вдавалося відкласти.

- Збільшення ролі держави в економіці, 08 стиснення приватного сектору відносно публічного

На тлі пандемії і загального страху перед вірусом уряди легітимізували своє втручання в економіку, держави посилили регулювання і навіть встановили контроль над деякими секторами економіки. Як показують емпіричні дослідження, економічне зростання сповільнюється в країнах з високою часткою державних витрат щодо ВВП, особливо це стосується тих країн, де держава є неефективною і корумпованою.

- Протистояння Туреччини та ЄС 09

Вже кілька років Туреччина проводить розвідку родовищ природного газу на шельфі Середземного моря, який Кіпр та Греція вважають своїми. У серпні 2020 року Туреччина навіть відправила разом з розвідувальною командою воєнний флот. ЄС критикує такі дії та погрожує санкціями, але поки їх не вводить, тому що він пов'язаний з Туреччиною економічно та залежний в питанні нелегальних мігрантів, яких вона повинна не допускати в Європу.

- Стагнація країн ЄС 10

Економічне зростання в країнах ЄС давно знаходиться під тиском через: старіння населення, уповільнення темпів зростання продуктивності праці та розрив між північчю і півднем Євросоюзу (між провідними і проблемними країнами). Коронакриза залишила додаткові шрами на європейській економіці у вигляді банкрутств, безробіття і перебоїв з поставками. Очікується, що навіть у разі сприятливого розвитку ситуації з коронавірусом, відновлення економічного зростання в ЄС буде повільнішим і слабкішим, ніж в інших провідних економіках світу: США, Японії, Канаді. Потенціал для економічного зростання в регіоні практично відсутній.

- Запуск цифрових валют світовими центробанками, 11 пертурбації в світовій валютній системі

Ряд центробанків вже тестиють цифрові валюти та оцінюють ефективність їх запуску, серед них: **ЕЦБ, Південна Корея, Японія, Китай, Швеція, Камбоджа.**

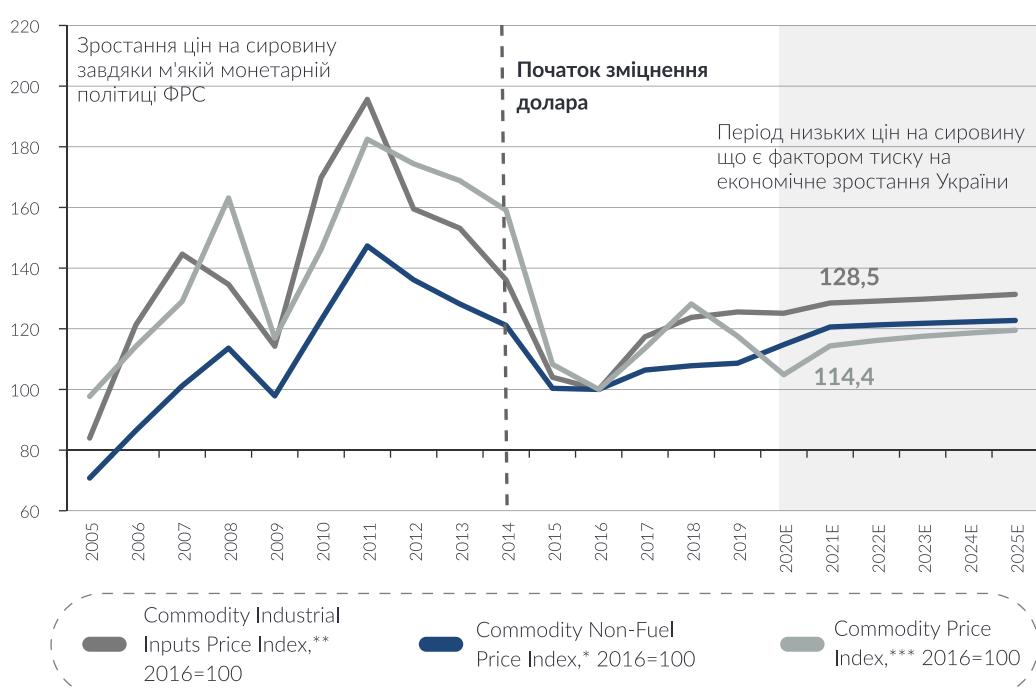
Зараз головна дискусія розгортається навколо того, чи зможуть цифрові валюти стати альтернативою долару, що фактично означатиме втрату американською валютою резервного статусу і падіння Ямайської валютної системи. Або їх значення перебільшene. Якщо альтернатива долару все-таки з'явиться, то попит на американську валюту і американські активи впаде, що загрожує США відтоком капіталу з країни, серйозними проблемами з фінансуванням дефіциту бюджету, обслуговуванням зовнішніх боргів і навіть дефолтом. ■

ЦІНИ НА СИРОВИНУ ЗАЛИШАЮТЬСЯ ВІДНОСНО НИЗЬКИМИ, ЩО є НЕГАТИВНИМ ФАКТОРОМ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

На початку 2020 року внаслідок коронакризи відбулося різке зниження цін на сировинні товари. Однак вже у 3-му кварталі почалось відновлення. Ціни на нафту зросли за рахунок скорочення поставок з боку ОПЕК та країн американського континенту (які не входять в ОПЕК), але ще не досягли докризового рівня. Ціни на метали швидко відновились частково завдяки активізації промислової діяльності Китаю.

За оцінками МВФ, Commodity Industrial Inputs Price Index, що містить індекси цін на сільськогосподарську сировину та метали, несуттєво знизиться у 2020E – до **125,1** пунктів зі **125,6** пунктів у 2019 році, та підвищиться до **128,5** пунктів у 2021E.

Динаміка індексів цін на сировинні товари (Commodity Price Index)

* includes Agricultural Raw Materials and Metals Price Indices

** includes both Fuel and Non-Fuel Price Indices

*** includes Food and Beverages and Industrial Inputs Price Indices

Джерело: IMF

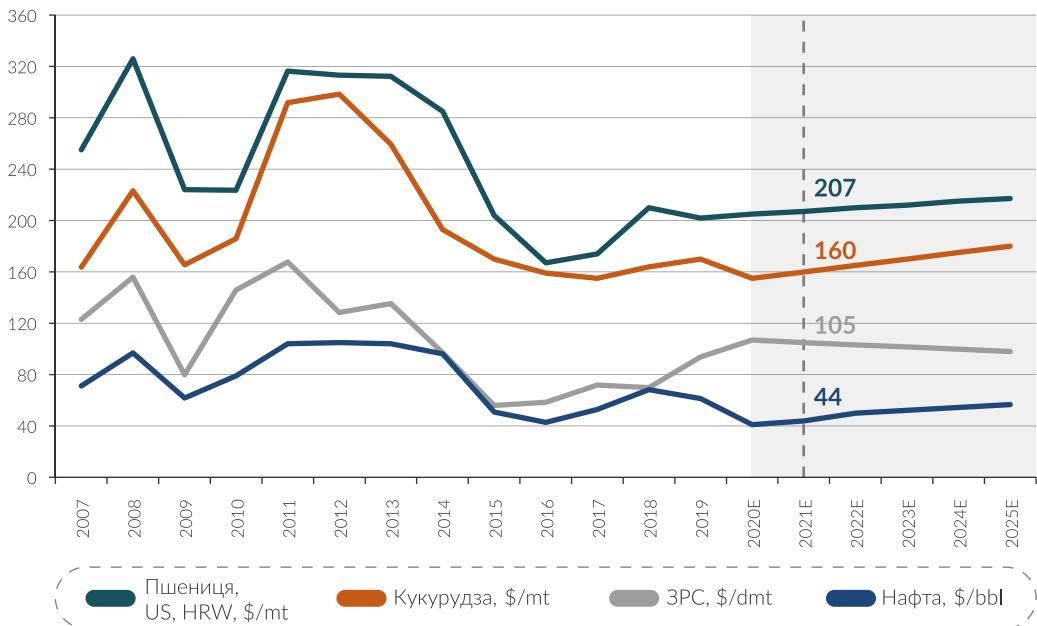
За прогнозами **Світового банку**, наступного року ціни на нафту залишаться приблизно на рівні 2020 року – **44 дол./барель**, але є і інші оцінки: **BNP Paribas, Barclays, Citigroup, UBS** очікують зростання цін до **55-60 дол./барель**.

Ціни на метали та сільськогосподарські товари, за оцінками **СБ**, помірно підвищяться.

Загалом це нейтральний сценарій для української економіки, оскільки Україна є нетто-імпортером енергоресурсів і експортером чорних металів та агропродукції.

Ціни на залізну руду у 2020 році зростали, незважаючи на кризу, але, як прогнозує Світовий банк, будуть помірно знижуватись протягом наступних 5 років – з **107 дол./т** у 2020E до **98 дол./т** у 2025E. Враховуючи високу частку залізорудної сировини (ЗРС) в українському експорті (**7%** у 2019 році), це є негативним сигналом для України.

Динаміка світових цін на деякі сировинні товари

Джерело: World Bank

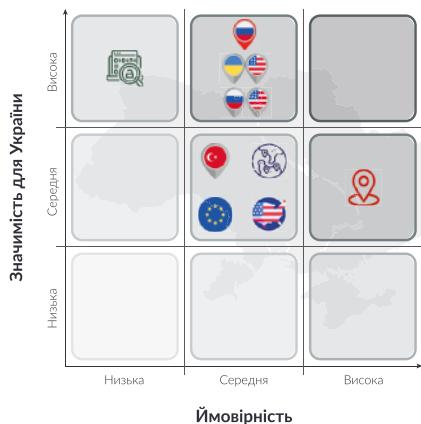
З 2014 року світ знаходитьться у затяжному циклі низьких сировинних цін, що здійснює прямий негативний вплив на експортоорієнтовану економіку України. До **70-80%** українського товарного експорту – це сировинні активи. Кореляція між Commodity Price Index і динамікою ВВП України перевищує **85%**.

Відносно низькі ціни на сировину значною мірою визначають динаміку української економіки, яка за останні 4 роки зростала не більше ніж на **2-3,4%** на рік (поки країни, що розвиваються демонстрували зростання в середньому на **4,3-4,8%**).

Протягом наступних 5 років світові організації (МВФ, СБ) не прогнозують кардинальних змін на сировинних ринках, а це означає, що без внутрішніх реформ ситуація в українській економіці буде розвиватися за сценарієм «животіння у болоті». ■

ВИКЛИКИ | МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ 2021Е

Геополітичні виклики 2021Е

Виклики для України

- Загроза з боку РФ
- Україна – периферійне питання в зовнішній політиці США
- Глобальні домовленості США та РФ (Україна стає предметом домовленостей)
- Випадання України з міжрегіонального порядку і процесів формування блоків
- Турбулентність в ЄС - вибори у Великій Британії і Німеччині, конфлікти на Балканах, вступ до ЄС і НАТО балканських держав
- Послаблення традиційних глобальних центрів впливу (Росія, США, Західна Європа, Японія), зростання невизначеності
- Послаблення глобального лідерства США = криза зовнішньополітичної орієнтації
- Загроза з боку Туреччини
- Уразливість стратегічної інфраструктури (кіберпростір, теракти, інфраструктура, інфопростір).

Зовнішні економічні виклики 2021Е

Виклики для України

- Друга світова хвиля коронакризи, лоқдауни
- Протекціонізм
- Ризик зменшення переказів від заробітчан (тиск на ПБ)
- Занадто повільне відновлення світової економіки (зокрема через високий рівень безробіття), слабкий зовнішній попит
- Фінансові кризи у світі (як наслідок: хаос, зростання вартості запозичень для України, відтік капіталу з України, обмежений доступ до зовнішнього фінансування, девальвація гривні)
- Зниження цін на сировинних ринках
- Падіння попиту на український експорт у зв'язку з нерівномірним відновленням (К-образне відновлення)
- Курс на «sustainable», «green deal» (випадання України з кліматичного порядку денного)
- Зниження суверенних рейтингів (зростання вартості запозичень для України)
- Залежність України від зовнішніх МФО
- Реструктуризація зовнішнього боргу, дефолт (у випадку фінансової кризи у світі та/або рецесії української економіки)
- Зниження попиту на українську продукцію в ЄС у зв'язку зі стагнацією країн ЄС

У цьому розділі ми наводимо опис ключових зовнішньоекономічних викликів для України, водночас геополітичні ризики описані у розділі «Зовнішня політика».

Зовнішні економічні виклики

- Пандемія COVID-19, друга хвиля коронакризи 01

Під другою хвилею коронакризи ми розуміємо повторення ситуації 2020 року, коли вірус призводить до різкого стрибка смертності у світі (можливо, внаслідок його мутації), жорстких локдаунів і економічного спаду.

Це може бути найбільш негативний сценарій, за якого світову економіку чекає повторна рецесія і більш затяжний і складний вихід з неї, ніж у 2020 році. Практично всі можливі інструменти щодо виведення економік із кризи вже задіяні, і подальші кроки вимагають принципово нових рішень.

Що це означає для України:

- скорочення зовнішнього попиту на українську продукцію, падіння експорту та валютних надходжень до країни;
- відсутність драйвера для економічного зростання (зазвичай в посткризові роки таким драйвером виступають експортноорієнтовані галузі, які стимулюють зростання виробництва і доходів у суміжних галузях, а відтак дозволяють запустити економіку);
- зростання безробіття, падіння реальних доходів населення;
- закриття зовнішніх ринків запозичень для України (проблеми з фінансуванням виплат за зовнішніми боргами), ризики девальвації гривні;
- відсутність зовнішніх і внутрішніх інвестицій, соціально-економічна криза.

Ймовірність реалізації ризику – висока, значимість для України – висока.

- Протекціонізм 02

За даними Світової організації торгівлі, саме протекціонізм **стане однією з головних проблем** світової торгівлі після закінчення пандемії. Обмеження негативно позначатимуться на темпах зростання глобальної торгівлі та світової економіки.

Що це означає для України:

- з одного боку, це один із головних викликів для експортноорієнтованої української економіки (експорт – 40% ВВП);
- з іншого боку, для України – це можливість, використовуючи новий конвенціональний порядок у світі, локалізувати виробництво, провести політику імпортозаміщення, посилити власну промисловість.

Ймовірність – висока, значимість – висока.

- Занадто повільне відновлення світової економіки (безробіття), 03 слабкий зовнішній попит

У світовій економіці залишається багато невирішених структурних проблем, які коронакриза дозволила згладити за рахунок державної підтримки: грошових вливань, фіiscalних стимулів, різних послаблень на період активної фази пандемії. Наприклад, було вжито заходів, які дозволили деяким країнам відтермінувати виплати за зовнішніми боргами, деякі країни отримали додаткову фінансову допомогу від зовнішніх донорів. Закінчення коронаризи передбачатиме більш жорсткі умови, крім того, буде необхідно скорочувати дефіцити бюджетів, залучати нові позики, а також вирішувати нову проблему – безробіття, що різко зросло по всьому світу.

Рівень безробіття в ЄС, згідно з прогнозом європейської комісії, зросте з **7,7%** у 2020E до **8,6%** у 2021E. У Великій Британії цей показник, за оцінками Capital Economics, може зрости до **8,5%** в першій половині 2021E (**4,8%** – у вересні 2020E).

Що це означає для України:

- слабке відновлення економік країн, які є основними торговельними партнерами України; скорочення зовнішнього попиту, ризики зниження або занадто повільнego зростання експорту, необхідність диверсифікувати зовнішні торговельні ринки;
- ризик зменшення переказів від заробітчан (тиск на платіжний баланс, ризики девальвації гривні). Через високий рівень безробіття в Європі українські трудові мігранти можуть залишитися без роботи. У разі нової хвили локдаунів існує висока ймовірність того, що українські трудові мігранти зможуть повернутися на роботу до європейських країн лише у 3-4 кварталах 2021E.
- ризик посилення залежності від міжнародних фінансових організацій (МФО), зовнішнього фінансування (на тлі погіршення стану платіжного балансу, потенційної валютної кризи).

Ймовірність – середня, значимість – висока.

- Фінансові кризи у світі 04

Ера дешевих грошей привела до того, що у світі сформувалося занадто багато бульбашок ще до коронакризи, а трильйони вливань під час пандемії тільки підігріли апетити інвесторів. В 4-му кварталі 2020 року фондові ринки перебувають на своїх історичних максимумах.

Заяви про нові локдауни, неефективність вакцин або, навпаки, більш швидке ніж очікується згортання програм стимулювання, можуть викликати хвилю розпродажів на фондових майданчиках у 2021E. Це стосується і можливого падіння на ринках сировинних товарів, експортером яких є Україна.

Другий важливий момент – це боргові проблеми країн, що розвиваються. Торгові шоки, можливі девальвації їхніх національних валют, валютні кризи і кризи платіжних балансів можуть спричинити низку дефолтів по всьому світу.

Що це означає для України:

- хаос у світі, зростання невизначеності та ризиків, відтік капіталу з ринків, що розвиваються, зокрема з України;
- падіння цін на комодітіз, зниження доходів українських експортерів, валютних надходжень до країни;
- зниження суворенних рейтингів, зростання вартості запозичень на зовнішніх ринках, обмежений доступ до зовнішнього фінансування;
- посилення залежності від МФО;
- ризики девальвації гривні;
- можливі проблеми з обслуговуванням зовнішнього боргу, реструктуризація.

Ймовірність – середня, значимість – **висока.**

– Падіння цін на сировинних ринках 05

Ми оцінюємо ймовірність падіння сировинних котирувань у 2021E як невисоку (якщо говорити про стійкий тренд, а не про тимчасовий відскік вниз у разі корекції на фінансових ринках).

Причинами падіння цін на сировину можуть стати: нова хвиля пандемії, локдауни, закриття кордонів, фінансові кризи і серія суворенних дефолтів, підвищення невизначеності у світі і зростання курсу долара (тобто реалізація негативного сценарію у світовій економіці).

В кінці 2020 року аналітики міжнародних компаній, навпаки, налаштовані більш оптимістично. Більшість з них очікують послаблення пандемії COVID-19 у 2021E і відновлення світової економіки. Водночас вони прогнозують зниження курсу долара щодо євро і особливо до сировинних валют, що має посилити інфляційні процеси у світі, зокрема на ринках комодітіз.

Низка компаній (JPMorgan, Goldman Sachs, Longforecast, Walletinvestor, Tradingeconomics) допускають помірне просідання цін на окремі групи товарів. Зокрема, вони прогнозують зниження цін на нафту (WTI) з **43** до **39 дол.** за барель до кінця 2021E, на залізну руду – за різними оцінками, з **128** до **90-105 дол./т** у 2021E.

Що це означає для України:

- падіння цін на сировинні активи – це негативний фактор для української економіки, оскільки це вдарить по експортно-орієнтованих галузях, валютному виторгу експортерів і доходам населення. Експорт становить **40%** ВВП України, частка сировинного експорту в загальному експорті сягає **70-80%**. Наприклад, лише частка залізорудної сировини в товарному експорті варіюється на рівні **7-9%**.

- зниження цін на нафту – це, навпаки, позитивний сигнал для української економіки, тому що Україна є нетто-імпортером енергоресурсів.

Ймовірність – нижче середньої, значимість – **висока.**

– Курс на «sustainable», «green deal» 06

У світі триває дискурс щодо глобального потепління і турботи про навколошнє середовище, навіть незважаючи на економічну кризу. До того ж, країни, які виділяють допомогу в рамках боротьби з COVID-19, встановлюють умови про обов'язкове зниження викидів CO₂, використання «зелених» технологій.

«Зелені» інвестиції підвищують конкурентоспроможність компаній і країн, а «зелена» продукція – це місце, де створюється додана вартість (нові ринки, нові індустрії, нові робочі місця).

Розвинені країни анонсують наміри перейти до безвуглецевої економіки до 2050E, а це означає, що вже зараз вони інвестують в нові технології, змінюють свої політики, зокрема податкові, обговорюючи різні форми відсікання «брудної» продукції (наприклад, запровадження вуглецевого податку в ЄС).

Упродовж 2014-2019 рр., за даними Bloomberg, інвестиції в «зелену» енергетику в Індії склали близько **60 млрд дол.**, у Бразилії – **30 млрд дол.**, Південній Кореї – **25 млрд дол.** Борг, призначений для екологічно чистих інвестицій, за останні 5 років зрос у **20 разів** (дані агентства Bloomberg).

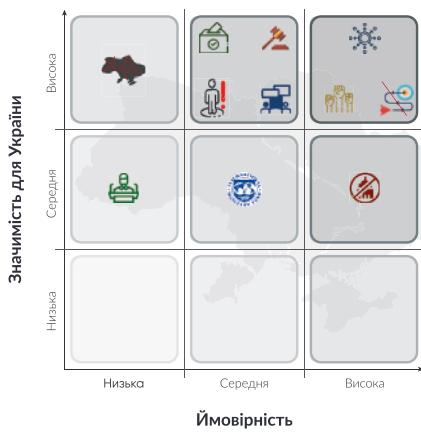
За оцінками Bloomberg, енергія, що виробляється на сонячних і вітряних електростанціях, вже є найдешевшою в більшості країн світу. Згідно з доповіддю Lazard, сонячна і вітрова енергетика вже дешевші за газову. Через 5 років, **відповідно до прогнозів**, експлуатувати вугільну або газову електростанцію стане дорожче, ніж побудувати нову СЕС або ВЕС.

Що це означає для України:

- Це означає, що світ поступово переходить до нового укладу, а Україна, яка підтримує технології ХХ-го століття, дедалі більше випадає з кліматичного порядку денного і залишається на задвірках цивілізації. У 2021E, у разі відсутності радикальних кроків у цьому напрямку, розрив між Україною та рештою розвиненого світу буде тільки посилюватися;
- Оскільки європейські компанії будуть платити «зелені» податки, вони, найімовірніше, створять потужне лобі щодо країн, котрі такий податок не сплачують. Тому в найближчі рік-два цілком можливе запровадження транскордонного податку (або будь-якої його варіації) щодо української вуглецевмісної продукції: енергетики, сталеливарної галузі, хімічної промисловості і т. д.

Ймовірність – низька на 2021E, але **дуже висока для наступних років, значимість – вище середньої (оскільки готовуватися потрібно заздалегідь).**

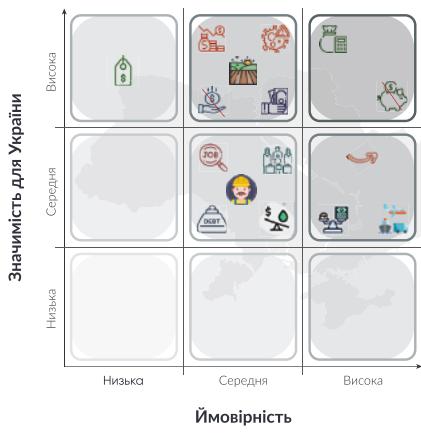
Внутрішні політичні виклики 2021Е

Виклики для України

- Послаблення центральних органів влади (децентралізація)
- Посилення впливу регіональних еліт
- Відсутність концепції зовнішньої політики, неефективна політика
- Ризик дострокових парламентських виборів
- Новий виток боротьби олігархічних груп за політичний вплив
- Політична криза. Зростання соціального напруження, протести
- Конституційна криза
- Відставка уряду
- Залікування МВФом, гальмування реформ (ПнВК тощо)
- Розпад країни
- Відставка президента

Внутрішні економічні виклики 2021Е

Виклики для України

- Соціально-економічна криза
- Проблеми з фінансуванням дефіциту Бюджету, емісія, підвищення фіiscalного навантаження на бізнес
- Відсутність заощаджень, відсутність внутрішніх інвестицій
- Неврохай
- Інфляція (вище 8-10%)
- Відсутність зовнішніх інвестицій
- Погіршення фінансового стану системоутворюючих державних компаній, загроза їх банкрутства (УЗ, Енергоатом, Укренерго)
- Сповільнення темпів зростання продуктивності праці (через поширення COVID-19)
- Погіршення сальдо поточного рахунку, ризики девальвації
- Слабке відновлення окремих секторів: авіа, транспорт, торгівля, туризм, МСБ
- Брак робочої сили внаслідок зростання хворих (COVID-19)
- Безробіття
- Трудова міграція, брак кваліфікованих працівників, проф. деградація
- Проблеми з обслуговуванням зовнішніх боргів
- Підвищення цін на електроенергію для бізнесу
- Підвищення цін на електроенергію для населення

ВНУТРІШНІ ЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ

У цьому розділі ми наводимо опис ключових внутрішніх економічних викликів для України, водночас внутрішні політичні ризики описані у розділі «Внутрішня політика».

- Соціально-економічна криза 01

З урахуванням високої невизначеності навколо COVID-19 є ймовірність того, що Україна у 2021Е зануриться в повномасштабну економічну кризу.

Українська система охорони здоров'я нестійка і не готова до великого навантаження. Неконтрольована хвиля поширення коронавірусу може спровокувати колапс медичної системи.

Ми допускаємо, що зростання заражень і смертності, разом з фактором лоکдауну, може привести до падіння зайнятості, доходів населення, зупинки підприємств критичної інфраструктури, фіскальної кризи, девальвації гривні і врешті-решт – до зубожіння населення. Є ризик соціальних протестів, несплати податків та проблем з комунальними платежами. Останнє, цілком ймовірно, призведе до критичного погіршення фінансового стану системоутворюючих підприємств, частина з яких вже перебуває на межі банкрутства.

По суті, настання цього ризику означає реалізацію пессимістичного сценарію для України у 2021Е (більш детальний опис сценарію див. у підрозділі 3. Сценарії для України).

Ймовірність – середня, значимість – висока.

- Відсутність заощаджень, внутрішніх та зовнішніх інвестицій 02

Для того, щоб економіка отримала імпульс до зростання, потрібні інвестиції. Для країн, що розвиваються оптимальним вважається показник на рівні **30-35% ВВП**. В Україні капітальні інвестиції цьогоріч, як очікується, впадуть до **11-12% ВВП**, валове нагромадження капіталу складе близько **4%** ВВП (оцінки UIF).

Ми не бачимо передумов для різкого підвищення інвестиційної активності у 2021Е. У бізнесу, який в цьому році опинився на межі виживання, немає ані прибутку, ані доступу до дешевого кредитного ресурсу, а найголовніше – немає впевненості в завтрашньому дні і хоч якоїсь передбачуваності з боку державної політики.

Інвестиції йдуть пліч-о-пліч із заощадженнями населення, і для того, щоб вони почали з'являтися потрібні умови: стійка фінансова система, розвинені фінансові ринки, накопичувальна пенсійна система. І цього всього в Україні теж немає.

Внутрішній ресурс українських компаній сьогодні вкрай обмежений, а зовнішні інвестори здебільшого не йдуть у країну, де немає місцевих інвестицій.

Ймовірність – висока, значимість – висока.

- Проблеми з фінансуванням дефіциту бюджету, емісія, підвищення фіскального тиску на бізнес 03

Дефіцит Державного бюджету-2021 заплановано на рівні **247 млрд грн** або **5,5%** ВВП 2021Е. Для покриття дефіциту і погашення старих боргів Мінфін планує залучити запозичення: **497 млрд грн** внутрішніх і **205 млрд грн (7 млрд дол.)** зовнішніх позик.

Ключові ризики з точки зору виконання бюджету у 2021Е:

- проблеми з рефінансуванням внутрішніх боргів або покриттям дефіциту за рахунок випуску ОВДП в кінці 2021Е. Якщо держбанки не зможуть викупити пропонований Мінфіном обсяг ОВДП (а у них є обмеження на ОВДП в портфелі), є висока ймовірність того, що буде включений «друкарський верстат» (покупцем ОВДП виступить НБУ). Емісія грошей урядом, з великою ймовірністю, призведе до прискорення інфляції;
- проблеми із залученням зовнішніх позик або підвищення вартості запозичень. Доступ до зовнішніх ринків запозичень для України може бути обмежений або навіть закритий наступного року з кількох причин:
 - погіршення ситуації у світі: фінансова криза, наростання боргової кризи, аж до низки дефолтів по всьому світу;
 - внутрішні проблеми в Україні: політична криза, зниження суверенного рейтингу, розрив співпраці з МВФ.
- підвищення податкового навантаження на бізнес. Фактично вже зараз відбувається фіскальне затискання малого і середнього бізнесу, що змушує підприємців переходити в тінь, закриватися або переносити свої бізнеси до сусідніх країн. Подальше збереження у структурах влади прихильників фіскалізації, на нашу думку, несе серйозні ризики для довгострокового зростання економіки України.

Фіскальне стимулювання економіки шляхом податкових пільг здається нам найбільш оптимальним рішенням у цій ситуації, однак такі заходи вимагають політичної волі.

Ймовірність – **висока**, значимість – **висока**.

- Інфляція (вище 8-10%) 04

За підсумками 2020Е грошова база в Україні зросте на **28% р/р (+130 млрд грн)**, грошова маса – на **25%** (оцінки НБУ). Тоді як реальна економіка скорочується.

Поки низька ділова активність стримує інфляцію. Швидкість обігу грошей цього року попередньо впала до **2,2** з **2,8** у 2019 році (інфляційний звіт НБУ, жовтень 2020 року).

Ми очікуємо, що відновлення економіки наступного року, поряд з ефектом відкладеного попиту і зростанням цін на сировинні товари (зокрема на енергоносії), буде стимулювати прискорення інфляції.

Наш прогноз щодо інфляції на кінець 2021E – **9,5%** (базовий сценарій).

Якщо уряд проведе емісію для покриття дефіциту бюджету, слід очікувати інфляцію вище **10%**.

Цілком ймовірно, що у другій половині року Нацбанк буде підвищувати облікову ставку для стримування інфляційних процесів.

Ймовірність – вище середньої, значимість – висока.

- Неврожай 05

Ризик неврожаю присутній завжди, оскільки це природний фактор. У 2020 році українські аграрії зіткнулися з посухою і зниженням врожаю, що призвело до погіршення їхніх фінансових показників, збитків, деякі фермери втратили весь свій урожай і збанкрутіли.

Повторення ситуації – це серйозний ризик для України. По-перше, продукція АПК перевищує **40%** в українському товарному експорті, тому це насамперед ризик не-доотримання експортних доходів і валютних надходжень до країни. По-друге, це ще і питання продовольчої безпеки. Повторення ситуації другий рік поспіль може потребувати від держави додаткових витрат бюджету.

Ймовірність – середня, значимість – висока.

- Погіршення фінансового стану 06

**системоутворюючих державних компаній, загроза їх банкрутства
({«Укрзалізниця», «Енергоатом», «Укренерго»})**

На кінець 2020E борги ДП «Гарантований покупець» на ринку електроенергії зростуть до **39-40 млрд грн** (оцінки Міненерго), борги УЗ вже оцінюються в **40 млрд грн**. Збиток НЕК «Укренерго» за 9 місяців 2020 року склав **28,6 млрд грн**, НАЕК «Енергоатом» - **5,3 млрд. грн**.

Обидва сектора – енергетика і залізничні перевезення – відрізняються високою зарегульованістю і неефективною системою тарифоутворення. Це стало причиною передбанкрутного стану державних підприємств.

Ключові загрози на наступний рік – збереження накопичених боргів на енергетичних ринках і їх збільшення, збитковість ключових держкомпаній, ризик їх банкрутства і грошових вливань з Бюджету для їхнього порятунку.

Серед компаній сектору електроенергетики у групі найвищого ризику переважають ключові гравці:

- **НАЕК «Енергоатом»** – субсидують побутових споживачів;
- **НЕК «Укренерго»** - системний оператор, фінансує субсидування «зелених»;

- **ДП «Гарантований Покупець»** – здійснює операції на ринках та акумулює кошти для фінансування «зелених», виконує виплати.
- **Виробники енергії з відновлювальних джерел енергії**, перед якими накопичився великий борг з виплат за «зеленим» тарифом. Неповністю сплачені платежі за «зеленим» тарифом за березень-липень 2020 року. Є ризик неповних оплат «зеленого» тарифу і в майбутньому.

Ймовірність – середня, значимість – висока.

– Сповільнення темпів зростання продуктивності праці (в результаті поширення COVID-19), дефіцит кваліфікованої робочої сили 07

З високою ймовірністю, через поширення вірусу працівники будуть більше хворіти, що негативно позначиться на загальній продуктивності праці. Наради і робочі зустрічі зазвичай менш ефективні, якщо вони відбуваються онлайн, або частина співробітників бере участь віддалено. Концентрація уваги, залученість у процес і ефективність комунікацій при цьому падає. Є види робіт, які вимагають фізичної присутності людини, відповідно такі співробітники в принципі не зможуть працювати віддалено. Це стосується і об'єктів критичної інфраструктури: транспорту, постачання та передачі електроенергії, газу, тепла і т. д.

В Україні давно є проблема професійної деградації, дефіциту кваліфікованої робочої сили, а з урахуванням ситуації з COVID і відтоком трудових ресурсів на тлі погіршення загальноекономічної ситуації, потреба в якісних фахівцях тільки посилився. Работодавцям, цілком ймовірно, доведеться конкурувати за окремих працівників, підвищувати зарплати, збільшувати витрати на премії і бонуси.

Ймовірність – висока, значимість – середня.

– Погіршення сальдо рахунку поточних операцій, ризики девальвації 08

У 2021Е ми очікуємо погіршення сальдо торгового балансу і рахунку поточних операцій. До того ж – в будь-якому із сценаріїв.

У разі зростання економіки, як очікується, імпорт буде відновлюватися випереджаючими темпами порівняно з експортом, зростатиме інвестиційний імпорт.

За пессимістичного сценарію експорт впаде сильніше імпорту. Цьогоріч ціни на окремі групи товарів залишалися високими (залізна руда, продовольство), навіть незважаючи на коронакризу. Цінові втрати деяких коммодітіз відновилися до кінця року. Якщо в 2021Е у світі буде реалізований негативний сценарій, українські експортери зазнаватимуть серйозних втрат на тлі різко негативної зовнішньої кон'юнктури. Темпи падіння імпорту, навпаки, сповільняться після сильного просідання у 2020 році.

Ймовірність – висока, значимість – середня.

МОЖЛИВОСТІ

Виклики - це не тільки загрози, це завжди ще й можливості, які відкриваються для України і українців. На підставі зазначених ризиків та існуючих глибинних проблем в українській економіці, ми сформували **перелік можливостей**, які по суті є **планом дій для уряду** на наступний рік.

Зовнішні виклики

ДРУГА СВІТОВА ХВИЛЯ КОРОНАКРИЗИ, ЛОКДАУНИ

ТОРГІВЕЛЬНІ ЗОВНІШНІ ШОКИ:
зниження цін на сировинних ринках,
слабкий зовнішній попит на
українську продукцію, протекціонізм,
зниження обсягів світової торгівлі

Подолання викликів

- Антикризовий план (синхронізація роботи НБУ-Мінфін-Мінекономіки)
- Стимулювання внутрішнього виробництва (імпортозаміщення, локалізація)
- Підтримка бізнесу з метою збереження робочих місць (звільнення від всіх корпоративних податків на період локдаунів)
- Отримання зовнішньої допомоги (дешеві кредити МФО, фін. допомога від США, ЄБРР)
- Реструктуризація боргу 2015 року, викуп ВВП-варантів (VRI)
- Помірна девальвація гривні (до 29-30 грн/дол.), підтримка конкурентоспроможності української продукції на зовнішніх ринках
- Реалізація масштабних державних інфраструктурних проектів

- Пошук нових ринків збути і партнерів у зовнішній торгівлі. Експансія на ринок Африки, Азії
- Розвиток внутрішнього ринку (стимулювання українського споживання):
 - реалізація масштабних інфраструктурних проектів
 - зниження податкового і адміністративного тиску на МСБ
 - пільги компаніям у разі створення нових робочих місць
 - просування на всіх рівнях «купуй українське», кредити під українську продукцію
 - стимулювання довгострокової іпотеки вартістю до 10% річних
- Антидемпінгові заходи та посилення ролі України в СОТ
- Ухвалення закону про локалізацію (протекціонізм)
- Відхід від сировинного експорту на користь високотехнологічного (преференції для експортерів високотехнологічної продукції)

Зовнішні виклики

Фінансові зовнішні шоки:

фінансові, боргові кризи, відтік спекулятивного капіталу та інвестицій з України, зростання вартості запозичень, обмеження доступу до зовнішнього фінансування тощо

РИЗИК ЗМЕНШЕННЯ ПЕРЕКАЗІВ ВІД ЗАРОБІТЧАН (ТИСК НА ПБ)

ЗОВНІШНЄ УПРАВЛІННЯ УКРАЇНОЮ:

залежність України від зовнішніх МФО; обмеження на проведення реформ з боку МВФ (зниження податкового навантаження тощо)

ЗЕЛЕНА АДЖЕНДА ЄВРОПИ, ЕКОЛОГІЧНІ ПОДАТКИ, КУРС НА «SUSTAINABLE»

Подолання викликів

- Реструктуризація боргів, заміщення зовнішніх боргів внутрішніми
- Зниження дефіциту Бюджету, збалансована бюджетна політика (з метою зниження залежності від зовнішніх позик)
- Проведення пенсійної реформи - запуск 2-го рівня (з метою формування внутрішнього ринку позикового капіталу)
- Поліпшення інвестиційного клімату в Україні, промо українських інвестпроектів з метою залучення іноземних інвесторів
- Запуск страхової медицини

- Скорочення імпорту споживчих благ (зарахунок закриття кордонів, обмеження поставок і т. д.)
- Спрощення валютного регулювання НБУ
- Ефективне використання цільових валютних позик, наданих Україні МФО
- Повернення до випуску валютних ОВДП і запуск нових валютних інвестінструментів

- Ухвалення власної Економічної Стратегії та доктрини зовнішньої політики, яка передбачає для кожного глобального суб'єкта свою формулу взаємовигідного партнерства
- Ефективна і довгострокова бюджетна політика, яка дозволить профінансувати реформи без допомоги МФО
- Пошук нових геополітичних партнерів, старт переговорів щодо нових геополітичних союзів
- Залучення довгого дешевого ресурсу від західних організацій (під конкретні цілі, які можуть бути вигідні Заходу: екологічні проекти, водень і т. д.)
- Партнерські проекти з США (титан, космос, ВПК, газ)

- Залучення довгого дешевого ресурсу західних партнерів (ЄБРР, СБ, ЄС) для реалізації проектів в рамках Green deal, Environmental Social Governance (ESG)
- Залучення міжнародної фінансової і технічної допомоги для реалізації інфраструктурних проектів з технічної модернізації української промисловості
- Підготовка проектів водневої економіки

Внутрішні виклики

**ВІДСУТНІСТЬ
ЕКОНОМІЧНОЇ СТРАТЕГІЇ,
пріоритетів державної політики,
інструментів стимулювання економіч-
ного зростання**

**НЕЕФЕКТИВНА БЮДЖЕТНА
ПОЛІТИКА:
необґрунтовано високий фіскальний
тиск, відхід економіки «у тінь»,
проблеми з фінансуванням дефіциту
Бюджету**

**ВІДСУТНІСТЬ РИНКОВИХ
ІНСТИТУТІВ, ЗАРЕГУЛЬОВАНІСТЬ
СЕКТОРІВ ЕКОНОМІКИ**

Подолання викликів

- Ухвалення Економічної Стратегії 2030, створення офісу імплементації із залученням ОП, ВРУ, КМУ та бізнесу, початок реалізації Стратегії
- Перезавантаження державного апарату для досягнення стратегічних цілей
- Визначення пріоритетів державної політики, формування КРІ для органів влади і їхніх керівників, оновлення секторальних і регіональних стратегій
- Секвестр неефективних витрат Бюджету, контроль за ефективністю розпорядників Реформа держапарату: ліквідація старих неефективних державних органів, трансформація держави в сервіс, повноцінний запуск e-government, спрощення адміністрування
- Стимулювання економічного розвитку для збільшення в майбутньому бюджетних надходжень
- Раціональне і довгострокове бюджетне планування
- Переорієнтація на фінансування програм з мінімальним імпортом і високою локалізацією створення доданої вартості (наприклад, бетонні дороги замість асфальтних) Фіскальне стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва
- Створення умов ринкової конкуренції, єдиних зрозумілих і прозорих правил
- Скорочення обсягів крос-субсидування, зокрема в енергетиці
- Перезавантаження держапарату внаслідок досягнення цілей стратегії, усунення непотрібних функцій і регуляцій, спрощення фіскальної політики
- Зниження адміністративного тиску, мораторій на перевірки бізнесу, спрощення та скасування низки дозвільних процедур

Внутрішні виклики

**ВІДСУТНІСТЬ ЗАОЩАДЖЕНЬ,
ІНВЕСТИЦІЙ (ВНУТРІШНІХ)**

**ТЕХНОЛОГІЧНА ВІДСТАЛІСТЬ,
НИЗЬКА ПРОДУКТИВНІСТЬ
ПРАЦІ**

Подолання викликів

- Гарантія державою цивілізованих правил ведення бізнесу
- Запуск ПнВК
- Пенсійна реформа – запуск обов'язкової накопичувальної системи
- Запуск МФЦ з внутрішніми криптоактивами, які будуть інструментом всіх транзакцій в МФЦ
- Створення умов для пільгового кредитування секторів промисловості, які інвестують у створення нових виробничих потужностей. Реалізація системи надання державних гарантій приватним компаніям для залучення фінансування інвестиційних програм
- Спрощення доступу інвесторів до надр (ухвалення нового кодексу про надра)
- Пом'якшення монетарної політики і зниження ключової ставки
- Помірна девальвація гривні (зниження інвестпривабливості ОВДП для банків)
- Створення умов для розвитку фінансового ринку, нових фінансових інструментів, небанківських фінансових послуг, інфраструктури для венчурного капіталу
- Створення умов для появи і розвитку технологічних кластерів, спеціальних територій для розміщення R&D центрів (податкові пільги на ФОП та ін., спрощені можливості для роботи іноземців, підведення інфраструктури)
- Створення середовища для появи hi-tech стартапів
- Залучення стратегічних інвесторів і їхніх технологій (ухвалення економічної стратегії, поліпшення інвестиційної привабливості, регулювання і захист інвестицій)
- Реалізація програми «Індустрія 4.0» і концепції «смарт-фабрика» (створення твердої і м'якої цифрової інфраструктури)

Внутрішні виклики**ДЕМОГРАФІЧНА КРИЗА**

(старіння населення, висока частка пенсіонерів, високе навантаження на працівників, на бюджет)

**ПОГІРШЕННЯ ФІНАНСОВОГО
СТАНУ СИСТЕМОУТВОРЮЮЧИХ
ДЕРЖАВНИХ КОМПАНІЙ, ЗАГРО-
ЗА ЇХ БАНКРУТСТВА (УЗ, ЕНЕР-
ГОАТОМ, УКРЕНЕРГО)**

Подолання викликів

- Створення державних програм щодо повернення українських трудових мігрантів і залучення/інтеграції трудових мігрантів з інших країн (спрошення міграційного законодавства)
- Створення державної програми зі стимулювання народжуваності, підтримки батьків (зниження навантаження на батьків)
- Продовження періоду соціальної активності людей похилого віку
- Створення національної міграційної політики

- Перегляд державної політики щодо цих компаній
- Підвищення тарифу Енергоатому у разі виконання спецобов'язків
- Оперативне розгортання програми з переорієнтації працівників шахт (як елемент закриття шахт та переорієнтації вугільних регіонів)
- Залучення позикового капіталу (випуск цільових облігацій)
- Кредити МФО (ЄБРР, СБ і т. д.)
- Врегулювання взаємних боргів, емісія і докапіталізація компаній
- Проведення реструктуризації

Основні макроекономічні показники України 2020-2021Е (за 3-ма сценаріями розвитку)

Показник	2020E	2021E Песиміст.	2021E Базовий	2021E Оптиміст.
Ймовірність реалізації сценарію		10%	75%	15%
Номінальний ВВП, млрд грн	4 018	4 161	4 727	4 786
Зміна реального ВВП, %	-5,0%	-5,0%	+4,0%	+5,2%
ІСЦ (грудень до грудня), %	5,1%	8,0%	9,5%	8,5%
Дефлятор ВВП, %	6,4%	9,0%	13,2%	13,2%
Номінальний ВВП, млрд \$	148,8	139	162	163
Середньомісячна зарплата, грн	11 399	11 800	13 700	14 000
Інвестиції (валовенагромадження), у % ВВП	4%	4%	12%	13%
Експорт товарів і послуг, млрд \$	58,5	55,4	65,9	67,3
Імпорт товарів і послуг, млрд \$	60,1	58,9	73,0	77,0
Темпи зростання експорту, %	-7,6%	-5,4%	+12,7%	+15,1%
Темпи зростання імпорту, %	-20,2%	-2,0%	+21,5%	+28,1%
Сальдо торгового балансу, млрд \$	-1,6	-3,5	-7,1	-9,7
Сальдо торгового балансу, % до ВВП	-1,1%	-2,5%	-4,4%	-6,0%
Сальдо поточного рахунку, млрд \$	5,5	2,4	-0,8	-2,3
Сальдо поточного рахунку, % до ВВП	3,7%	1,7%	-0,5%	-1,4%
Прямі іноземні інвестиції (сальдо), \$ млрд	0,5	0,3	2,5	4,0
ПІІ у % до ВВП	0,3%	0,2%	1,5%	2,5%
Міжнародні резерви НБУ, млрд \$ (на кінець року)	26,0	23,6	24,4	24,4
Середньорічний офіційний курс UAH/USD	27,0	30,0	29,1	29,3

Джерело: оцінки і прогнози Ukrainian Institute for the Future

БАЗОВИЙ СЦЕНАРІЙ

(ймовірність реалізації 75%)

У 2021 році **світова економіка відновлюється після коронакризи** (зростання в рамках очікувань МВФ **+5%** р/р). У світі поширюються вакцини, що мінімізує число смертей від COVID-19, проте доступ до них мають далеко не всі. Вартість вакцин висока, це посилює розкол по лінії багатства практично у всіх країнах.

Уряди утримуються від жорстких локдаунів, подібних до тих, які були у 2020 році, але використовують часткові обмеження, дотримуючись балансу між контролем за рівнем захворюваності і відновленням економік. Точково, в окремих країнах, спостерігаються спалахи захворювань, однак вони швидко гасяться централізованим постачанням вакцин таким державам.

У другому півріччі 2021 року епідемія є контролюваною в більшості розвинених країн.

Психологічна напруженість у світі поступово сходить нанівець, люди адаптуються до нової реальності (ймовірності заразитися і перехворіти на COVID-19), ділові настрої і очікування поліпшуються.

Долар помірно знижується щодо євро (і до кошику валют) на тлі стабілізації ситуації, стимулюючи зростання цін на сировину і пожвавлення глобальної торгівлі. **Commodity Industrial Inputs Price – 128,5 п. (2016 = 100)**. Темпи зростання світового імпорту перевищують **8%** р/р.

Водночас світовий товарообіг перебуває під тиском через протекціоністські заходи: політики країн спрямовані на захист свого національного виробника і стимулювання розвитку внутрішнього ринку.

Фондові ринки, зазнавши невеликої корекції, продовжують оновлювати історичні максимуми.

Загалом 2021 рік можна назвати роком «відтягування кінця» або «затишшям перед бурею» – фіiscalні стимули і грошові вливання ще продовжують давати свої плоди, загальний настрій, «що кризу вдалося пережити», стимулює ділову активність, а зростаючі фінансові ринки створюють ілюзію загального благополуччя.

У світі продовжує надуватися «боргова бульбашка», зростають ризики для країн, що розвиваються, нарощує загроза колапсу всієї світової фінансової системи, але це проблеми не 2021 року.

Україна справляється з піком захворюваності, маючи показники смертності на рівні Європи. Колапсу медичної системи не відбувається. Водночас у країні зберігається напруженість через дефіцит вакцин і кисню, підвищений рівень смертності від захворювань, не пов'язаних з COVID-19.

Відновлюється зовнішній попит на українську продукцію, зростає експорт з України, валютна виручка. Зовнішні чинники дають імпульс для зростання експортоорієнтованих секторів і багато в чому забезпечують позитивну динаміку ВВП.

Збільшуються перекази заробітчан. Країни Європи поступово виходять з кризи і формують стійкий попит на українську робочу силу, яка стала дешевшою. Зростання переказів багато в чому згладжує негативні тенденції в зовнішньому балансі.

За умов надлишку ліквідності на світових ринках і зниження побоювань інвесторів Україна розміщує євробонди з відносно невисокою прибутковістю. Це дозволяє закрити питання зовнішнього фінансування. Проблем з погашенням та обслуговуванням зовнішніх боргів Україна не має.

З відновленням економіки активізується галузь машинобудування, хімічна галузь, транспортний сектор, дорожнє і житлове будівництво, розвиваються іпотечні програми, оскільки компанії шукають ресурс для збільшення продажів.

Сектор послуг відновлюється з весни 2021 року і зростає швидше за інші галузі (за рахунок низької бази порівняння).

Мабуть, на цьому позитив щодо України закінчується.

У 2021 році Україна, як і раніше, не є суб'єктом і виступає предметом домовленостей глобальних і регіональних гравців: США, ЄС, Китаю, РФ, Туреччини.

У країні відбувається політична криза, що блокує проведення реформ і відлякує зовнішніх інвесторів. Уряд переважно реагує на поточні виклики і займається «латанням дірок». Українська економіка продовжує шлях «животіння в болоті».

Ухвалена національна економічна стратегія України 2030, проте вона не реалізується через відсутність коаліції в парламенті.

Технологічний прорив відсутній, точково з'являються нові технології та інновації, але практично всі вони перетікають до інших країн, разом з тими, хто їх створив.

Банківська система продовжує перебувати в замороженому стані. Населення, не маючи впевненості в доходах, не несе гроші в банки. Нульова декларація відкладена. З діючих інструментів задіяна тільки державна програма «5-7-9». Частка кредитів у ВВП продовжує скорочуватися. Банки воліють вкладати свої кошти в депозитні сертифікати НБУ і короткострокові ОВДП Мінфіну.

Баланси банків погіршуються, кількість неплатоспроможних клієнтів зростає. Кредитні програми уряду використовуються для поліпшення балансів. Доступ фізосіб до швидких грошей ускладнюється через підвищення контролю на ринку небанківського кредитування.

Державний бюджет перевиконується по доходах за рахунок більш високої інфляції. А втім, до кінця року нарощують ризики фіiscalnoї кризи, постає традиційне питання – за рахунок чого фінансувати роздутий дефіцит бюджету. Розглядаються два варіанти: прихована емісія НБУ (через банки шляхом видачі кредитів рефінансування) і секвестр держвидатків.

Є проблема з обслуговуванням внутрішнього боргу. Державні банки мають обмеження на ОВДП в портфелі, іноземці поводяться досить стримано щодо українських бондів (позначається фактор девальвації), на цьому тлі держава робить спроби популяризації ОВДП серед фізичних осіб.

Системоутворюючі підприємства, такі як «Укрзалізниця», «Енергоатом», перебувають на межі банкрутства. Великі державні монополії, які зазнали збитків у 2020 році, докапіталізуються через ОВДП, а також отримують нові кредитні зобов'язання.

Споживчий попит поступово відновлюється: є ефект відкладеного попиту. На цьому тлі зростає споживчий імпорт, що негативно позначається на зовнішньоторговельному балансі. Зростання переказів заробітчан частково нівелює ефект зростання імпорту, однак рахунок поточних операцій формується зі знаком мінус. Курс гривні перебуває під тиском.

Внутрішні інвестиції демонструють позитивну динаміку на тлі вкрай низької бази порівняння 2020 року, проте інвестиційна активність досить слабка. У бізнесу відсутні джерела фінансування інвестиційних програм. Зовнішні інвестори ще менш активні, ПІІ в Україну не перевищують і **1,5%** ВВП.

Дефіцит поточного рахунку покривається приплівом валоти по фінансовому рахунку. НБУ реалізує політику помірної девальвації (до **29-30 грн** до кінця 2021 року), скуповуючи надлишки валоти в резерви.

Протягом року нарощає інфляційний тиск, чому сприяють такі чинники:

- пожвавлення ділової активності на тлі незабезпеченого приросту монетарної бази і грошової маси у 2020 році (емісійного покриття дефіциту бюджету);
- підвищення податкового навантаження на бізнес (законопроект 1210);
- помірна девальвація гривні;
- зростання цін на коммодітіз (зокрема на імпортовані Україною енергоресурси);
- зростання інфляційних очікувань.

Українська економіка демонструє підйом за підсумками 2021 року, проте зростання ВВП (**+ 4%** p/p) нижче ніж в середньому у країнах, що розвиваються (**+ 6%** p/p) і навіть нижче ніж зростання світової економіки (**+ 5%** p/p). ■

ПЕСИМІСТИЧНИЙ СЦЕНАРІЙ

(ймовірність реалізації 10%)

Світова економіка знову занурюється в рецесію.

Причому **можливі два підсценарії:**

- криза, яку спровокував вірус;
- криза, що спровокована системними проблемами світової економіки.

У разі реалізації підсценарію №1 поширення вірусу у світі і Україні зростає. Крім хвилі захворюваності на початку 2021 року, відбуваються спалахи захворювань восени, країни оголошують локдауни, хоча вони не мають системного характеру. Мутації вірусу знижують ефективність пропонованих вакцин. В Україні відбувається колапс медичної системи, зростає смертність серед населення (можливий медичний майдан).

У разі реалізації підсценарію №2 у світі вдається призупинити поширення вірусу, але все одно відбувається занурення світової економіки в рецесію на тлі невирішених системних проблем: високого рівня безробіття, складнощів з доступом до вакцини, розшаруванням суспільства, фіiscalних та боргових криз, банкрутств, дефолтів. Відбувається масштабна корекція на фондових ринках, гроші перетикають в американські держоблігації, курс долара зростає, що стримує зростання торгівлі і попит на комодітіз, ціни на сировину перебувають під тиском сильного долара. В Україні ситуація розвивається вкрай несприятливо. Вакцини важкодоступні, рівень смертності серед населення зростає, ще й з огляду на те, що лікарні переповнені і не можуть обслуговувати людей із захворюваннями, не пов'язаними з COVID: онкологічними, серцево-судинними, іншими хронічними хворобами. Медична система – на межі колапсу.

Незалежно від підсценарію (№1 або №2) Україна опиняється в економічній кризі:

- **Експорт знижується** на тлі несприятливої зовнішньої кон'юнктури: слабкого зовнішнього попиту, логістичних проблем;
- **Перекази від заробітчан скорочуються;**
- **Зовнішні ринки запозичень закриті для України.** Виникають проблеми з обслуговуванням валютних боргів, відбувається девальвація гривні. НБУ витрачає резерви для стабілізації ситуації на валютному ринку;

- **Зайнятість стрімко падає, безробіття зростає,** відбувається втрата джерел доходу, критично знижується рівень життя (за дуже короткий проміжок часу населення біdnіє);
- **Падають страхові відрахування,** зокрема ЄСВ, зростає дефіцит Пенсійного фонду і навантаження на бюджет у зв'язку з необхідністю виплат пенсій;
- **Відбувається бойкотування сплати податків.** Зростають неплатежі за комунальні послуги, підприємства паливно-енергетичного комплексу стикаються з різким погіршенням свого фінансового стану;
- **Виникає ризик банкрутства системоутворюючих підприємств,** таких як «Укрзалізниця», «Енергоатом», «Укренерго» і т.д. Понад 20 державних компаній зіткнулися з погіршенням свого фінансового стану та вимагають виплат за держгарантіями;
- **Погіршуються баланси банків,** вартість грошей в економіці зростає, кредитування відсутнє. У бізнесу виникають проблеми з оборотним капіталом, обслуговуванням кредитів, погіршуються кредитні історії компаній;
- **Різко зростає навантаження на Держбюджет** (збільшуються соціальні виплати), одночасно падає ділова активність і знижуються податкові надходження, відбувається фіiscalна криза. Для фінансування дефіциту бюджету здійснюється емісія;
- У відповідь на зростання інфляційних очікувань **НБУ піднімає облікову ставку**, жорстка монетарна політика ще більше стримує економічне зростання;
- На тлі зростання інфляції і уповільнення ділової активності **у країні починається стагфляція**;
- **Економічна криза призводить до політичного колапсу.** Відбувається збільшення дистанції між регіонами і центром, регіони відчувають безкарність, зростають сепаратистські настрої (можлива феодалізація з подальшою федерацією). Чинна влада стрімко втрачає легітимність. Її опоненти користуються ситуацією;
- **Відбуваються дострокові парламентські вибори** (цілком ймовірно, що на тлі соціальної кризи владу отримують популісти і проросійські сили);
- **Україна перебуває на межі суверенного дефолту країни**, змушені звертатися за допомогою до МВФ/ Росії/олігархів (залежно від того, які політичні сили опиняться «біля керма»).

ОПТИМІСТИЧНИЙ СЦЕНАРІЙ (ймовірність реалізації 15%)

З весни світова економіка починає активно відновлюватися. Пройшовши стадію тестування, вакцини стрімко поширяються спочатку в США та Європі, а потім і в інших країнах.

В Україні вакцини покривають не всю потребу, однак поширення вірусу і рівень захворюваності вдається стримати.

Практично у всіх країнах відновлюється економічне зростання, активізується зовнішня торгівля, зростає попит на сировинні товари, а заразом і котирування на товарних біржах. Сприятлива зовнішня кон'юнктура позитивно впливає на експорт з України.

З відновленням світового ринку реалізується відкладений попит, зокрема на інфраструктурні проекти, зростає попит на конструкційні матеріали, металургійну продукцію. Країни посилюють політику щодо продовольчої безпеки, українські аграрії використовують це для нарощування поставок своєї продукції на зовнішні ринки.

Зростання експортоорієнованих виробництв стимулює збільшення інвестиційного імпорту, паралельно зростає й імпорт споживчих товарів. Цьому сприяє відновлення зайнятості, зростання доходів населення.

Уряд ухвалює економічну стратегію України 2030 та починає її реалізацію. Відбувається перезавантаження державних інститутів, сформовані КРІ для органів влади і їхніх керівників, протягом року оновлюються регіональні та секторальні стратегії.

У країні запускаються реформи:

- **реформа держапарату:** трансформація держави в сервіс, повноцінний запуск e-government;
- **податкова реформа** (запуск ПнВК);
- **пенсійна реформа** – запуск обов'язкового накопичувального рівня (з одночасним створенням умов для розвитку фінансового ринку, появи нових фінансових інструментів, небанківських фінансових послуг);
- **дерегуляція секторів економіки** (створення єдиних зрозумілих правил, умов ринкової конкуренції).

Одночасно реалізується програма розвитку внутрішнього ринку і підтримки внутрішніх виробників:

- ухвалюється закон про локалізацію;
- розробляється і ухвалюється законопроект про технологічні кластери;
- створюються умови для пільгового кредитування секторів, які інвестують у створення нових виробничих потужностей, а також для виробників високотехнологічної продукції;
- на всіх рівнях проводиться масштабна кампанія «купуй українське».

Запускаються процеси, пов'язані з розвитком інновацій, з'являється агентство розвитку та стимулювання інновацій, створюються умови для появи hi-tech стартапів.

Ухвалено рішення про запуск в Україні міжнародного фінансового центру «Київ» з британським правом.

Завдяки цим факторам, а також активному промо України в світі, інвестори починають розвертатися в бік української економіки. У агросектор і машинобудівну галузь заходять великі іноземні компанії. Починається реалізація перших проектів у рамках «green deal» із залученням довгого дешевого ресурсу західних партнерів. Компанії проводять переговори щодо перенесення в Україну виробництв і залучення нових технологій.

Крім того, в Україні запускають масштабні інфраструктурні проекти, зокрема житлове будівництво. Одним з інструментів стимулювання є довгострокова іпотека з вартістю до **10%** річних.

Завдяки економічним стимулам, дешевому кредитуванню, українські компанії починають модернізацію, зростає інвестиційна активність.

Системоутворюючі підприємства виходять з передбанкротного стану, рефінансують існуючі борги, частково їх погашають. Змінюється підхід до тарифоутворення, усувається перехресне субсидування. «Укрзалізниця» здійснює анбандлінг, запроваджує ринкові тарифи на пасажирські перевезення, відмовляється від соціальних продуктів.

Зі зростанням економіки та інвестицій бюджет 2021 року виконується згідно з планом. Попередньо здійснюється оптимізація витрат бюджету і їх скорочення.

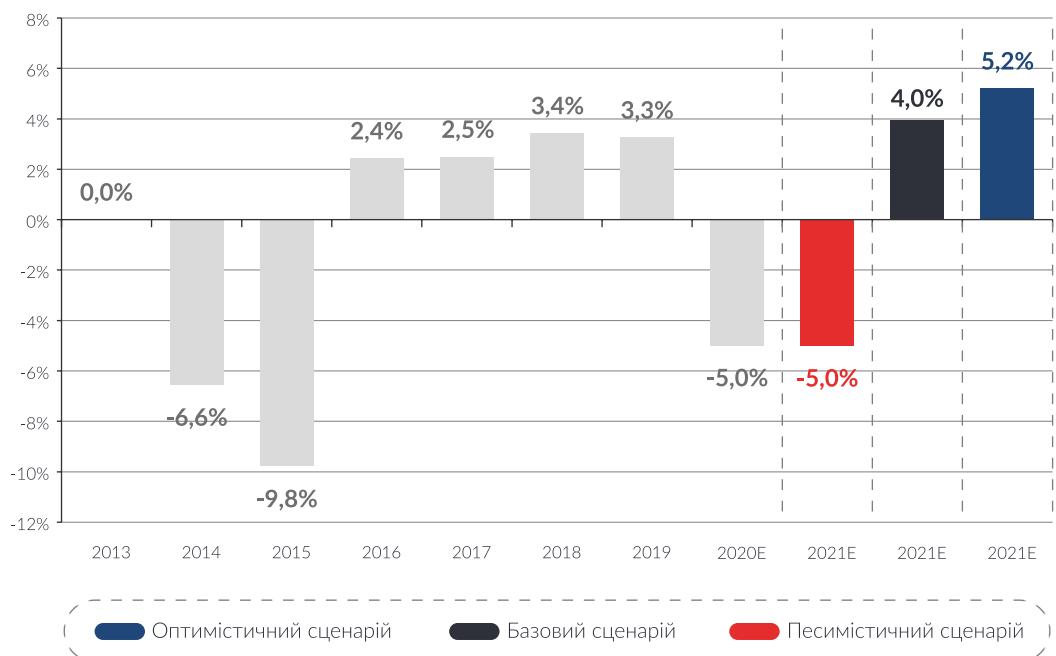
Україна без зовнішньої допомоги справляється з виплатою зовнішніх і внутрішніх боргів.

У політичній площині очікується формування коаліції у Верховній Раді, запуск системних реформ. Досягається олігархічний консенсус.

Ухвалення доктрини зовнішньої політики до кінця 2021 року вперше за тривалий час дозволяє визначити для кожного глобального суб'єкта свою формулу взаємовигідного партнерства з Україною.

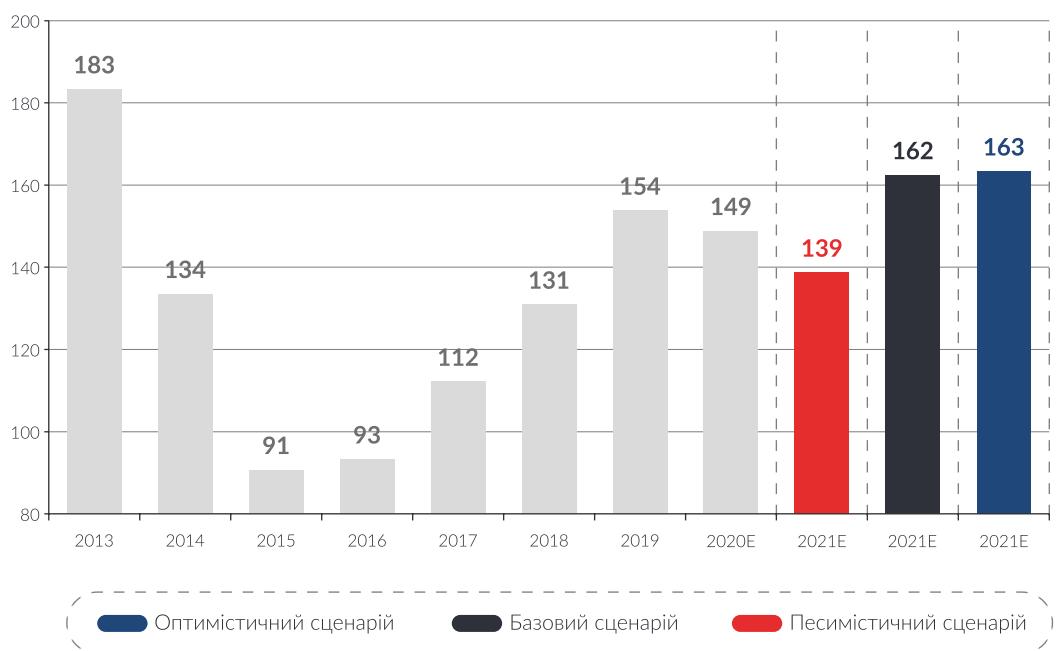

Зміна реального ВВП, %

Джерело: Укрстат, оцінки та прогнози Ukrainian Institute for the Future

Номінальний ВВП, млрд \$

Джерело: Укрстат, оцінки та прогнози Ukrainian Institute for the Future

04

БЮДЖЕТ УКРАЇНИ, ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС 2021Е, КУРС ГРИВНІ

01

БЮДЖЕТ 2021

З приходом чорного лебедя у вигляді коронакризи, бюджет 2020 піддався безпредecedентним змінам, у зв'язку з чим, державні витрати у квітні 2020 року було збільшено з **39,9%** ВВП до **47,7%** ВВП з дефіцитом понад **7,5%** ВВП.

Запущений на 3 місяці локдаун у всьому світі та Україні серйозно обрушив українську економіку. У зв'язку з кризою Кабінет Міністрів скоротив прогнозовані доходи бюджету на 2020 рік на **150 млрд грн** і вів додатковий стабілізаційний фонд у розмірі **64 млрд грн**. За нашою оцінкою, динаміка зборів доходів держави - позитивна і оновлений план по доходах у 2020Е буде перевиконано на суму приблизно **30 млрд грн**.

З іншого боку, держава під час кризи досить раціонально розпоряджалася видатковою частиною бюджету, водночас стимулюючи економічну діяльність за програмою Президента України «Велике будівництво». У результаті дефіцит консолідованих фінансів (зведеній бюджет + ЄСВ) за підсумками 10 місяців дещо перевищує **2%** ВВП, а витрати на економічну діяльність у 2020Е зростуть з **3,9%** ВВП до **5,6%** ВВП.

Ми прогнозуємо дефіцит консолідованих фінансів за підсумками 2020Е на рівні **200 млрд грн** або **5%** ВВП. Є ймовірність секвестру бюджету, якщо держава не зможе спільно з Національним банком і державними або комерційними банками домовитися про формат фінансування дефіциту бюджету на рівні **100-120 млрд грн** у грудні 2020Е.

Ми повинні констатувати, що кризової раціональності, яка була у 2020 році, вже немає у поданому бюджеті на 2021Е. Бюджет на 2021Е був занадто роздутий за видатками та поданий до парламенту з базовим дефіцитом у **6,2%** ВВП. Крім того, у бюджеті на 2021Е різко змінені пріоритети. Держава вирішила підняти зарплати на **30%** за напрямками: медицина, освіта, духовний та фізичний розвиток. У результаті - витрати за цими напрямками зросли практично на **100 млрд грн**. Це збільшення витрат абсолютно не покрите дохідною частиною і буде фінансуватись шляхом нарощування боргових зобов'язань у 2021Е.

Також ми спостерігаємо саботаж Міністерства фінансів і Податкового комітету щодо вимог Президента України про запуск податку на виведений капітал і нульової декларації. Замість фіiscalного і монетарного стимулювання економіки Міністерство фінансів і Податковий комітет сконцентровані переважно на методах, що збільшують податкове навантаження на економіку і стимулюють від'їзд активних громадян на заробітки за кордон. Цьому будуть сприяти запуск законопроекту 1210, підняття мінімальної зарплати до **6000 грн** і спроба загальної РРО-ризації з відкриттям податкових перевірок.

Бюджет-2021 до другого читання зазнав переважно технічних правок без зміни пріоритетів. Доходи держави були збільшені на **25-30 млрд грн** за відсутності зростання консолідованих витрат. У результаті Міністерство фінансів очікує дефіцит консолідованих фінансів на рівні **5,7%** ВВП. Ми вважаємо, що цей бюджет буде прийнятий парламентом без істотних змін у дохідній і видатковій частині у грудні 2020Е.

Ми позитивно налаштовані на можливість виконання Бюджету на 2021Е за умови реалізації базового сценарію розвитку. І хоча у базовому сценарії ми очікуємо більш низьке економічне зростання, ніж закладено в державному бюджеті, **4%** порівняно з **4,6%** ВВП, ми вважаємо, що інфляція та імпорт у 2021Е будуть істотно вищими за закладені Міністерством економіки параметри. Також власні доходи бюджетних установ будуть суттєво вищими за прогноз Міністерства фінансів, що дозволить перевиконати доходи у 2021Е (за нашою оцінкою, на суму приблизно **30 млрд грн**).

З іншого боку, ми також бачимо резерви і в державних витратах. У першу чергу, за статтею обслуговування боргів, а також соціальної функції держави. Наша оцінка дефіциту бюджету за підсумками 2021Е у базовому сценарії розвитку – менше **200 млрд грн** або **4,1%** ВВП.

Це дозволяє запустити податок на виведений капітал з 01.07.2021 року, навіть без пошуку компенсаторів у бюджеті. До того ж, Український інститут майбутнього підготував пропозицію щодо скорочення видаткової частини бюджету на **34,8 млрд грн** без скорочень витрат на медицину, освіту і науку.

Консолідований бюджет України 2017-2021E

Показники	2017	2018	2019	2020E МФУ-1	2020E МФУ-2	2020E UIF	2020E МФУ	2021E UIF
ВВП, млрд грн	2983	3559	3975	4554	3986	4018	4504	4727
ВВП, млрд дол.	112	130	153	169	133	149	155	162
Зростання ВВП, %	2,5%	3,3%	3,2%	3,7%	-4,8%	-5,0%	4,6%	4,0%
Курс грн/дол, середній	26,6	27,3	25,9	27,0	30,0	27,0	29,1	29,1
Держ.борг, млрд грн (на кін. року)	2142	2169	1998	2463	2710	2500	2909	2785
Держ.борг, % ВВП	71,8%	60,9%	50,3%	54,1%	68,0%	62,2%	64,6%	58,9%
Доходи, млрд грн	1198	1412	1563	1730	1586	1612	1765	1794
ЄСВ, млрд грн	181	228	273	315	295	291	342	345
Доходи зведеного бюджету, млрд грн	1017	1184	1290	1415	1291	1321	1423	1449
Податок з доходів фізичних осіб	186	230	275	325	296	292	346	346
Податок на прибуток підприємств	73	106	117	131	108	104	120	116
ПДВ	314	375	379	446	379	395	468	471
Акцизний податок	121	133	137	148	142	151	154	163
Рентнаплата та плата за користування надрами	51	50	52	61	37	37	46	46
Мито	25	27	30	33	29	31	33	36
Місцеві податки	53	61	74	73	74	75	84	84
Інші податки	5	5	6	7	5	5	6	6
Неподаткові надходження	154	193	213	185	214	226	163	177
Інші доходи	34	5	7	6	6	5	5	5

Показники	2017	2018	2019	2020E МФУ-1	2020E МФУ-2	2020E UIF	2020E МФУ	2021E UIF
Видатки, млрд грн	1238	1478	1644	1817	1903	1814	2021	1986
Загальнодержавні функції	166	192	203	231	289	211	259	241
Загальнодержавні функції	56	75	83	88	143	84	97	97
Обслуговування боргу	111	116	120	143	147	127	161	144
Оборона	74	97	107	118	120	116	119	119
Громадський порядок, безпека та судова влада	88	118	141	157	154	157	167	167
Економічна діяльність	103	141	154	199	194	225	216	216
Охорона навколошнього природного середовища	7	8	10	12	11	9	13	13
Житлово-комунальне господарство	27	30	34	34	31	34	28	35
Охорона здоров'я	102	116	128	137	162	153	194	194
Духовний та фізичний розвиток	24	29	32	36	33	32	44	42
Освіта	178	210	239	258	265	248	296	296
Соціальний захист та соціальне + пенсійне забезпечення	467	537	595	637	643	631	684	662
ПФУ	295	359	425	443	481	475	495	495
Субсидії ЖКГ	70	70	45	48	39	36	37	37
Інша діяльність у сфері соціального захисту	101	109	125	147	122	120	152	130
Дефіцит бюджету, млрд грн	40	66	80	88	316	202	256	192

Джерело: Казначейство, Міністерство фінансів, оцінки і прогнози Ukrainian Institute for the Future

Консолідований бюджет України 2017-2021E, у % до ВВП

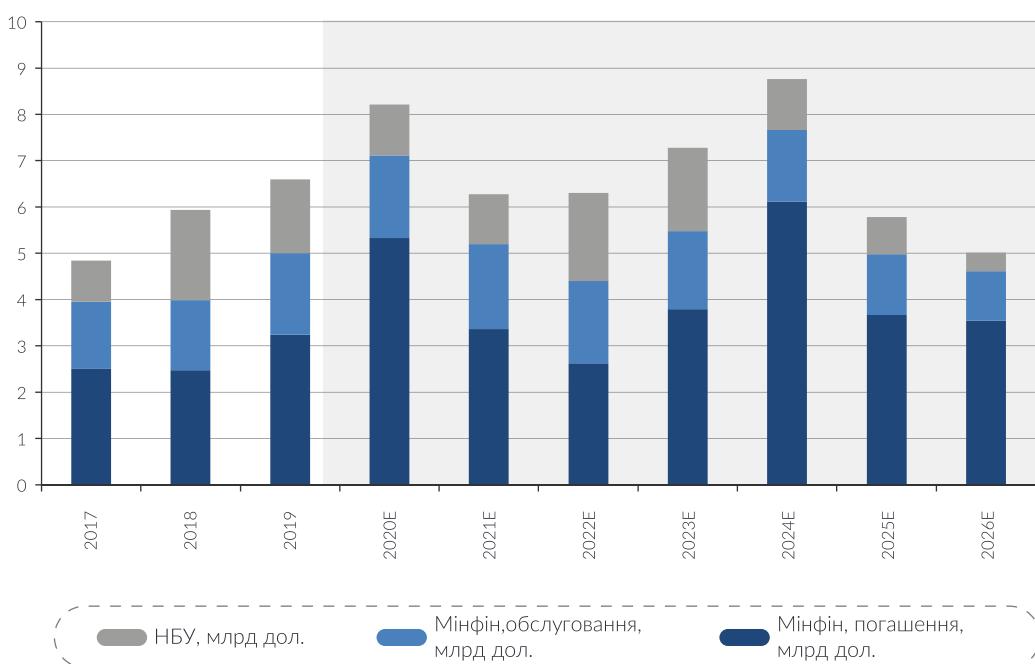
Показники	2017	2018	2019	2020E МФУ-1	2020E МФУ-2	2020E UIF	2020E МФУ	2021E UIF
Доходи, % ВВП	40,1%	39,7%	39,3%	38,0%	39,8%	40,1%	39,2%	37,9%
ЄСВ, % ВВП	6,1%	6,4%	6,9%	6,9%	7,4%	7,2%	7,6%	7,3%
Доходи зведеного бюджету, %	34,1%	33,3%	32,5%	31,1%	32,4%	32,9%	31,6%	30,7%
Податок з доходів фізичних осіб	6,2%	6,5%	6,9%	7,1%	7,4%	7,3%	7,7%	7,3%
Податок на прибуток підприємств	2,5%	3,0%	3,0%	2,9%	2,7%	2,6%	2,7%	2,5%
ПДВ	10,5%	10,5%	9,5%	9,8%	9,5%	9,8%	10,4%	10,0%
Акцизний податок	4,1%	3,7%	3,4%	3,2%	3,6%	3,8%	3,4%	3,5%
Рентнаплата та плата за користування надрами	1,7%	1,4%	1,3%	1,3%	0,9%	0,9%	1,0%	1,0%
Мито	0,8%	0,8%	0,8%	0,7%	0,7%	0,8%	0,7%	0,8%
Місцеві податки	1,8%	1,7%	1,9%	1,6%	1,9%	1,9%	1,9%	1,8%
Інші податки	0,2%	0,1%	0,2%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%
Неподаткові надходження	5,2%	5,4%	5,4%	4,1%	5,4%	5,6%	3,6%	3,7%
Інші доходи	1,1%	0,1%	0,2%	0,1%	0,2%	0,1%	0,1%	0,1%
Видатки, млрд грн	41,5%	41,5%	41,4%	39,9%	47,7%	45,2%	44,9%	42,0%
Загальнодержавні функції	5,6%	5,4%	5,1%	5,1%	7,3%	5,2%	5,7%	5,1%
Загальнодержавні функції	1,9%	2,1%	2,1%	1,9%	3,6%	2,1%	2,2%	2,1%
Обслуговування боргу	3,7%	3,3%	3,0%	3,1%	3,7%	3,2%	3,6%	3,0%
Оборона	2,5%	2,7%	2,7%	2,6%	3,0%	2,9%	2,6%	2,5%
Громадський порядок, безпека та судова влада	3,0%	3,3%	3,6%	3,4%	3,9%	3,9%	3,7%	3,5%
Економічна діяльність	3,4%	4,0%	3,9%	4,4%	4,9%	5,6%	4,8%	4,6%
Охорона навколошнього природного середовища	0,2%	0,2%	0,2%	0,3%	0,3%	0,2%	0,3%	0,3%
Житлово-комунальне господарство	0,9%	0,9%	0,9%	0,7%	0,8%	0,8%	0,6%	0,7%
Охорона здоров'я	3,4%	3,3%	3,2%	3,0%	4,1%	3,8%	4,3%	4,1%
Духовний та фізичний розвиток	0,8%	0,8%	0,8%	0,8%	0,8%	0,8%	1,0%	0,9%
Освіта	6,0%	5,9%	6,0%	5,7%	6,7%	6,2%	6,6%	6,3%
Соціальний захист та соціальне + пенсійне забезпечення	15,6%	15,1%	15,0%	14,0%	16,1%	15,7%	15,2%	14,0%
ПФУ	9,9%	10,1%	10,7%	9,7%	12,1%	11,8%	11,0%	10,5%
Субсидії ЖКГ	2,3%	2,0%	1,1%	1,0%	1,0%	0,9%	0,8%	0,8%
Інша діяльність у сфері соціального захисту	3,4%	3,1%	3,2%	3,2%	3,1%	3,0%	3,4%	2,8%
Дефіцит бюджету, млрд грн	1,3%	1,9%	2,0%	1,9%	7,9%	5,0%	5,7%	4,1%

Джерело: Казначейство, Міністерство фінансів, оцінки і прогнози Ukrainian Institute for the Future

Ми також позитивно налаштовані щодо розміру державного боргу і можливості державою обслуговувати зовнішні зобов'язання у 2021Е. За нашою оцінкою, на кінець 2020Е розмір державного боргу складе **62-63%** ВВП, що значно нижче за прогноз Міністерства фінансів - **68%** ВВП. А на кінець 2021Е державний борг у базовому сценарії розвитку впаде нижче позначки **60%** ВВП.

Варто відзначити, що 2021Е і 2022Е є найпростішими роками з точки зору зовнішніх виплат кредиторам. Міністерство фінансів випустило **2 млрд дол.** євробондів у серпні 2020 року і заздалегідь погасило частину тіла кредитів до виплат у 2021Е і 2022Е. Таким чином Мінфін знизив виплати на наступні два роки. Тепер наступний пік виплат прогнозується на 2024Е.

Основні макроекономічні показники України 2020-2021Е (за 3-ма сценаріями розвитку)

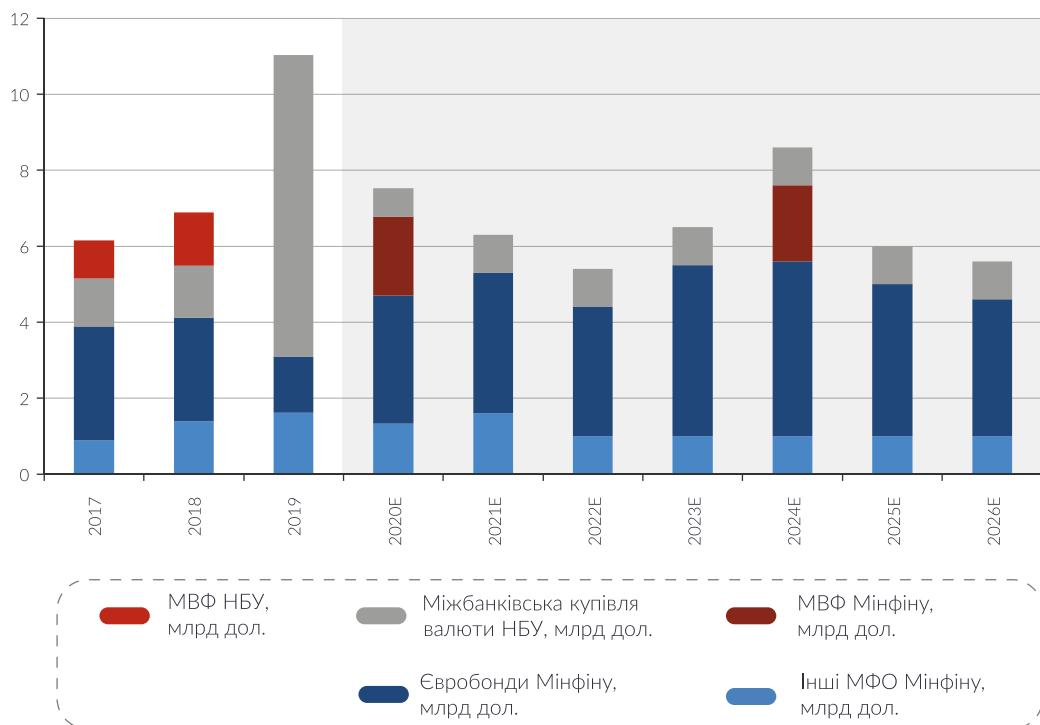

Джерело: Міністерство фінансів, НБУ, МВФ, оцінки і прогнози Ukrainian Institute for the Future

У 2021Е Міністерству фінансів необхідно погасити тіло зовнішніх кредитів у розмірі **3,3 млрд дол.**, з яких **2 млрд дол.** припадає на вересень 2021Е. Також Міністерству фінансів необхідно виплатити відсотки за зовнішніми позиками приблизно на **1,7 млрд дол.**. Виплати Національним банком тіла та відсотків МВФ складуть у 2021Е близько **1 млрд дол.**.

Ми не вважаємо, що відмова від співпраці з МВФ у 2021Е і 2022Е призведе до дефолту та неможливості обслуговувати зовнішні зобов'язання. Ми підготували прогноз плану залучення зовнішніх запозичень, здійснюючи який, можливо обійтися без МВФ у 2021-2023ЕЕ. Якщо Україна не виплатить частину боргів заздалегідь, то у 2024Е у зв'язку з піковим навантаженням виплат, найімовірніше, знову доведеться звертатися за рефінансуванням до МВФ.

Графік необхідного залучення валюти для покриття виплат (2021-2023ЕЕ - без допомоги МВФ)

Джерело: Міністерство фінансів, НБУ, МВФ, оцінки і прогнози Ukrainian Institute for the Future

Щоб розрахуватися із зовнішніми боргами у 2021Е, необхідно у першій половині року залучити 3 млрд дол. євробондів і кредит від Великобританії за домовленістю на **1,2 млрд фунтів**.

Водночас у базовому сценарії розвитку ми очікуємо, що у 2021Е кредитування від МВФ і пов'язане з ним кредитування від інших МФО буде отримано у розмірі **2-3 млрд дол.** Також Мінфін з високою ймовірністю зможе залучити євробонди, що дозволить виконати план зовнішніх запозичень у 2021Е.

За внутрішніми боргами ми очікуємо проблемну ситуацію, пов'язану з фінансуванням державного бюджету наприкінці 2021Е, подібну до тієї, яку держава має у 2020 році. ■

ПРОГНОЗ КУРСУ І ПЛАТІЖНОГО БАЛАНСУ

На платіжний баланс і курс національної валюти у 2020 році впливали економічні і політичні чинники. Ми вважаємо політику Національного банку у 2020 році адекватною в поточній економічній ситуації. З одного боку, Національний банк рекордним чином знизвив облікову ставку до **6%**, що було реакцією на кризу. З іншого боку, ми також відзначаємо хорошу роботу Національного банку на міжбанківському ринку. Він ефективно згладив панічні настрої на старті економічної кризи у березні 2020 року, витративши на це **2 млрд дол.** Також НБУ ефективно викуповував надлишки валюти у резерви в моменти перевищення пропозиції валюти над попитом. У підсумку позитивний викуп валюти на міжбанківському ринку за 11 місяців становить **750 млн дол.**

Світова криза і локдаун істотно вплинули на ділову активність у 2020 році. Потрібно відзначити, що у 2020 році ситуація розвивалася за кращим сценарієм, ніж оцінювали міжнародні та українські інституції і експертні центри. Наприклад, Український інститут майбутнього у березні цього року, на початку кризи, оцінював міжнародні резерви на кінець року на рівні **22 млрд дол.**, а МВФ у своєму прогнозі щодо України прогнозував **18,8 млрд дол.** Водночас на кінець 2020Е Україна з високою ймовірністю буде мати міжнародні резерви на рівні **26 млрд дол.**

Такий рівень резервів буде досягнуто навіть незважаючи на вихід іноземних інвесторів з українських ОВДП, володіння якими впало з **128 млрд грн** на піку 26 лютого до **75 млрд грн** на початку грудня. До того ж, у 2020 році ми спостерігали активний політичний тиск на інвесторів з боку зовнішніх гравців та частини внутрішніх політиків, що підштовхувало їх виходити з українських ОВДП. Особливо такий тиск відчувався під час звільнення Кабінету Міністрів Гончарука і Голови НБУ Смолія.

Україна у 2020Е буде мати позитивний платіжний баланс. Він буде досягнутий переважно за рахунок наступних чинників:

- Більш сприятливої для України цінової кон'юнктури на експортних ринках, що знизило експорт тільки на **7,6%**;
- Більш потужного, ніж очікувалося, падіння імпорту. Ми очікуємо падіння на **20%** за підсумками 2020Е. Особливо сильно зменшиться імпорт послуг - з **15 до 10 млрд дол.**;
- Проблем з фінансуванням операційної діяльності підприємств під час карантину, що різко знизило відтік прибутку з України під час карантинних обмежень;
- Відсутності відтоку валюти з країни (скорочення зовнішнього туризму).

У підсумку за рахунком поточних операцій у 2020Е ми очікуємо понад **5 млрд дол.** позитивного сальдо. А середній курс за підсумками 2020Е вийде на рівень **26,9-27,0 грн/дол.**, що означає незначну девальвацію у порівнянні з курсом **25,9 грн/дол.** - середнім у 2019 році.

У 2021Е ми очікуємо збільшення тиску на гривню за всіма сценаріями розвитку. Це буде викликано перевищеннем зростання імпорту над зростанням експортом (базовий та оптимістичний сценарії) або перевищеннем падіння експорту над зниженням імпорту (песимістичний сценарій).

Ми очікуємо у базовому сценарії зростання імпорту послуг на **30%**, зокрема туристичних послуг - на понад **100%**. Зростання імпорту товарів очікується у базовому сценарії на **20%**, що істотно вище за прогноз Міністерства економіки. Воно буде викликано зростанням як цін, так і обсягу споживання палива і енергоресурсів у 2021Е. Також істотно зросте попит на споживчий і промисловий імпорт за рахунок відкладеного попиту як у споживанні, так і в інвестиціях.

Крім того, ми очікуємо частковий відтік громадян на заробітки після відкриття кордонів і зняття карантинних обмежень, що сприятиме збільшенню перерахувань коштів заробітчанами. За нашою оцінкою, зростання зовнішніх інвестицій у 2021Е очікується досить слабким і у базовому сценарії очікується на рівні **2,5 млрд дол.**, оскільки держава своїм діям у 2020 році скоріше негативно впливала на залучення іноземних інвестицій в економіку.

Загалом ми очікуємо негативний рахунок поточних операцій у базовому і оптимістичному сценаріях та позитивний – у пессимістичному сценарії. До того ж, у базовому сценарії відтік коштів іноземних інвесторів з ОВДП припиниться, а скуповування населенням валюти у банків продовжиться.

За підсумками 2021Е очікується зниження рівня міжнародних резервів до **24-25 млрд дол.** і середній курс на рівні **29-30 грн/дол.** в залежності від сценарію розвитку. У базовому сценарії середній курс – **29,1 грн/дол.**

Прогноз платіжного балансу за підсумками 2020Е і за трьома сценаріями 2021Е представлений у таблиці.

Платіжний баланс України, млн дол.

Статті платіжного балансу	2019	2020E	2021E Песиміст.	2021E Базовий	2021E Оптиміст.
A. Рахунок поточних операцій	-4 124	5 517	2 380	-759	-2 301
Баланс товарів та послуг	-12 511	-1 605	-3 500	-7 139	-9 681
Баланс товарів	-14 261	-6 660	-7 500	-10 466	-11 844
Експорт товарів	46 091	43 405	41 400	49 612	50 700
Імпорт товарів	60 352	50 065	48 900	60 078	62 544
Баланс послуг	1 750	5 054	4 000	3 327	2 164
Експорт послуг	17 465	15 108	14 000	16 317	16 619
Імпорт послуг	15 715	10 054	10 000	12 990	14 456
Баланс первинних доходів	1 924	3 708	2 480	2 980	3 980
Надходження	13 295	11 951	10 500	13 000	13 000
Виплати	11 371	8 243	8 020	10 020	9 020
Оплата праці (баланс)	12 754	11 496	9 980	12 480	12 480
Надходження	12 774	11 516	10 000	12 500	12 500
Виплати	20	20	20	20	20
Доходи від інвестицій (баланс)	-10 830	-7 788	-7 500	-9 500	-8 500
Надходження	521	435	500	500	500
Виплати	11 351	8 223	8 000	10 000	9 000
Баланс вторинних доходів	6 463	3 414	3 400	3 400	3 400
Надходження	7 881	4 946	5 000	5 000	5 000
Виплати	1 418	1 532	1 600	1 600	1 600
B. Рахунок операцій з капіталом	38	20	20	20	20
Чисте кредитування (+)/ чисте запозичення (-) (=A+B)	-4 086	5 537	2 400	-739	-2 281
C. Фінансовий рахунок	-10 066	5 715	4 700	500	-1 000
Прямі інвестиції (сальдо)	-5 212	-552	-300	-2 500	-4 000
Портфельні інвестиції (сальдо)	-5 134	2 061	2 000	0	0
Інші інвестиції (сальдо)	1 474	6 135	3 000	3 000	3 000
Помилки та упущення	1 194	1 929			
D. Зведений баланс (= A + B - C)	5 980	-208	-2 300	-1 239	-1 281
E. Резерви та пов'язані статті	5 980	-208	-2 300	-1 239	-1 281
Резервні активи	4 386	657	-2 600	-1 539	-1 581
Кредити МВФ	-1 594	865	-300	-300	-300

Джерело: НБУ, оцінки і прогнози Ukrainian Institute for the Future

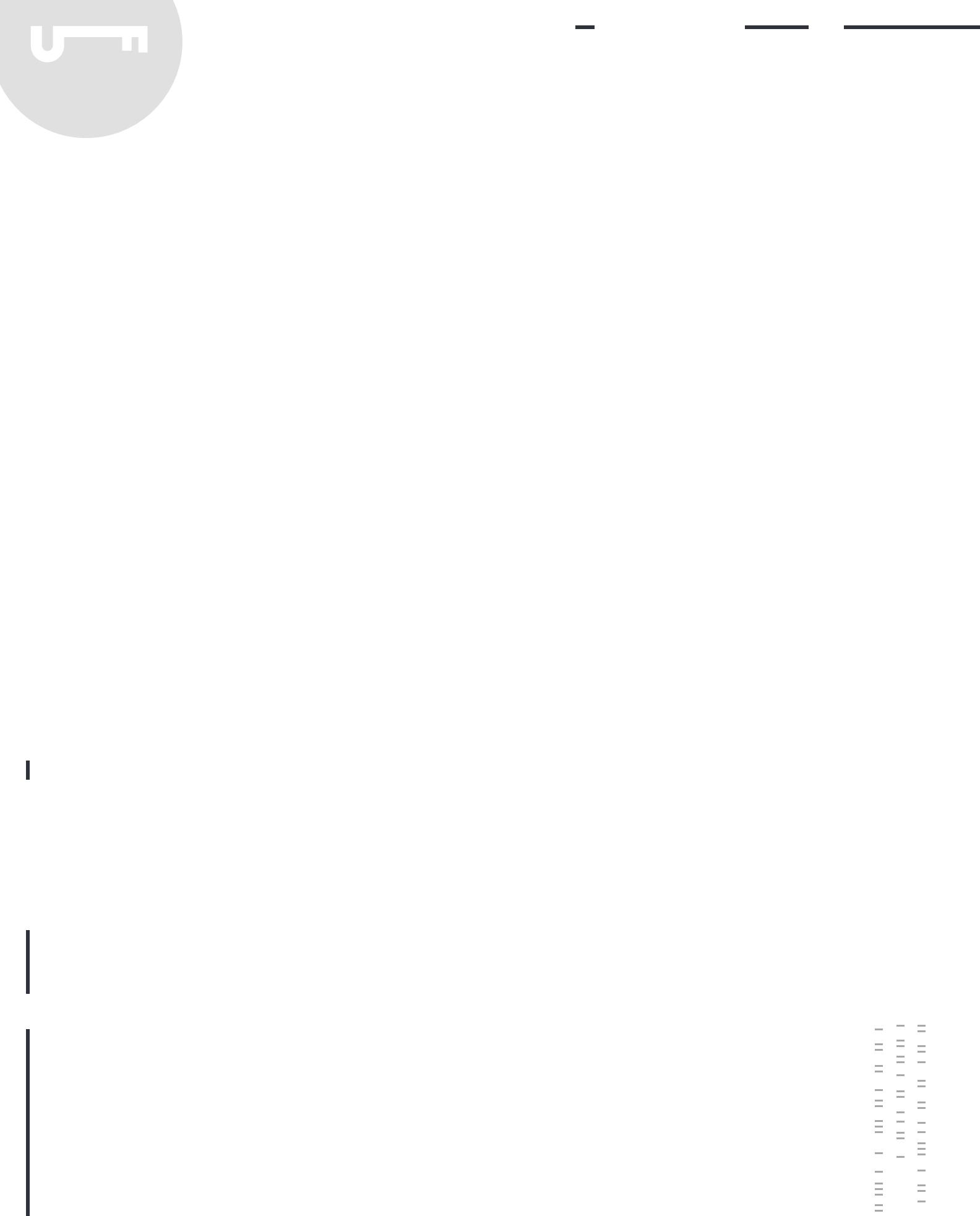

для нотаток

ПРОГНОЗ 2021

ПРОГНОЗ 2021

120

UKRAINIAN
INSTITUTE
FOR THE FUTURE

Ukrainian Institute for the Future

6, Pamvy Beryndy Lane, Kyiv

 uifuture.org